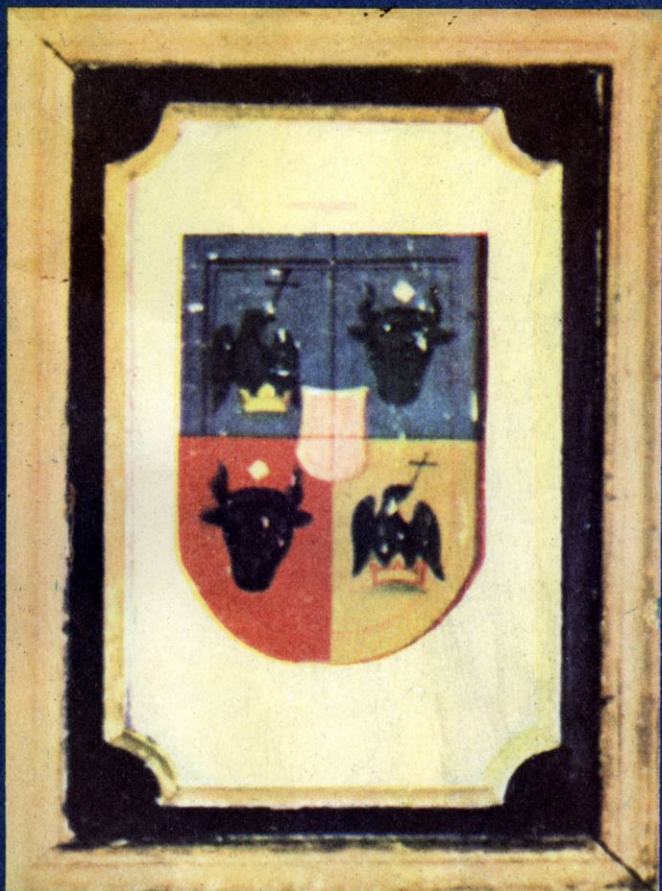

magazin istoric

ANUL XIX NR. 1 (214) IANUARIE 1985

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIX
Nr. 1 (214)
ianuarie 1985

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

③ ④

SUMAR

Sub semnul marilor idei novatoare : <i>Ștefan Ștefănescu</i>	2
Strălucită afirmare a prestigiului științei și culturii românești contemporane	7
Neașteptatele dezvăluiri ale arhivelor americane despre un celebru manuscris românesc de istorie medievală : <i>Virgil Cădea</i>	10
Contribuția României la înfrângerea fascismului. Luptă și jertfă pentru eliberarea Ungariei (II) : <i>Gh. Zaharia, Ion Cupșa, Traian Popescu-Tracipone</i>	19
Istorici străini despre Unirea din 1859: W.G. East, T.W. Riker, Paul Henry	26
Amintiri contemporane (V) : <i>V.A. Urechia</i>	29
10 iunie 1587. Un moment cu rezonanță pentru unitatea românilor : <i>Gheorghe David</i>	34
În București, acum 50 ani	50
● „Istoria — un dialog neincetat”: <i>Piet Fontaine...</i> 33 ● „Cazul Colbert” — Controversa continuă: <i>Leon Sărățeanu...</i> 41 ● <i>De Gaulle-Churchill: un duel secret (V)...</i> 47 ● <i>Califatul de Cor- doba: Ana Maria Șerbănescu...</i> 54	
● Cărți sosite la redacție... 33 ● Concursul Horea 200... 40 ● Poșta Magazin istoric... 59 ● Sumarul sumarelor 1984... 60	

COPERTELE NOASTRE

① Unirea Moldovei cu Țara Românească — năzuință multiseclară a românilor — a avut un profund ecou și în rîndul popoarelor din sud-estul Europei. Printre marturiile care atestă acest răsănit, se numără și o pictură aflată la ctitoria Rila, în R.P. Bulgaria, reprezentînd stemele alăturate ale celor două principate române. Fotografie înedită realizată de arhitectul C. Simionescu (*Români își făuresc istoria*, p. 26)

② Principele cărturar Dimitrie Cantemir, „unul dintre cei mai mari erudiți ai vremii sale”, cum îl aprecia, între alții, reputatul istoric britanic Arnold J. Toynbee. Tablou de pictorul Romeo Zamfirescu. Lucrările lui Dimitrie Cantemir au cunoscut o largă răspîndire, fapt probat și de o recentă identificare de o excepțională importanță a unui celebru manuscris cantemirian într-o bibliotecă americană (*Extraordinara biografie a unui manuscris: Istoria Imperiului otoman*, p. 10)

③ Membrii Academiei franceze de științe, fondată de Colbert în 1666, în audiență la Ludovic XIV (imaginea de sus); planul Domului Invalizilor, ce va fi construit începînd din 1670, este înfățișat aceluiași suveran („Cazul Colbert” — *Controversa continuă*, p. 41)

④ Nuntă domnească, cu multă chietlăluială au făcut... Această veselie a fost în Tecuci”. Prilej de petrecere și de veselie, nunțile la români au fost și momente de mai bună cunoaștere între oameni, contribuind la conturarea conștiinței comunității etnice. În imagine: frescă murală de la Arbore, înfățișînd un moment de bucurie; în stînga, două miniaturi de Anastasie Crimca, reprezentînd grupuri de muzicanți (*Un moment cu rezonanță pentru unitatea românilor*, p. 34)

Macheta artistică a copertelor 1—4: Radu Ion POPESCU

SUB SEMNUL MARILOR IDEI NOVATOARE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU,

membru corespondent al Academiei R. S. România

În procesul transformărilor profunde pe care le-a trăit societatea românească în ultimele patru decenii, cercetării științifice i-a revenit un rol deosebit, fiind obiect și, în același timp, factor al dezvoltării pe planuri din ce în ce mai diverse. Ancorată tot mai puternic în realitățile și în preocupările construcției economice și cultural-politice, știința românească a urmat în acești ani un curs ascendent, transformînd și transformîndu-se pe ea însăși, dezvăluind noi posibilități de progres în toate domeniile gândirii și practicii sociale.

În cadrul unui asemenea grandios proces, cercetarea istorică și-a înscris o prezență activă, caracteristică, atît prin contribuții importante la opera de fundamentare științifică a istoriei noastre, cît și prin eficiența ei socială, cu profunde influențe în făurirea educației patriotice, socialiste, a poporului. Înflorirea cercetării istorice românești, ca de altfel a întregii cercetări științifice din patria noastră, a avut loc îndeosebi în ultimele două decenii, în epoca deschisă de cel de-al IX-lea Congres. În această etapă, de cînd în fruntea partidului și poporului se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, știința istorică românească a cunoscut, laolaltă cu întreaga viață materială și spirituală a țării, o înnoire esențială, o adevărată renaștere socialistă.

În orizontul epocii pe care îl întreguim nostru popor o numește cu legitimă mîndrie „Epoca Ceaușescu” istoria poporului român și-a regăsit adevărata dimensiune. Opera președintelui României socialiste a reunit într-un tot dialectic ideea de trecut, prezent și viitor și i-a conferit rolul de factor indispensabil în a ne regîdi pe noi înșine ca popor în istorie și rostul nostru în umanitate.

Așezată pe temeliile adevărului științific, fundamentat pe concepția materialismului dialectic și istoric despre lume și societate, eliberată de tezele dogmatice, preconcepute, lipsite de orice fundament științific, care, într-o vreme, au frînat progresul în cunoașterea trecutului nostru, cercetarea istorică și-a extins aria investigării, pînd îndeosebi accent pe latura interpretativă a fenomenelor istorice. Opera secreta-

rului general, documentele programatice ale partidului, elaborate din inițiativa și sub direcția îndrumare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, au conferit istoriei rolul de factor esențial în formarea și educarea conștiinței înaintate a omului nou.

Întreaga operă a secretarului general al partidului evidențiază faptul că în centrul tuturor abordărilor privind istoria se află concepția novatoare referitoare la *istoria unică* a poporului, făurită de un popor unitar, îmbogățită prin milenii de jertfele atîtor și atîtor generații, de la strămoșii geto-daci și pînă la eroicii constructori ai României socialiste de astăzi.

În lumina indicațiilor și direcțiilor trasate de secretarul general al partidului, istoricii din patria noastră și-au concentrat eforturile în a realiza acele cercetări care să evidențieze evoluția istorică a poporului român, conexiunile sale cu istoria umanității. În ordinea de prioritate fixate istoriografiei românești, în vederea dezvoltării ei în ansamblu, tovarășul Nicolae Ceaușescu a atras atenția asupra necesității încadrării istoriei naționale în cea universală, a stabilirii locului și rolului poporului român în istoria lumii. Această presupune descifrarea complexelor raporturi în cadrul cărora evenimentele și creația istorică a poporului român și-au dobîndit o pondere și un specific proprii, înțelegerea problemelor trecutului românesc din perspectivele mai ample ale istoriei sud-est europene și general europene, după cum istoria universală însăși își reconstituie țesătura ca sinteză a interacțiunii și interconexiunii istoriilor naționale.

Pornind de la teza formulată de secretarul general al partidului că „istoria milenară a poporului român, ca de altfel a tuturor popoarelor, este istoria dezvoltării forțelor de producție, a producerii și perfecționării uneltelor de muncă, ce au determinat unirea și organizarea oamenilor în grupe și formațiuni statale, pînă la statul centralizat al da-

cilor, sub Burebista, și apoi, corespunzător diferitelor epoci, pînă la orînduirea capitalistă și trecerea la făurirea societății socialiste", cercetarea istorică din ultimii ani a avut în vedere o mai judicioasă repartizare a eforturilor pentru a da o imagine completă a devenirii istorice a poporului nostru.

Cercetările întreprinse de arheologi, amploarea investigațiilor care au cuprins, în mod practic, întreg întinsul țării au scos la lumină noi și importante mărturii privind prezența omului în spațiul carpato-danubiano-pontic încă din zorii civilizației umane, în urmă cu un milion de ani; remarcabile rezultate s-au obținut în privința cunoașterii trecutului înaintașilor noștri geto-daci, dezvoltării vieții economice, politice, culturale în sec. II-I î.e.n., în vremea marelui rege Burebista, apoi, în sec. I. e.n., în epoca viteazului Decebal.

Definitorii pentru progresele realizate sînt și investigațiile privind relațiile statului geto-dac cu popoarele și civilizațiile din vecinătate. În procesul simbiozei daco-romane a început formarea unui nou popor care, după

retragerea armatelor romane, a rămas pe vatra străbună, apărîndu-și glia și comunitatea de interese. Elementul îndeobște subliniat de cercetarea istorică a ultimilor ani este acela al caracterului unitar al etnogenezei românilor, proces desfășurat pe vatra geto-dacă, ceea ce a asigurat unitatea și continuitatea românească.

Urmărind evoluția organizării statale românești, istoriografia contemporană a conferit noi dimensiuni de înțelegere și interpretare procesului obiectiv de constituire a statelor de sine stătătoare Țara Românească și Moldova, organizării voievodatului Transilvaniei. S-a evidențiat cu precădere caracterul unitar al acestei evoluții, faptul că ea și-a avut izvorul și temelii în îndelungata existență și experiență istorică a unei colectivități umane care nu și-a părăsit niciodată pămînturile. Dezvăluind și afirmînd cu limpezime adevărul istoric, cercetările întreprinse în probleme fundamentale ale istoriei românești au dat răspunsuri documentate și ferme interpretărilor tendențioase și falsificărilor realității istorice. De altfel, celor care, părăsind terenul științei, au formulat aprecieri denigratoare și pseudostiințifice cu privire la trecutul și drepturile poporului nos-

tru, le-a răspuns magistral însuși secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Unii istorici încearcă azi să susțină teoria existenței, într-o anumită perioadă, a unui *vid* în spațiul carpato-dunărean. Cred că răspunsul l-au primit demult. În primul rând, înșiși oamenii mai înaintați și de cultură din acele vremuri au răspuns la aceasta vorbind despre locuitorii și voievodatele existente în spațiul carpato-dunărean – și cred că erau mai în cunoștință decât unii istorici de astăzi care încearcă să se facă atotștiutori și să nege realitățile, să nege ceea ce este rezultatul dezvoltării istorice. Răspunsul la aceasta l-au dat Mircea, Ștefan cel Mare, Ioan de Hunedoara, Mihai Viteazul. Cei care l-au învins pe Baiazid, care au ținut piept altor cuceritori, care au realizat primul stat centralizat al românilor din Țara Românească, Moldova și Transilvania. Ei nu au venit din altă parte, nu au căzut din cer, ei au trăit și s-au născut aici, pe acest pământ și l-au apărut cu sîngele lor”.

Descifrînd sensurile evoluției țărilor române în evul mediu, istoriografia noastră a adus noi lumini asupra interpretării și definirii autonomiei românești, a raporturilor românilor cu puterile vecine, a contribuției lor la progresul culturii și civilizației europene, la apărarea păcii și libertății popoarelor din această parte a lumii. Înalt model pentru istorici, în acest sens, este modul în care secretarul general al partidului a analizat semnificațiile vechilor tratate ale țărilor române, ale statutului lor de autonomie: „Spre deosebire de celelalte popoare din bazinul dunărean care fuseseră integrate Imperiului otoman sau Imperiului habsburgic — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, poporul român a reușit să-și păstreze autonomia statală. Ca urmare a hotărîrii cu care și-a apărut patria, poporul nostru a reușit să încheie cu Imperiul otoman, încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn, tratate care prevedeau obligația Porții de a respecta organizarea țării și a nu se amesteca în treburile sale interne, și chiar angajamentul de a apăra țara împotriva atacurilor străine”.

Statutul de autonomie al țărilor române a asigurat condițiile pentru progresul mai intens al forțelor de producție, pentru apariția relațiilor capitaliste și pentru întărirea conștiinței unității naționale și desfășurarea luptei în vederea făuririi statului unitar național deplin suveran.

O temă centrală abordată a fost aceea a luptei românilor pentru unitate și independență națională, evidențiindu-se semnificațiile unirii înfăptuite în 1600 sub Mihai Viteazul, ale Unirii Principatelor în 1859, a dofinirii independenței depline de stat în 1877 și a realizării Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Proces legic, obiectiv, impus de evolu-

ția generală a societății românești, ideea unirii țărilor românești, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei — nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlinite în inșiși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor.

Relevînd contribuția tuturor forțelor societății la lupta pentru apărarea independenței și libertății țării, pentru unitate și neatințare, pentru progres și libertate, istoriografia din ultimii ani, pornind de la aprecierile secretarului general al partidului, a subliniat rolul deosebit ce-a revenit țărânimii care, timp de secole, a reprezentat „principala forță socială, patriotică, progresistă, revoluționară a societății”.

Apariția proletariatului pe arena istoriei a marcat o etapă superioară în lupta revoluționară a maselor populare. Cercetarea istorică a reliefat pe larg contribuția deosebită pe care proletariatul român, clasa muncitoare revoluționară au adus-o la transformarea societății. Parte integrantă a poporului, clasa muncitoare și-a asumat încă de la apariția ei cele mai înalte idealuri de dreptate socială și națională, de libertate, luptind cu neobosită vigoare pentru transpunerea lor în viață. Purtător al acestor înalte comandamente, exponent al celor mai nobile aspirații ale poporului a fost partidul revoluționar al clasei muncitoare, faurit în 1893 și transformat, în 1921, în partid comunist. Prezent în toate marile bătălii din anii interbelici pentru apărarea independenței și suveranității țării, împotriva nedreptății și asupririi, împotriva războiului și a fascismului, Partidul Comunist Român s-a afirmat ca forța cea mai înaintată a societății, ca forța revoluționară care și-a asumat sarcina istorică a transformării revoluționare a societății românești. „Partidul Comunist Român își trage seva și vitalitatea din glorioasa istorie de milenii a poporului nostru, din toate evenimentele și luptele desfășurate de-a lungul vremurilor; el își afirmă hotărîrea de a asigura, în noile condiții istorice, dezvoltarea continuă, pe o nouă treaptă, a civilizației și vieții întregului nostru popor, de a-i făuri un viitor demn și liber, viitorul comunist”.

Istoriografia a reliefat rolul deosebit pe care Partidul Comunist Român l-a avut în organizarea și conducerea luptei întregului popor împotriva fascismului, împotriva războiului. În România, fascismul și hitlerismul au primit unele dintre primele și cele mai puternice riposte de pe continent, poporul nostru desfășurînd o amplă acțiune de împotrivire tuturor amenințărilor la pacea și libertatea popoarelor continentului. În anii grei ai războiului hitlerist și ai dictaturii militar-fasciste, partidul nostru comunist a organizat și condus rezistența antihitleristă, care a culminat cu marele act istoric din august 1944, începutul celei mai ample și pro-

funde revoluții din istoria poporului român. Descifrînd caracterul și conținutul acestui mare eveniment al istoriei noastre, secretarul general al partidului a formulat concep-tul de revoluție de eliberare socială și națio-nală, antifascistă și antiimperialistă care ex-plică evenimentele din august 1944 în toată complexitatea lor și într-o firească relație cu întreaga noastră evoluție istorică și de per-spectivă.

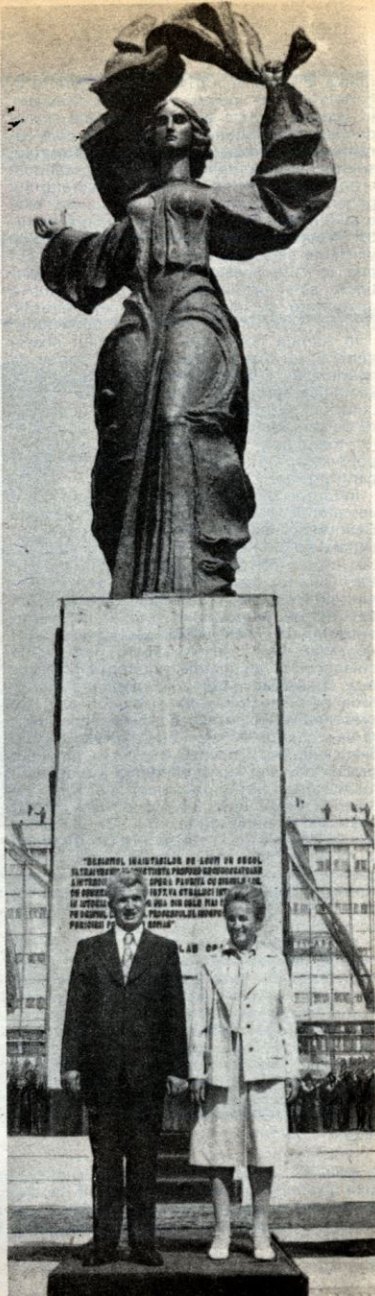
Întreaga luptă și activitate eroică desfășu-rate de Partidul Comunist Român demon-strează cu pregnanță că rațiunea de a fi a partidului este binele patriei, fericirea și bu-năstarea poporului român. Iată pentru ce, sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, nu se poate vorbi de istoria partidului separat de istoria patriei și poporului român. Unitatea de nezdruccinat dintre partid și popor este necesar să se oglindească și în istorie. Tre-buie să înțelegem — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — „că partidul nostru nu este în afara națiunii și poporului, că națiu-nea noastră are o singură istorie, că partidul nostru s-a născut în luptele sociale, în ca-drul istoriei poporului; istoria sa este istoria națiunii noastre și, deci, istoria națiunii este singura istorie care trebuie să oglindească întreaga dezvoltare a poporului nostru”.

Există în această indicație a secretarului general al partidului un solid temei teoretic, care permite înțelegerea și explicarea ade-vărului că numai în unitate cu ansamblul problemelor societății dintr-o epocă sau alta se poate evalua în termeni corecți ce repre-zintă o mișcare socială sau un partid politic în destinele unei colectivități, care sînt sen-surile activității acestora în funcție de ten-dințele evolutive și de cerințele puse în fața societății. A integra și prezenta o mișcare politică în unitate cu istoria țării înseamnă a percepe această mișcare ca forță a națiunii, ca exponent al unor procese generate din adîncurile sale, ca expresie a cerințelor so-cietății, în concordanță cu tendințele sale evolutive, cu linia de mișcare a acesteia.

Au fost reliefate, de asemenea, momente privind colaborarea poporului nostru, pe fi-rul vremilor, cu popoarele învecinate, solida-

Prețuind opera marilor înaintași, pe care o continuă și o dezvoltă cu strălucire, secretarul general al partidului nostru, președintele țării, s-a aflat și se află mereu în contact cu izvoarele istoriei românești, împletind munca titanică pe care o depune pentru înflorirea continuă a țării cu cinstirea trecutului, din care reține și ne învață să reținem înălțătoare învățăminte. Nu o dată, în vizitele sale în județele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a oprit și în numeroase locuri cu profunde rezonanțe isto-rice.

15 septembrie, 1980: secretarul general al partidului, președintele republicii, împreună cu tovarăsa Elena Ceaușescu inaugurează Monumentul Independenței, ri-dicat în municipiul Iași, în semn de vibrant omagiu adus luptei poporului român pentru păstrarea și apărarea fiin-ței naționale, pentru viața statală liberă, unită, pentru fericire și prosperitate

ritatea în lupta împotriva asupririi, pentru libertate și pace, pentru progres și civilizație. În această viziune au fost cercetate și evidențiate contribuțiile importante pe care românii le-au adus la dezvoltarea tezaurului spiritual al umanității, la propășirea culturală a popoarelor vecine. În viziunea secretarului general al partidului nostru, istoria, deși este o știință care își propune să studieze trecutul, trebuie să pornească de la realitățile existente astăzi, să ajute la crearea unui climat în care aceste realități naționale distincte să-și armonizeze interesele printr-o colaborare și relații reciproc avantajoase, propice progresului general al umanității.

În lumina concepției secretarului nostru general, au fost evidențiate acele pagini de istorie care cuprind fapte și evenimente ce semnifică apropierea dintre popoare, ce pot contribui la întărirea colaborării și conlucrării contemporane. Depozitară a învățămintelor trecutului, istoria, experiența istorică a popoarelor pot deveni un prețios îndreptar pentru prezent.

Înflorirea deosebită pe care a cunoscut-o cercetarea istorică românească în „Epoca Ceaușescu” este marcată și de o bogată activitate editorială, cartea de istorie fiind astăzi între preferințele marelui public de cititori. Ultimele două decenii sînt, și în domeniul cărții de istorie, cele mai rodnice, acum aparînd un impresionant număr de lucrări reprezentative pentru stadiul actual al istoriografiei românești. Au apărut importante culegeri de documente, monografii și sinteze consacrate unor mari momente din istoria patriei, unor epoci și personalități reprezentative, toate acestea pregătind elaborarea tratatului de istorie a poporului român. S-au retipărit, totodată, în cadrul amplului proces de valorificare științifică a moștenirii înaintașilor, operele de seamă ale celor mai iluștri reprezentanți ai istoriografiei românești. De la Bălcescu la Iorga, de la Cantemir la Părvan, de la Hasdeu la Gh. Brătianu și A. D. Xenopol, de la Miron Costin la Kogălniceanu, cele mai importante lucrări de istorie națională au fost repute în circuitul public, beneficiind de ediții critice de înalt nivel științific.

Au apărut, totodată, în acești ani, lucrări consacrate istoriei românești datorate unor cercetători din străinătate, istorici interesați de trecutul patriei noastre, de cultura și civilizația faurite de poporul român, de contribuția acestuia la tezaurul spiritual al umanității. Publicistica istorică a cunoscut, de asemenea, noi dimensiuni, generoase, stimulată de climatul întreținut de gîndirea secretarului general al partidului, climat căruia, de altfel, își datorește apariția și revista *Magazin istoric*.

În întîlnirile sale cu istoricii, cu diferite alte prilejuri, secretarul general al partidului a

subliniat necesitatea ca știința istorică să-și îndeplinească pe deplin menirea de a fi un factor determinant al educației patriotice. În acest sens, cercetarea istorică din țara noastră mai are încă multe de făcut. Istoricii noștri se află în fața unui mare examen, lor revenindu-le sarcina de cînte de a scrie nu numai istoria epocilor trecute, ci și pe aceea a „Epocii Ceaușescu”, asupra căreia recentul Congres al XIII-lea al partidului a îndreptat noi izvoare de lumină, puternică și vie, de natură să inspire o vastă operă creatoare, care va întregi această epocă cu noi impliniri de seamă. Drept cheazăie a acestor înfăptuiri stă actul de voință al întregului partid, al realegerii tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al Partidului Comunist Român, unitatea indestructibilă a partidului și poporului nostru în jurul marelui fiu al Patriei.

În aceste ultime două decenii, istoriografia română a înregistrat o viguroasă afirmare pe plan internațional, atît prin lucrările editate în limbi de mare circulație, cît și prin participarea istoricilor noștri la prestigioase reuniuni, unele găzduite de țara noastră. Între ele, un loc de frunte îl ocupă al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat la București în august 1980. Mesajul președintelui României socialiste adresat participanților la această prestigioasă reuniune științifică constituie un model de înțelegere a rosturilor nobile și responsabilităților majore ce le revin slujitorilor muzei Clio, într-o lume care are atîta nevoie de liniște și pace. Istoricii au înalta datorie de a aminti generațiilor de astăzi, celor de mîine și de totdeauna că civilizația umană, progresul ei continuu au fost și sînt, în primul rînd, rodul colaborării dintre popoare. Istoricii români au permanent în vedere recomandarea președintelui țării — personalitatea intrată în conștiința publică internațională ca „Erou al păcii” — de a face din istorie o punte de apropiere, ca ea „să devină o puternică armă a prieteniei și solidarității între popoare”.

Luînd ca îndreptar esențial documentele și hotărîrile Congresului al XIII-lea al partidului, ideile cuprinse în Raportul tovarășului Nicolae Ceaușescu, inspirîndu-se din năzuințele generoase de care au fost animați precursorii, dar mai ales din nobilele idealuri ale societății contemporane românești, istoricii români își vor intensifica eforturile pentru a reda în întreaga frumusețe, bogăție de conținut și complexitate istoria glorioasă a patriei, pentru a-i spori ecoul în conștiințe.

Hotărîți să facă în egală măsură o operă științifică și de educație patriotică și politică, slujitorii celei mai umane dintre științe aduc tovarășului Nicolae Ceaușescu, cu prilejul aniversării zilei sale de naștere, omagiul și mărturia sentimentelor de dragoste, stimă și devotament.

STRĂLUCITĂ AFIRMARE A PRESTIGIULUI ȘTIINȚEI ȘI CULTURII ROMÂNEȘTI CONTEMPORANE

În opera de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în perioada de adînci prefaceri înnoitoare și puternic dinamism deschisă de Congresul IX, un rol de primă dimensiune a revenit științei. Pornind de la rolul esențial al științei și tehnicii în făurirea unei economii moderne, în ridicarea generală a nivelului de

civilizație, partidul și statul nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au manifestat și manifestă o preocupare permanentă pentru dezvoltarea cercetării științifice, promovarea creației tehnice originale, aplicarea în producție a celor mai avansate cuceriri ale științei și tehnicii moderne, toate acestea constituind o latură fundamentală a mutațiilor calitative din întreaga activitate economico-socială în noua etapă de dezvoltare a țării.

Congresul al XIII-lea al P.C.R., care a dezbătut și aprobat mărețele planuri, directive, orientări, privind viitoarea dezvoltare a țării, a acordat o deosebită atenție examinării rolului științei și cercetării științifice și tehnice. „Trebuie să fim pe deplin conștienți — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat de la înalta tribună a Congresului XIII — că dezvoltarea economico-socială a patriei noastre, făurirea comunismului nu se pot realiza decât pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane în general. Numai în măsura în care știința românească se va angaja cu toate forțele în activitatea de cunoaștere și înțelegere a tainelor naturii și universului, patria noastră va putea să se mențină la un nivel de dezvoltare ridicat, va putea obține noi și noi succese pe calea progresului economico-social, își va întări continuu independența și suveranitatea națională, contribuind la dezvoltarea colaborării internaționale și realizarea păcii în lume”.

În concordanță cu această orientare, programele de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică pentru cîincinalul 1986-1990, și în perspectivă pînă în anul 2000, elaborate sub conducerea tovarășei Elena Ceaușescu, eminent om politic și savant de renume mondial, au în vedere o stăruitoare implicare a științei în soluționarea problemelor esențiale legate de progresul economic al țării.

Desfășurînd o deosebit de bogată activitate alături de secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, tovarăsa Elena Ceaușescu îmbină în mod strălucit activitatea de înalt nivel pe plan politic, ca membru al Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, prim viceprim-ministru la guvernului, președinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, președinte al Comitetului Național Român „Oamenii de știință și pacea”, cu munca de creație. De opera și numele său este strîns legată afirmarea tot mai puternică a științei și culturii românești în lume. Prestigiul mereu sporit de care se bucură creația științifică din țara noastră pe plan internațional — în continuarea bogatelor tradiții care au înscris nume de savanți români ca deschizători de drumuri în istoria științei — își găsește în cercetările tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu un profund temel.

Cercetările domniei sale în domenii de vîrf ale chimiei sînt urmărite cu viu interes în cercurile științifice de specialitate, avînd un larg ecou internațional. Președinți de instituții academice, universitari, savanți laureați ai premiilor Nobel, reprezentanți de vază ai industriilor apreciază valoarea acestor cercetări de avangardă. Semnificative pentru remarcabilele merite științifice ale tovarășei Elena Ceaușescu sînt și numeroasele titluri și distincții conferite pe plan mondial și alegerea sa ca membru activ sau de onoare al unor prestigioase instituții științifice de profil de peste hotare, printre acestea numărîndu-se Academia de Științe din New-York, Universitatea Centrală din Ecuador, Universitatea Națională de Inginerie din Peru, Academia din Atena, Institutul Regal de Chimie din Marea Britanie și Institutul Politehnic din Londra Centrală, care, pentru prima oară, a acordat titlul de profesor **honoris causa** unui savant străin, Universitățile din Buenos Aires, Sud Bahia Blanca, Manila, Yucatan și multe altele. Lucrările de specialitate ale tovarășei Elena Ceaușescu — **Polimerizarea stereoespecifică a izoprenului și Noi cercetări în domeniul compușilor macromoleculari** — au fost traduse și publicate pînă acum în limbile engleză, rusă, italiană, greacă, spaniolă, germană, japoneză, olandeză, chineză etc.

O nouă confirmare a aprecierii deosebite acordate operei tovarășei Elena Ceaușescu este și recenta apariție a lucrărilor menționate sub auspiciile Academiei de Științe a Chinei. În prefața la edițiile în limba chineză, prof. dr. Lu Jiaxi, președintele Academiei de Științe a Chinei, director onorific al Institutului de cercetări asupra structurii materiei din Fujian scrie: „Cele două volume prezintă o valoare cu totul excepțională pentru documentarea la cel mai înalt nivel profesional al specialiștilor de profil din țara noastră”.

În festivitatea organizată la Beijing cu ocazia apariției în limba chineză a celor două lucrări, prof. dr. Lu Jiaxi a declarat între altele: „Academician doctor inginer Elena Ceaușescu are o îndelungată experiență în activitatea de cercetare științifică și de coordonare nemijlocită a cercetării și introducerii progresului tehnic în economia României. Opera sa științifică, constituită o întru chipare a capacității creatoare a poporului român, o dovedă a posibilităților vaste și a puternicei baze de care dispune creația tehnico-științifică românească. Savanții chinezi se bucură de succesele excepționale dobîndite de știința din România, de rolul ei decisiv în activitatea de sprijinire directă a dezvoltării rapide și independente a economiei naționale. Aprecîm în mod deosebit activitatea tovarășei Elena Ceaușescu ca militant de frunte în mișcarea mondială a oamenilor de știință pentru pace”.

Un important eveniment în cadrul relațiilor științifice chino-române

Academician LU JIAXI, președintele Academiei de Științe a Chinei

Cu ocazia unei vizite efectuate în România de o delegație a Academiei de Științe din R. P. Chineză, în frunte cu acad. prof. dr. Lu Jiaxi, am avut prilejul să aflăm și alte amănunte despre recentul eveniment editorial din China. Președintele Academiei chineze ne-a răspuns cu deosebită amabilitate întrebărilor pe care i le-am adresat.

— Ca autor al prefetelor la edițiile în limba chineză ale lucrărilor tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, vă rugăm să ne spuneți cum apreciați apariția acestor volume din perspectiva colaborării dintre oamenii de știință români și chinezi?

— Traducerea și editarea în R.P. Chineză a monografiilor scrise de tovarășa Elena Ceaușescu vor contribui, fără îndoială, la o mai bună cunoaștere de către lucrătorii chinezi din domeniul chimiei a cercetărilor ce se desfășoară în România, la întărirea prieteniei dintre specialiștii români și chinezi, dintre popoarele noastre, constituind, totodată, o manifestare a sentimentelor prietenești față de poporul român.

Editarea operelor *Polimerizarea stereospecifică a izoprenului* și *Noi cercetări în domeniul compușilor macromoleculari* reprezintă un important eveniment sărbătoresc în cadrul relațiilor științifice chino-române. Cele două volume reflectă succesele obținute de distinsa autoare în cercetarea fundamentală și aplicativă a sintezei elastomerilor macromoleculari, precum și munca creatoare depusă de cercetătorii români pentru dezvoltarea independentă a economiei naționale.

— Ce părere aveți despre colaborarea dintre Academia noastră și ce impresie v-au făcut diferitele instituții științifice pe care le-ați vizitat?

— În virtutea acordului de colaborare științifică dintre R. S. România și R. P. Chineză am avut multe contacte cu savanții români. Am vizitat instituții științifice și de învățământ superior din București și Iași, am putut cunoaște sistemul de organizare al cercetării științifice și tehnice din România, problemele legate de știință și învățământ, precum și de integrare a cercetării cu producția. Toate acestea sînt foarte importante pentru noi. Prin această colaborare, oamenii de știință chinezi și români se cunosc mai bine, învățînd unul de la altul.

— Din numeroase articole¹, cititorii revistei *Magazin istoric* cunosc străvechile tradiții ale activității științifice din China. În acest context, vă rugăm să vă referiți, în câteva cuvinte, la istoria Academiei de Științe din țara dv.

— Academia de Științe a Republicii Populare Chineze a fost fondată la 1 noiembrie 1949. Datorită solicitudinii și sprijinului acordate de Partidul Comunist Chinez și de către guvern, Academia a realizat un rapid progres atît în ceea ce privește calitatea activității desfășurate cit și în privința amplitudinii cercetărilor. De exemplu, „înaintașii” Academiei noastre, Academia Centrală de Științe și Academia de Științe din Beijing conduceau numai 21 institute de cercetare (inclusiv trei afectate științelor sociale), cu numai 200 cercetători. Astăzi, Academia noastră conduce 117 institute de cercetare și a organizat, pe lângă ea, Academia Chineză de Științe Sociale. 70 000 membri ai acestor organisme efectuează cercetări pe baza unor planuri întocmite pe termen lung, cercetări care au adus deja contribuții importante la dezvoltarea economiei naționale.

În afară de cele menționate, Academia mai dispune de opt întreprinderi de fabricare a aparatului științifice, de o Universitate și o școală afiliată acestora, de biblioteci, reviste de specialitate ș.a.

— Ca om de știință, ce contribuție credeți că trebuie să-și aducă savanții din diferite țări la apărarea păcii?

— Astăzi în lume mai există tendința spre hegemonism, marile puteri continuă cursa înarmărilor, de aceea relațiile internaționale sînt complexe, și se ivesc contradicții din ce în ce mai grave. Oamenii de știință trebuie ca, prin studiile și operele lor, întărind legăturile și unitatea de vederi cu colegii din alte țări să contribuie la apărarea păcii în lume.

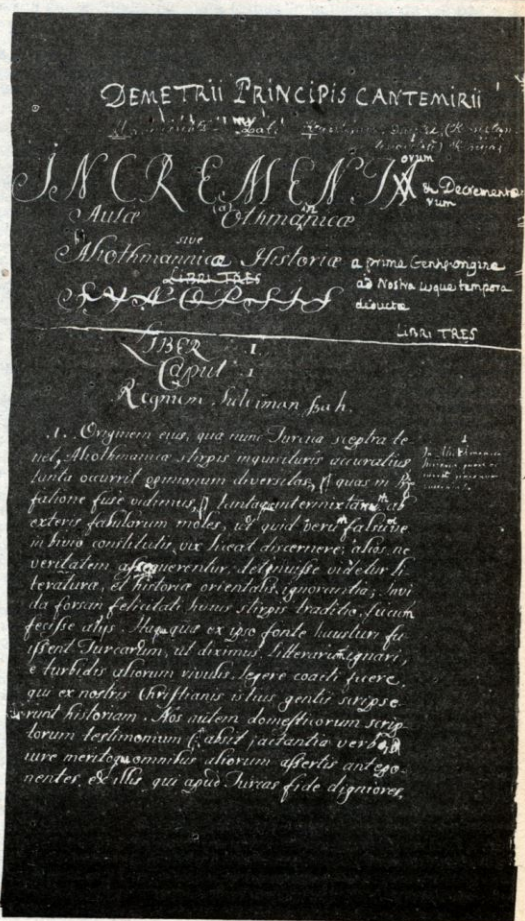
— Ce alte impresii ne puteți împărtăși despre vizita în țara noastră?

— Cu ocazia acestei vizite, mi-am putut da seama de munca desfășurată de poporul român, sub conducerea Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu; pentru edificarea României socialiste. În dezvoltarea sa, România a obținut realizări remarcabile care au asigurat poporului o viață fericită. În urma Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român consider că poporul român, sub conducerea partidului, va continua să înainteze pe calea prosperității și bunăstării.

Senzaționale dezvăluiri ale arhivelor americane despre Dimitrie Cantemir

- Edițiile cantemiriene, în toate marile biblioteci americane
- O surpriză: manuscrisul din Catalogul tipăriturilor
- 10 septembrie 1984: după un sfert de mileniu, din nou în atenția specialiștilor
- Prin Londra sau prin Paris?
- Tindal — un traducător infidel
- Subiect de inspirație pentru Voltaire
- Tată și fiu — doi distinși cărturari din Veacul Luminilor.

Extraordinara

biografie a unui manuscris:

ISTORIA IMPERIULUI OTOMAN

VIRGIL CÂNDEA

În vara anului recent încheiat mă aflu la Woodrow Wilson Center (Smithsonian Institution) din Washington cercetînd împrejurările adoptării artei tiparului de către cultura arabă — fenomen direct legat de cultura românească. După cum se știe, cel dintîi transfer al tehnicii imprimeriei în Orientul Apropiat s-a datorat românilor¹ și tot în țara noastră au învățat tainele meseriei primii meșteri tipografi din lumea arabă.

Concomitent, și în chip firesc aș spune, căutările în biblioteci și arhive americane mi-au oferit posibilitatea de a identifica bucurii culturale românești: cărți vechi, opere de artă, creații ale științei și tehnologiei de la noi, despre care nu se știa că sînt păstrate în colecții de peste Ocean. Ca îngrijitor al ediției de *Opere complete* ale lui Dimitrie Cantemir (inițiată de Editura Academiei din anul 1973) mă preocupau îndeosebi vechile tipărituri cantemiriene, întreprindere necesară pentru a ilustra cît mai exact marelui interes pe care viața și opera principelui savant l-au stîrnit în întreaga lume. Și trebuie s-o spun de la început că rezultatele au întrecut cele mai optimiste așteptări. Există în bibliotecile publice din S.U.A., în zeci de exemplare, aproape toate edițiile operelor lui Cantemir publicate pînă astăzi în lume. Numărul lor trebuie să fie incomparabil mai mare, gîndindu-ne la colecțiile particulare de cărți rare, inaccesibile adesea marelui public, sau chiar cercetătorilor. Fără îndoială că studierea căilor pe care aceste ediții au ajuns peste Ocean, a motivelor care au dus la achiziționarea lor, ca și a eventualelor adnotări făcute pe marginea fiilelor de cei care le-au citit ar întregi cunoștințele noastre despre locul lui Cantemir în cultura universală.

Dar cea mai importantă și neașteptată descoperire s-a dovedit a fi un manuscris voluminos, identificat într-una din cele 94

biblioteci ale Universității Harvard din Cambridge (Massachusetts).

Mărturisesc că nu pornisem în investigațiile pe urmele operelor cantemiriene cu intenția descoperirii de manuscrise. Ipoteza ca asemenea documente să se afle în bibliotecile Americii de Nord părea exclusă, deoarece de peste două secole cercetătorii fuseseră asigurați că lucrările autografe ale principelui se păstrează în marile colecții rusești. Este, așadar, ușor de imaginat uimirea pe care mi-a provocat-o — în ziua de 22 iunie 1984 — găsirea, în cel mai vast instrument de informare despre fondurile de cărți din bibliotecile Statelor Unite și Canadei (vestita culegere *National Union Catalog of Printed Books*) referința la existența unui manuscris în limba latină a *Istoriei Imperiului otoman* de Dimitrie Cantemir, inserată acolo dintr-o eroare.

Culegerea menționată mai sus cuprinde peste 1 400 volume de format mare, în care sînt trecute toate tipăriturile aflate în bibliotecile importante din S.U.A. și Canada. Ce să caute un manuscris între aceste titluri?

Pe de altă parte, titlul nu figura în catalogul similar al manuscriselor din S.U.A. și Canada. Amănuntul nu era însă într-un totuș revelator, pentru bunul motiv că fondurile de manuscrise ale Universității Harvard nu sînt consemnate în acest instrument de documentare.

Evident că de importanța acestei descoperiri nu-mi puteam da seama decît prin examinarea directă a manuscrisului, la Cambridge (Massachusetts), acolo unde indicația bibliografică arăta că s-ar fi aflat lucrarea. Dar Cambridge era situat la o distanță de zece ore de mers cu mașina de Washington și nu intra în itinerarul meu inițial de cercetare. Puteam însă trece pe lîngă o asemenea informație fără să o verific pînă la capăt?

Timp de mai bine de două luni speranțele

¹ Magazin istoric, nr. 6/1982.

și incertitudinile m-au dominat, rînd pe rînd. Să fie totuși posibil ca originalul *Istoriei Imperiului otoman* să-și fi găsit adăpost aici, dincoace de Ocean?

Nesiguranța — pentru că nu puteam fi convins de o simplă fișă de catalog — provenea din insolitul situației (un manuscris original al lui Cantemir în America?! și din informația categorică, datînd încă din secolul XVIII, că după moartea lui Antioh Cantemir toate manuscrisele tatălui său se întorseseră în Rusia.

Pînă la începutul lunii septembrie, am întreprins demersuri pentru obținerea unui microfilm de pe codicele de la Houghton Library (aceasta era biblioteca în care era localizat manuscrisul); dar nu mi-aș fi iertat să părăsesc America fără a studia manuscrisul însuși, nu numai o reproducere a lui. Privilegiul (căci privilegiu îl socot) mi s-a oferit la 10 septembrie 1984, cînd am vizitat biblioteca și cînd custodele ei mi-a oferit cu deosebită amabilitate accesul la manuscris.

Din nou mărturisesc (acest articol nu este pur și simplu o relatare, ci o necesitate izvoită dinlăuntru de a povesti totul despre acest episod) că doar cu greutate mi-am putut stăpîni emoția în clipa în care, întorcînd coperta de catifea roșie am deslușit titlul: *Incrementa aulae othomannicae sive aliothmannicae historiae synopsis* sau — cum a fost modificat pe text — *Demetrii principis Cantemirii incrementorum et decrementorum aulae othomannicae sive aliothmannicae historiae a prima gentis origine ad nostra usque tempora deducta libri tres*.

Este greu de descris momentul pe care îl trăiam. Țineam în mîini manuscrisul original al *Istoriei Imperiului otoman*, cea mai importantă și cea mai vestită lucrare a lui Dimitrie Cantemir — manuscris ignorat, pînă în acea clipă, de toți specialiștii în studii cantemiriene.

Abia după ce, răsfoind filă de filă, m-am convins de autenticitatea lui, îndoilele care mă stăpîniseră mai bine de două luni (dacă e un fals? sau o copie? sau un text incomplet?) au fost spulberate. Trăiam emoția de a fi cel dintîi român care atinge această inestimabilă creație a culturii noastre după 240 ani trecuți de la moartea lui Antioh, fiul principelui.

Cu febrilitate am început să notez tot ceea ce imaginea fotografică a peliculei microfilmului nu-mi putea oferi: culoarea legăturii, filigranul hîrtiei, dimensiunile paginilor și ale legăturii, volumul fasciculelor etc.

Apoi am cerut să-l văd pe curatorul manuscriselor, căruia i-am relatat importanța manuscrisului și interesul meu aparte pentru el, rugîndu-l să-mi dea permisiunea publicării. Nu am vrut să părăsesc sala de lectură înainte de a fixa momentul printr-o fotografie: în jurul manuscrisului — domnul Rodney Dennis, profesorul George Ursul, cunoscutul istoric american de origine română

și eu însumi, tustrei admirînd opera lui Cantemir.

O autoritate și un „oracol”

Într-adevăr, locul românilor în cultura europeană a secolului XVIII a fost în chip precumpănitor fixat de un cărturar — Dimitrie Cantemir — și de o operă — *Istoria Imperiului otoman*. În acea epocă de înflorire culturală pe care au cunoscut-o țările române începînd de la jumătatea sec. XVII și pînă în primele decenii ale veacului următor au fost desigur și alți însemnați cărturari — un Miron Costin, un Nicolae Milescu spătarul, un Constantin Cantacuzino stolnicul — care, prin operele lor, au făcut cunoscute lumii întregi realitățile politice și culturale ale locuitorilor dintre Carpați și Mare. Dimitrie Cantemir însuși a fost autorul unor lucrări — *Descrierea Moldovei*, *Sistemul religiei muhammedane* sau *Viața lui Constantin Cantemir* — ce au constituit tot atîtea opere de referință încă de la apariția lor. *Dar Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman*, despre care orientalistul german Josef von Hammer-Purgstall afirma (cu invidie) la începutul veacului trecut, că „puține cărți s-au bucurat vreodată de o asemenea faimă” și că reprezintă „o autoritate în tot ce privește evenimentele istorice, moravurile și limba turcilor” a constituit una din cele mai căutate lucrări. Cinci ediții (două engleze, în 1734-1735 și 1756; două franceze, în 1743; una germană — 1745) ca și două proiecte de ediții în latină și în rusă (cea dintîi chiar începută, dar neterminată) ilustrează grăitor interesul enorm pe care l-a stîrnit apariția ei. „Nu numai în Rusia — scria același învățat — cartea aceasta a trecut drept un oracol, ci și în Germania, Franța, chiar în Anglia”. „Iată una din cărțile — afirma la rîndul său marele istoric britanic Arnold J. Toynbee — pe care mi le-am dorit întreaga viață în bibliotecă... O operă de o valoare capitală pentru timpul său. Omagiul meu pentru Dimitrie Cantemir este exprimat din convingerea că într-un veac (XVIII) care nu a dus lipsă de genii, el a adus Europei dovada forței creatoare a popoarelor din sud-est și în primul rînd a poporului român. A fost unul dintre cei mai mari erudiți ai vremii sale, savant de o universalitate unică”.

Într-adevăr, Cantemir înfățișa publicului savant european o lucrare despre istoria turcă, nouă prin izvoare și concepție. El folosea, pe lîngă textele turcești, observații și mărturii proprii, deosebit de prețioase, avea o viziune de istoric al civilizațiilor, descriînd, pe lîngă fapte politice, realități sociale, instituții, cultură, moravuri. Dar, mai ales, el aplica evoluției Imperiului otoman o concepție de filozofie a istoriei din acest timp pe care o împărtășea și contemporanul său din Țara Românească, Constantin Cantacu-

¹ Magazin istoric, nr. 5/1974.

zino, anume că statele, ca și toate lucrurile din lumea asta, cunosc o fază de creștere și alta de cădere, că, așadar, declinul Semilunei era hotărât de legi naturale. Și alte opere ale cărturarului principe se înscriseră în această concepție. În *Monarchiarum physica examinatio* („Cercetare a monarhiilor în lumina filozofiei naturale”, 1714), Cantemir expunea cu argumente logice și naturale rațiunile evoluției ciclice a marilor state care se formează, predomină și decad, lăsând locul altora.

În *Sistema religiei muhammedane* (scrisă în latină în 1719, publicată în traducere rusă în 1722), autorul zugrăvea un vast tablou al credințelor, culturii, educației și moravurilor popoarelor islamice. Era cea dintâi istorie amplă a civilizației musulmane oferită cercurilor savante europene, scrisă, firește, de pe poziția unui fidel păzitor al tradiției de gândire europeană, dar cit de comprehensivă pentru valorile intelectuale, morale, artistice ale lumii islamice. Cantemir nu ezita să laude concepții și atitudini de viață, creații literare și muzicale, sistemul de educație sau moravurile popoarelor arab, turc și persan, cu o simpatie de multe ori declarată cu siguranța celui care cunoștea aceste realități din propria-i experiență. În afara abundenței informațiilor din lucrările sale despre Orient, firește că ceea ce a atras pe cititorul timpului în scrisul lui Cantemir a fost autenticitatea relatărilor lui, presărate cu constatări de martor ocular, ca și preocuparea pentru amănuntul sugestiv, capabil să restituie fidel ambianța și culoarea unei lumi prea puțin cunoscută în Occident. *Istoria Imperiului otoman* este, din aceeași preocupare, însoțită de o detaliată hartă a Constantinopolului, întocmită de autor pe vremea când locuia încă acolo. Cantemir notează case și grădini, monumente bizantine (cu numele lor grecesc) și instalații militare, piețe și surse de ape minerale. În colțul din dreapta jos, harta cuprindea desenul propriului său palat din Constantinopol, în stil oriental, cu arcade și patru canaturi, cu o frumoasă grădină, un piriaș și un lac în față. Grijă autorului pentru amănunt conferă și azi o mare valoare documentară acestei opere cartografice în care sînt notate monumente dispărute sau transformate.

Sub valurile Caspicelei...

Recuperarea operelor lui Dimitrie Cantemir este o problemă a istoriografiei culturale care datează de aproape două secole. La moartea marelui cărturar în Rusia, la 1723, doar o mică parte din scrierile sale erau cunoscute de cititorii români sau europeni. *Divanul* - editat la Iași, în 1698 - circula în relativ puținele exemplare imprimate, și în manuscrise copiate după cartea tipărită pînă către mijlocul sec. XIX. *Hronicul vechimei a*

romano-moldo-vlahilor a ajuns, prin Ioan Inocențiu Micu Clain, în mîinile citorilor Școlii Ardelene, la numai cîteva decenii după moartea lui Cantemir, și a avut, cum știm, un rol însemnat în orientarea istoriografiei române moderne, la începuturile ei. Căutarea manuscriselor cantemiriene în Rusia a fost întreprinsă din primele decade ale secolului nostru și astfel, *Descriptio Moldaviae* a putut fi publicată în română, tradusă după versiunea germană în 1825 la mănăstirea Neamț, sub titlul *Scrisoarea Moldovei*. *Hronicul* apărea și el la Iași în două volume, în 1835-1836, în versiunea originală românească.

Abia în 1877-1878, Grigore Tocilescu, din însărcinarea Academiei române, a făcut o cercetare mai largă în arhivele rusești pentru identificarea și obținerea de copii de pe manuscrisele originale ale principelui¹. Rezultatul acestor investigații a permis ducerea la bun sfîrșit a editării operelor principelui Dimitrie Cantemir, publicate la București în anii 1872-1902 în 8 volume. Dar cercetările lui Grigore Tocilescu în Rusia au avut ca rezultat și acreditarea unei versiuni despre soarta manuscriselor lui Cantemir, versiune care, din nefericire, a descurajat pentru aproape un secol căutarea operelor „pierdute”. Potrivit părerii pe care Tocilescu o formulase pe baza informațiilor rusești, unele scrieri fuseseră pierdute în naufragiul din 1722 din cursul expediției în Caucaz a țarului Petru cel Mare la care participase și fostul principe al Moldovei ca specialist în civilizația islamică și pentru cercetări arheologice. În *Viața prințului Cantemir*, fiul său Antioh menționează între operele tatălui său și o „*Istorie a turcilor de la Mahomet falsul profet pînă la primul împărat* [manuscris] înecat în Marea Caspică”. Tocilescu adăuga scrierilor pierdute *Monarchiarum physica examinatio*. Nu se cunoștea pe vremea sa nici soarta manuscrisului de muzică turcească și a compozițiilor muzicale ale principelui.

Moartea prematură a cărturarului, înainte să fi împlinit 50 ani, explică faptul că manuscrisele operelor sale au rămas în forme imperfecte, nedefinite pentru tipar cu excepția *Descrierii Moldovei* și a *Istoriei Imperiului otoman*. Un reputat istoric, G.S. Bayer, profesor de limbi antice și orientale la Academia Imperială din Petersburg, prieten și dascăl al lui Antioh, și-a luat sarcina de a publica operele lui Cantemir, proiect din păcate nedus pînă la capăt, datorită morții la fel de prematură, în 1738, a savantului german. El a reușit să publice în tomul I al *Comentariilor Academiei din Petersburg*, în 1727, numai rezultatele cercetărilor întreprinse de Cantemir în Caucaz cu 5 ani înainte, (*De muro Caucaseo*). După cum rezultă din cîteva foi tipărite, păstrate în portofoliul G.F. Müller de la Arhivele centrale de

¹ Magazin istoric, nr. 6/1980

stat de acte vechi din Moscova, Bayer a intenționat să publice și *Istoria Imperiului otoman*, după manuscrisul original al autorului, dar plecarea intempestivă la Londra a lui Antioh, care a luat cu sine manuscrisul *Istoriei*, l-a împiedicat să o facă. Bayer reușe însă să obțină o copie a acestei opere (ca și ale altora, de altfel). Era, firește, interesat să aibă în propria sa bibliotecă scrierile cantemiriene pentru cercetările sale, dar și cu intenția de a le publica. Noi investigații par necesare în arhivele din Kaliningrad (unde Bayer s-a stabilit în 1736 și unde a murit doi ani mai târziu), ca și la British Library (Biblioteca Muzeului britanic), unde s-ar afla, după informațiile lui Tocilescu, o parte din arhiva personală a lui Bayer, cumpărată după moartea sa de guvernul englez.

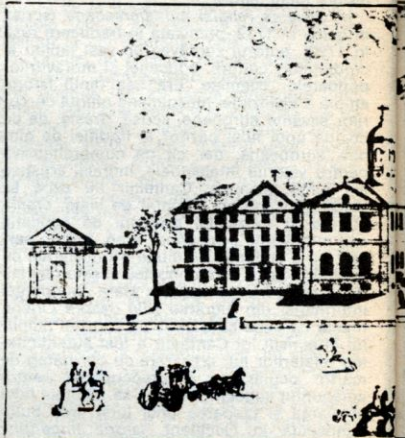
...ori la licitație publică?

La 1 ianuarie 1732, Antioh pleca la Londra pentru a ocupa — la vârsta de numai 22 ani — postul de ministru plenipotențiar al Rusiei la Curtea Angliei. Fiul mezin al lui Cantemir, care moștenea calitățile de cărturar ale tatălui și era conștient de valoarea operei acestuia, a luat cu el — în intenția publicării — operele lui Dimitrie. În 1738 Antioh a fost transferat în același post la Paris, unde a și murit în 1744, în vîrstă de numai 35 ani. Era posesorul unei admirabile biblioteci, vîndută la licitație după moartea sa pentru suma de 6 502 franci. G.F. Müller relatează următoarele despre soarta manuscriselor lui Dimitrie Cantemir aflate la Antioh: „Principele Antioh s-a sfîrșit și bunurile lui au fost vîndute la licitație. Pe vremea aceea se afla la Paris contele Thomson, nepotul marelui Burgav [este vorba de chimistul și medicul olandez Hermann Kaau-Boerhaave — n.a.]. El a cumpărat manuscrisele bătrînului principe Cantemir și a hotărît să fie trimise în Rusia. De aceea, după moartea sa, ele au fost donate de contesa Thomson nepotului său, Abraham Kaau-Boerhaave, fost profesor la Academia de științe de aici [din Petersburg — n.a.] după care au fost moștenite de consilierul de stat și medicul împărațesc dl. von Kruse”. (Arhiva centrală de stat de acte vechi din Moscova, fond 199, nr. 149, partea 3, n.5, paginile 5-6).

De la von Kruse manuscrisele au ajuns în Biblioteca Academiei de științe din Petersburg, apoi la Muzeul asiatic din același oraș, înființat în 1811, cunoscut azi sub numele de Filiala din Leningrad a Institutului de orientalistică al Academiei de științe a U.R.S.S. Între timp, cîteva opere ale lui Cantemir fuseseră răspîndite în Europa prin edițiile cunoscute din *Sistemul religiei muhammedane*, *Istoria Imperiului otoman*, *Descrierea Moldovei*, *Viața lui Constantin vodă Cantemir*, *Evenimentele Cantacuzinilor și Brîncovenilor* și *De muro Caucasu*, precum

și printr-o singură ediție de opere complete, aceea amintită a Academiei române.

În ce privește manuscrisele, treptat au ieșit la iveală unele dintre cele considerate pierdute (*Scrierile muzicale*, *Monarchiarum physica examinatio*), iar mai recent traducerea arabă a *Divanului* pe lângă corespondență și două memorii politice, risipite în diferite arhive din Rusia și alte țări. Aceste noi semnalări aveau darul să evedențieze că situația manuscriselor lui Cantemir nu era su-

Universitatea Harvard — primul institut de învățămînt superior din Noua Anglie și din S.U.A., înființat în 1636 — în ale cărei fonduri se află prețioasa scriere cantemiriană. Gravură din sec. XVIII

În p.10: după 250 ani, manuscrisul original al celei mai vestite scrieri a lui Dimitrie Cantemir — *Istoria Imperiului otoman* —, descoperit recent, a devenit accesibil specialiștilor. Facsimil după începutul operei, publicat cu permisiunea Bibliotecii Houghton, Universitatea Harvard, Cambridge-Massachusetts, unde se păstrează manuscrisul

În medallion: Virgil Cîndea, descoperitorul manuscrisului, îl examinează împreună cu Rodney G. Dennis, curatorul manuscriselor Bibliotecii Houghton și cu profesorul George R. Ursul, din Boston

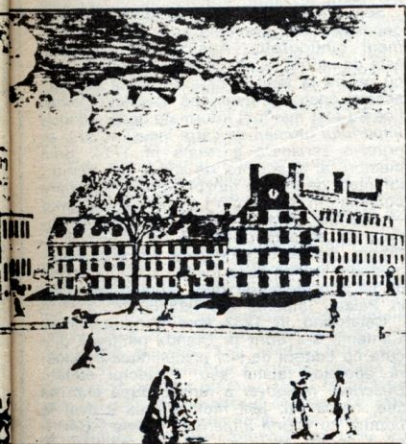
ficient cunoscută și că cercetări suplimentare trebuiau să premerge editarea operelor sale într-o nouă ediție. Asemenea cercetări aveau să dovedească însă, așa cum vom arăta mai jos, că nici cuprinsul integral al *Istoriei Imperiului otoman* nu era cunoscut cercetătorilor prin traduceri sale europene.

O nouă pistă de cercetare

Cea mai recentă investigație cu privire la Soarta moștenirii manuscrise a lui Dimitrie Cantemir a întreprins-o G.N. Moiseeva în studiul său cu acest titlu, publicat în culege-

rea îngrijită de I. Corbu și L. Ciobanu, *Moștenirea lui Dimitrie Cantemir și contemporaneitatea*, Chișinău, 1976, pp. 127-147. Dar nici Moiseeva nu a putut răspunde tuturor întrebărilor privind soarta manuscriselor rămase la Paris la moartea lui Antioh. Informațiile lui G.P. Müller că aceste manuscrise au fost cumpărate la licitație de contele Thomson, dăruite de văduva sa lui Abraham Kaau-Boerhaave, aduse de acesta la Petersburg, moștenite de fratele său Her-

mann în 1758, lăsate lui Karl-Friederich von Kruse și intrate, la moartea acestuia (1799), în Biblioteca Academiei ruse de științe, iar de acolo, în 1818, în fondurile Muzeului asiatic (actuala secție din Leningrad a Institutului de orientalistică al Academiei de științe a U.R.S.S.) acoperă numai o parte de adevăr. Se știe că frații lui Antioh (Serghie și Matei) hotărâseră ca numai cărțile din biblioteca acestuia să fie vândute la Paris, operele originale și traducurile urmînd a fi aduse în Rusia. Fapt este că Serghie Cantemir, iar de la el N.N. Bantiș-Kamenski, care le-a dăruit Arhivei Colegiului [ministerului] afacerilor străine — au avut și ei manuscrise cantemiriene, nevîndute deci la Paris și neîntrite în fondurile Academiei de științe pe calea indicată de Müller. Bantiș-Kamenski a cumpărat la licitație (în Rusia) chiar traducerea italiană a *Istoriei Imperiului otoman*, dăruită de el aceleiași arhive din Moscova în 1783. Iar acest manuscris provenea de la Antioh, care efectuase traducerea, împreună cu abatele O. Guasco. În concluzie, nu toate manuscrisele poetului Antioh fuseseră cumpărate de contele Thomson, iar din cele cumpărate nu toate s-au întors — cum vom vedea — în Rusia. În sfîrșit, rămîne de văzut dacă Antioh a luat, într-adevăr, cu el,

la Londra, toate manuscrisele tatălui său. În 1737, după moartea lui Ivan Ilinski, fostul secretar al principelui Dimitrie, Antioh scria la Petersburg, lui Gross: „Foarte probabil că în mîinile lui [ale lui Ilinski — n.a.] au fost originalele *Istoriei turcilor* a tatălui meu [ciornele autografe în latină, iar după unii cercetători versiunea românească — n.a.], traducerea rusă a acestei opere transcrisă de un oarecare Dimitrie [Grozin], traducătorul Școlii de matematici marine și numeroase caiete scrise de tatăl meu, ca să nu mai vorbim de multe alte scrieri ale sale”.

Nedumerirea lui Antioh este împărțită de specialiști după două secole și jumătate. Este firesc, așadar, ca soarta manuscriselor cărturarului să preocupe și astăzi pe cei dornici să-i cunoască integral opera.

O carte străbate Oceanul

O fericită coincidență a făcut, așadar, ca în chiar anul în care se împlinea un sfert de mileniu de la apariția la Londra a ediției princeps a *Istoriei Imperiului otoman*, să descoperim, de cealaltă parte a Oceanului Atlantic, manuscrisul original al acestei deosebit de importante scrieri cantemiriene.

În cîteva cuvinte, iată datele sale tehnice: un manuscris de 1 080 pagini mari (54+532+286+208) scris pe fascicule de cîte 16 pagini notate jos cu seriile de litere A-Z, a-z, apoi Aa și următoarele, într-o frumoasă caligrafie cu cerneală neagră și rareori roșie, avînd numeroase cuvinte și citate în limba turcă și cu caractere arabe. Manuscrisul reprezintă ultima formă — văzută de autor — înaintea de plecarea sa la tipar, lucru ce se vedește prin îndreptările în text (ștersături, adăugiri), precum și prin marginaliile în care autorul indică subtitluri, echivalențe dintre datele Hegirei și cele creștine, referințe la izvoare sau informații suplimentare.

Textul este format din cele trei cărți ale *Istoriei Imperiului otoman* plus adnotările. Manuscrisul începe cu o *Praefatio* de 49 pagini și continuă cu textul *Istoriei*. Titlul este modificat pe text și astfel din *Incrementa aulae othomannicae sive aliothmannicae historiae synopsis* el devine *Demetrii principis Cantemirii incrementorum et decrementorum aulae othomannicae sive aliothmannicae historiae a prima gentis origine ad nostra usque tempora deducta libri tres*. În continuarea manuscrisului a fost legat textul *Vieții principelui Dimitrie Cantemir*, manuscris autograf al lui Antioh, scris pe 36 pagini cu dimensiunile de 31 x 19 cm.

Întregul volum de 1 116 pagini este legat în catifea roșie, iar copertele sînt prinse cu două panglici de mătase albastră, decolorate de vreme. Pe coperta I se află un *ex libris* cu inscripția „Sigillum Academiae Harvardianae in Nov. Ang.”. Urmează sigiliul format din trei cărți gravate purtînd silabele VE-RI-TAS și cuvintele „Christo Ecclesiae”,

apoi menționa: „Harvard College Library, from the fund of Charles Minot (Class of 1828). Received 6 July, 1901”. Manuscrisul, deși foarte bine păstrat, poartă urmele folosirii repetate de către cei care l-au copiat, tradus și consultat.

Întrebarea firească ce trebuie să și-o puna cercetătorul este: cum a ajuns manuscrisul *Istoriei Imperiului otoman* în fondurile Universității Harvard? Rodney G. Dennis, curatorul manuscriselor din Houghton Library mi-a făgăduit să urmărească originea achiziției din 1901 în Arhivele universității, fără a-mi da deocamdată prea mari speranțe.

Sîntem, așadar, în stadiul ipotezelor. A rămas cumva manuscrisul în Anglia, unde îl traduseser Tindal, ajungînd ulterior pe această cale în S.U.A.? Ipoteza este ispititoare — datorită legăturilor organice dintre culturile engleză și americană —, dar ea nu se poate susține cunoscînd, pe de o parte, preocuparea lui Antioh de a încuraja și alte versiuni europene în limbi moderne, iar pe de altă parte faptul că manuscrisul latin a fost împrumutat lui Voltaire, în 1739, deci după ce Antioh Cantemir fusese transferat de la Londra la Paris.

Trebuie luate în considerare alte două ipoteze: manuscrisul a fost cumpărat de contele Thomson și din biblioteca lui a trecut în alte mîini, sau a fost achiziționat la faimoasa licitație de după moartea lui Antioh de către un alt amator de scrieri cantemiriene. În orice caz, el se găsea încă din sec. XIX în biblioteca unui membru al familiei Minot, familie ce a dat o serie de învățați culturii americane din Noua Anglie. Un George Richards Minot (1758-1802), născut în Boston dintr-o familie aristocratică și cu educație superioară, și-a făcut studiile la South Latin School (Boston), apoi la Harvard, desfășurînd ulterior o activitate de jurist și istoric și fiind unul dintre fondatorii Societății istorice din Massachusetts (1791), apoi bibliotecar al ei. Era deci cunoscător de latină și preocupat de istorie, dar n-am aflat ca el să fi călătorit în Europa.

Un alt reprezentant al familiei Minot, Charles Sedgwick Minot (1852-1914), a fost biolog și unul dintre primii mari anatomici americani. El a călătorit în Franța, unde a publicat o serie de studii și a făcut cercetări cu cunoscutul savant Rouvier. Pentru moment însă este imposibil de spus cum a ajuns manuscrisul *Istoriei* în posesia acestei familii, cînd și prin ce membru al ei, dar despre interesul purtat de reprezentanții ei operei cantemiriene nu există îndoială: în aceeași bibliotecă și la o cotă vecină din fostul „fond otoman” se păstrează și planșele, colorate de mină, cu portretele împăraților otomani, care împodobesc ediția lui Tindal, iar transmiterea manuscrisului și a planșelor către biblioteca universității dovedește că posesorii aveau conștiința valorii lor.

În orice caz, faptul că timp de mai bine de

două secole, manuscrisul nu a fost semnalat și abia în 1901 apare în evidența unei biblioteci științifice ar indica plecarea lui timpurie din Franța, poate în sec. XVIII. Numai cercetări ulterioare vor putea dovedi care din aceste ipoteze este valabilă.

Între reverendul Tindal și abatele Prévost

Semnificația identificării manuscrisului depășește însă granițele unui simplu eveniment bibliografic. Analiza manuscrisului este de natură să aducă importante precizări cu privire la felul în care s-a făcut editarea acestei opere cantemiriene. Cercurile științifice au fost mai întîi informate despre *Istoria Imperiului otoman* de către însuși autorul ei, printr-o scrisoare adresată în 1714 „unui membru al Academiei de științe din Berlin”, înființată de marele filozof Leibniz, scrisoare publicată în revista din Leipzig *Neue Bücher — Saal der Gelehrter Welt*. Exprimiîndu-și dorința ca această operă să fie publicată în Prusia, Cantemir anunța că are și o documentație iconografică inedită și anume copii de pe portretele sultanilor otomani, păstrate în Palatul imperial din Istanbul.

Calătorind în 1732 spre Londra, Antioh Cantemir s-a oprit în Olanda pentru a discuta cu editorii de aici posibilitatea publicării operelor tatălui său. Proiectul editării *Descrierii Moldovei* a rămas, după cum se știe, nerealizat. Mai mult succes a avut la Londra cu *Istoria Imperiului otoman*. Cărturarul englez Nicholas Tindal, „magistru în artele liberale și vicar de Great Waltham, în Essex” s-a angajat să traducă manuscrisul latin. Tălmăcirea sa a fost publicată în 1734-1735 de James, John și Paul Kempton, librari din Londra în editura „La Coroana”, pe Ludgate Street, iar a doua oară, în 1756, de librarul G. Müller, pe Strand. Anunțarea apariției cărții provocase un larg interes în cercurile cultivate engleze, după cum rezultă din „Lista de subscriitori” cu care se deschide volumul, începînd cu însăși regina Carolina a Angliei și cu Frederick-Louis, prinț de Wales și cuprinzînd numele a încă 181 pnumerați — membri ai nobilimii, învățați, ofițeri, negustori, clerici și diplomați, printre ei însuși Antioh Cantemir.

În Franța, interesul a fost la fel de viu. Încă înainte ca Joncquères, „comandor, canonic al Ordinului ospitalier al Sfîntului Duh din Montpellier” să fi publicat traducerea franceză care va apărea la Paris în 1743, ea era semnalată cercurilor cultivate pariziene de abatele Prévost în ziarul său literar *Le Pour et Contre*, care avea ca scop informarea cercurilor franceze despre mișcările culturale științifice și politice din Anglia. În 1740, ziarul publica fragmente din *Viața lui Dimitrie Cantemir*, după ediția lui Tindal, precum și capitole din însăși *Istoria Imperiului otoman*, (vezi A. Duțu, *L'abbé Prévost*

traducteur de l'Histoire Ottomane de Cantemir, în *Revue de littérature comparée* 1971, nr. 2, pp. 234-237 și M.V. Razunovskaia, *Istoria Imperiului otoman a lui Dimitrie Cantemir și romanul abatelui Prévost, în Russkaia literatura*, 1974, nr. 2, pp. 142-150). Prévost sublinia importanța științifică a cărții și își exprima dorința „unei fericite traduceri” a ei în limba franceză.

Această traducere (nu întru totul fericită) avea să apară peste trei ani, în patru ediții, aproape concomitente; prima în două volume, în librăria „Sfânta Monica” din Place Conti, la Nyon Père, iar restul în cîte patru volume de format mic. Traducerea era dedicată marelui de Noailles. (Un îndepărtat descendent din această familie va lua în căsătorie pe Ana Elisabeta Brâncoveanu — Ana de Noailles — cunoscuta poetă franceză de origine română¹.)

Între marile spirite franceze asupra cărora *Istoria Imperiului otoman* a exercitat o importantă influență, trebuie amintiți abatele Prévost, apoi Voltaire. Au fost cercetate legăturile dintre romanul abatelui *Histoire d'une Grecque moderne* și cartea lui Cantemir. Romanul descrie dragostea ambasadorului francez la Istanbul pentru o sclavă greacă. Ambasadorul a fost identificat chiar de contemporanii lui. Prévost drept contele de Feriol, care a deținut acest post în anii 1690-1695 și 1698-1711, așadar, într-o perioadă în care Dimitrie Cantemir se afla în capitala Imperiului otoman. După încheierea misiunii sale, ambasadorul adusese cu sine la Paris o sclavă cercheză. Alșa, ale cărei scrisori de dragoste, publicate în 1730, au produs o mare impresie în rîndurile cititorilor francezi. Prévost nu-l cunoscuse pe Feriol (decedat în 1722), dar a putut reconstitui ambianța constantinopolitană din timpul ambasadei acestuia — instituții, moravuri, personaje — în primul rînd prin *Istoria Imperiului otoman* a lui Dimitrie Cantemir. Este foarte probabil că Prévost l-a cunoscut personal pe Antioh, deoarece frecventau aceleași cercuri, atît la Londra, cît și la Paris. În biblioteca lui Antioh se găsea și celebrul roman al abatelui, *Manon Lescaut*.

În ce-l privește pe Voltaire, după însăși mărturisirea lui în scrisori către Antioh și alți contemporani, *Istoria Imperiului otoman* i-a fost deosebit de folositoare atît pentru a doua formă din *Istoria lui Carol al XII-lea*, cît și pentru alte opere ale sale: *Eseuri despre moravurile și spiritul popoarelor* și tragedia *Mahomed*. Apelul la cartea considerată pe atunci drept cea mai bună istorie a Turciei nu trebuie să ne mire: *Istoria Imperiului otoman* era recomandată ca atare în *Enciclopedia* lui D'Alembert și Diderot (Nouv. éd., tome XXXIV, Geneva, 1778, p. 441).

Dar este foarte probabil că Voltaire a folosit *Istoria* lui Cantemir nu numai în versiuni

nea engleză (cea franceză nu aparuse încă în perioada redactării tragediei *Mahomed*), ci chiar originalul latin, așadar, manuscrisul de la Harvard. Aceasta ar rezulta — după cum presupune și Fedor Iakovlevici Priima, *Antioh Cantemir și relațiile sale literare franceze* (în culegerea aceluiași autor *Literatura rusă în Occident*, Leningrad, 1970, pp. 26-27) — din două scrisori ale lui Voltaire către Antioh, din 13 martie și 19 aprilie 1739. După cum se vede, manuscrisul ajuns la Harvard trecuse prin minile unor oameni celebri ai literaturii universale.

Premisele unei ediții critice

Care este importanța — pentru restituirea și valorificarea deplină a operelor lui Dimitrie Cantemir — a manuscrisului descoperit la Harvard? El oferă, în sfîrșit, posibilitatea editării *Istoriei Imperiului otoman* în ultima sa formă, așa cum fusese pregătită de Cantemir însuși pentru tipar. După copiele cunoscute pînă acum, o ediție critică a acestei opere — în realul sens al cuvîntului — nu se putea face. Textul latin păstrat la Filiala din Leningrad a Institutului de orientalistă al Academiei de științe a U.R.S.S. nu este decît „o copie după originalul latinesc al lui Cantemir” făcută sub îngrijirea academicianului Bayer, care-și proiecta tipărirea operei (vezi *Raportul general al d-lui Grigore Tocilescu despre misiunea sa în Rusia, în Analele Societății Academice Române*, seria I, t.XI, secțiunea I-a, București, 1878, p. 60). Această copie, examinată de Tocilescu în 1877, „n-a fost revizuită de nimeni, căci sunt o mulțime de erori de ortografie latină care desigur s-ar fi îndreptat la o reviziune”, după cum se menționează în nota care precedă o altă copie făcută după manuscrisul de la Leningrad și păstrată în manuscrisele latine 74 și 75 ale Bibliotecii Academiei R.S. România. Observația este confirmată de atitudinea lui G.S. Bayer care pregătea ediția textului latin (cîteva foi tipărite, corecturi sau „probele... cum trebuie să se tipărească *Istoria Imperiului otoman* scrisă latinește de Dimitrie Cantemir” au fost găsite de Tocilescu între hîrtiile lui G.F. Muller din Arhiva Ministerului de Externe din Moscova, azi la Arhiva centrală de stat a actelor vechi). Plecînd la Londra, Antioh luase cu el manuscrisul definitiv al *Istoriei*, astfel că Bayer nu și-a mai putut realiza proiectul, evident pentru că îi lipsea acel manuscris, iar copia sa nu era utilizabilă.

Editarea textului latin după manuscrisul descoperit la Harvard, împreună cu traducerea în limba română (eventual și în alte limbi) va îngădui însă și cunoașterea *Istoriei Imperiului otoman* în forma sa integrală, așa cum a scris-o Cantemir. Într-adevăr, comparația textului latin cu versiunile moderne arată că nici una dintre ele nu redă cu fidelitate opera principelui. Atitudinea față de originale a traducătorilor din trecut era mai pu-

¹ Magazin istoric, nr. 6/1977.

țin scrupuloasă decât astăzi. Astfel, Tindal, de pildă, și-a îngăduit ca, începând cu *Prefața autorului* să rezume și să omită lungi pasaje. Prefața, care ocupă în manuscrisul latin aproape 49 pagini, nu are în versiunea engleză decât 28 coloane și jumătate (15 pagini). Tindal lasă deoparte lungi pasaje care i se par neesențiale, o serie de tabele cronologice cu echivalențele anilor în era creștină și cea musulmană sau, pur și simplu, reformulează relatările lui Cantemir. Cuvintele și citatele în limba turcă (și cu caractere arabe) din textul original sînt omise, uneori chiar transliterarea lor. La fel unele referințe din text la operele citate de autor. După cum vedem, intervențiile lui Tindal depășesc limitele permise unui traducător fidel. Cu toate acestea, textul lui Tindal a reprezentat singura formă cunoscută pînă acum a *Istoriei Imperiului otoman*. Într-adevăr, deși Jonquières ar fi putut folosi textul latin deținut de Antioh, versiunea franceză (Paris, 1743) ca și cea germană, (Hamburg 1745) au fost efectuate pe baza traducerii engleze, reproducind, firește și lipsurile acesteia. Nici traducerea română a lui Iosif Hodoș (București, 1876-1878) nu a folosit textul latin, accesibil pe atunci cel puțin în copile din Rusia. Nu numai publicarea textului latin, dar și redarea lui în versiuni moderne reprezintă, așadar, acțiuni ce urmează a fi întreprinse de acum înainte.

Ineditul omagiu filial

Versiunea engleză a *Istoriei Imperiului otoman* avea în anexă *Viața principelui Dimitrie Cantemir*, nememnată, dar atribuită — datorită preciziei sale și numărului mare de informații privitoare la familie și la acțiunile cărturarului și operele sale — lui Antioh Cantemir. Textul apare, așa cum era de așteptat, și în versiunile franceză și germană ale *Istoriei*. În manuscrisul de la Harvard am avut bucuria să descopăr și manuscrisul autograf al acestei lucrări, a cărei paternitate nu mai poate fi acum discutată, deoarece însuși titlul este categoric: *La vie du Prince Demetrius Cantemir écrite de la main propre d'Antiohus Cantemir, son fils cadet, ministre plen[ipotentielle] de Sa Majesté czarienne a Londres* („Viața principelui Dimitrie Cantemir scrisă de propria mînă a lui Antioh Cantemir, fiul său mezin, ministru plenipotențiar al Maiestății Sale împărătești la Londra”).

Manuscrisul, în 36 pagini de format mare, poartă toate semnele autografului (adaosuri, ștersături, reveniri, reformulări) și el ne oferă același avantaj ca și textul latin al *Istoriei*, anume de a fi pe de-a întregul inedit. Comparîndu-l cu versiunea lui Tindal se constată că traducătorul a procedat și în cazul biografiei lui Cantemir ca și cu opera acestuia, reducînd și prefăcînd textul. Părți întregi din scrierea lui Antioh (de pildă cele

șapte pagini de la început, relatînd istoria familiei Cantemir în timpul domniilor lui Dumitrașcu Cantacuzino, Antonie Ruset și Gheorghe Duca, 1673-1685) sînt omise de Tindal. Aceste pagini lipsesc de asemenea din toate celelalte traduceri (franceză, germană, rusă, română) publicate ulterior. Ceea ce este însă surprinzător, textul publicat de Jonquières în 1743 nu reproduce textul original (francez) al lui Antioh, ci reprezintă o versiune după cel englez, al lui Tindal! Rezultă că *Viața principelui Dimitrie Cantemir*, scrisă de Antioh, n-a fost cunoscută niciodată în textul său integral. Și editarea acestei scrieri, precum și traducerea ei rămîn să fie realizate. Fiul n-a fost mai norocos decât Dimitrie în difuzarea *Istoriei Imperiului otoman*.

Descoperirea a două manuscrise originale din moștenirea celor doi Cantemiri celebri — Dimitrie și Antioh —, în 1984, într-o bibliotecă din S.U.A. poate, desigur, să fie evaluată din numeroase unghiuri. Ne rezumăm la o constatare, anume că fama din trecut a celor doi cărturari a părut atît de mare, încît mult timp s-a crezut că în zadar s-ar mai căuta elemente care să o poată spori. În 1970 însă am descoperit în bibliotecă din Beirut, Alep, Paris și Roma traducerea *Divanului* lui Dimitrie Cantemir. Deci în numai paisprezece ani (1970-1984) am stabilit că aria de răspîndire a operelor lui Dimitrie Cantemir acoperă — în afară de Europa — Orientul Apropiat și America de Nord, că *Istoria Imperiului otoman* există într-un manuscris latin diferit de copile și traduceri cunoscute pînă acum și a fost cunoscută într-o formă imperfectă, și la fel biografia principelui alcătuită de Antioh Cantemir, a cărui operă — după opinia biografilor lui — nu mai făgăduia relevări spectaculoase.

Cel mai însemnat rezultat al acestor noi pași în cunoașterea operelor unor străluciți cărturari români de la începutul epocii moderne mi se pare a fi acela că ele se constituie ca un îndemn pentru cercetătorii tineri. Manuscrisele inedite cantemiriene ieșite la iveală abia în 1984 dovedesc convingător că aria de cercetare a trecutului civilizației românești este mai largă decât o aproximaseră înaintașii, mai rodnică, mai darnică pentru cei care vor s-o slujească, decât s-a crezut pînă acum. Hasdeu, Tocilescu, Iorga, Părvan, Călinescu ne-au obișnuit cu ideea că totul a fost inventariat, cercetat, evaluat și scris despre creația culturală a românilor. Cîteva decenii după ei, filonul vechi, uneori părăsit al acestei culturi, se dovedește mai fertil decât l-au crezut marii învățați care consideraseră că l-au epuizat. Un îndemn pentru tinerii cercetători români, o promisiune pentru orice specialist străin în studii românești. Creațiile poporului român reprezintă încă un „pămînt făgăduit” al istoriei culturii universale.

Timp de 8 luni circa 500 000 de ostași ai armatei române au luptat cu eroism și au contribuit, cu grele jertfe de sânge, la victoria împotriva Germaniei fasciste. Despre aceasta stau mărturie cei peste 170 000 de ostași români morți, răniți sau dispăruți în crâncenele lupte purtate împotriva mașinii de război hitleriste, uriașa mobilizare a întregului popor, care a făcut totul pentru a contribui la victoria finală asupra fascismului.

NICOLAE CEAUȘESCU

Contribuția României la înfrângerea fascismului

LUPTĂ ȘI JERTFĂ

PENTRU ELIBERAREA UNGARIEI (II)

GHEORGHE ZAHARIA, ION CUPȘA

● De la Tisa până în centrul Budapestei ● 6,5 km de lupte în interiorul capitalei Ungariei ● Corpul 7 de armată român pe direcția principală de atac ● O noutate în tactica războiului ● 210 000 ostași angajați în lupte, 7 operații și 81 lupte importante, 1 237 localități și alte așezări, din care 14 orașe, eliberate ● Drum eroic prin jertfele a 42 700 ostași români morți, răniți sau dispăruți

Așa cum scriam în numărul trecut al revistei¹, în cursul lunii octombrie 1944, trupele sovietice și române obținuseră importante succese în partea sudică a frontului răsăritean. Frontul 2 ucrainean ieșise pe Tisa superioară și mijlocie, forțând riul la sud de Szolnok și pătrunsesse adânc spre Dunăre. Mai la nord, Frontul 4 ucrainean ajunsese la vest de Ujgorod, iar la sud armata de eliberare iugoslavă și unități ale Frontului 3 ucrainean eliberaseră Belgradul iar o altă mare unitate sovietică atinsese Dunărea în zona Baja.

O dată eliberată partea de est a Ungariei, Comandamentul suprem sovietic a hotărât o nouă acțiune de amploare — operația „Budapesta” — pentru a nimici forțele inamice dintre Tisa și Dunăre și a elibera capitala ungară. În acest scop, Frontul 2 ucrainean a primit misiunea să execute o lovitură princi-

pală pe direcția Budapesta (la care a participat și Corpul 7 armată român, cu trei divizii), iar o alta, secundară, la aripa sa dreaptă, pe direcția Polgár-Miskolc, pentru a elibera partea de nord-vest a Ungariei. (Armata 4 română, cu 8 divizii, Corpul 4 armată român, cu 2 divizii și Divizia „Tudor Vladimirescu Debretin” au fost angajate în această

¹ Magazin Istoric, nr. 12/1984.

lovitură, purtând lupte grele cu trupele germane și ungare ce se apărau în masivele muntoase Hegyalja, Bükk și Matra.) În același timp, Frontul 4 ucrainean își relua ofensiva pe direcția Ujgorod-Košice, iar la sud, Frontul 3 ucrainean trebuia să înainteze peste Dunăre, spre zona petroliferă Nagykanizsa. În total, în cadrul operației „Budapesta” au participat 14 divizii românești, plus Corpul aerian și alte unități și formațiuni. Armata 4 română, împreună cu Armata 40 sovietică, forma în continuare un grup de armate pus sub comanda generalului F.F. Jmacenco, iar Corpurile 7 și 4 române intrau în compunerea Armatei 7 de gardă sovietică și, respectiv, Armatei 27 sovietică; comandamentul Armatei 1 române rămânea cu atribuții administrative, disciplinare și de instrucție, asigurând nevoile materiale ale Corpurilor 7 și 4 române subordonate armatelor sovietice indicate mai sus și desăvârșind în același timp instruirea recruților care veneau din țară pentru a completa pierderile suferite.

Lovitura principală pe direcția Budapesta trebuia să despice dispozitivul strategic germano-ungar, să elibereze acest centru vital al Ungariei și să deschidă forțelor sovietice drumul spre Viena. În articolul de față vom urmări luptele Corpului 7 de armată român.

În seara de 28 octombrie 1944, Corpul 7 armată român, avînd în compunere Divizia 9 cavalerie și Divizia 19 infanterie (peste cîteva zile avea să primească și Divizia 2 infanterie) era dispus la flancul stîng al Armatei 7 de gardă sovietică, învecinat cu Armata 46 sovietică. Urmînd să-și desfășoare ofensiva în zona de cîmpie dintre Tisa și Dunăre, unde tancurile germane aveau un teren prielnic de acțiune, comandantul Armatei 7 de gardă sovietică l-a întărit cu Regimentul 114 artilerie antitanc, iar comandantul Armatei 1 române, cu Regimentul 1 artilerie grea. În fața Corpului 7 român se aflau diviziile ungare 1 cavalerie și 20 infanterie, întărite cu tancuri și artilerie germane. Inamicul amenajase fermele, livezile și localitățile ca puncte de sprijin, formînd osatura apărării și constituise rezerve de tancuri și infanterie destinate să contraatace unitățile angajate în lupta pentru cucerirea punctelor de sprijin. Ingeniozitatea ostașilor și comandanților sovietici și români a dejucat însă intențiile adversarului, anihilîndu-i tactica în care își pusese atîta speranță.

În zorii zilei de 29 octombrie, Armata 46 sovietică a trecut la ofensivă, urmată în dimineața următoare de Corpul 7 român. Răvăsite de exploziile a mii de obuze, punctele de sprijin ungare au fost atacate cu impetuoșitate de ostașii noștri, acoperiți de perdeaua protectoare a barajului de artilerie. Trupele germane și ungare au fost nevoite să părăsească prima poziție și să-și caute adăpost în tranșeele săpate din timp mai înapoi, lăsînd pe teren numeroși morți, răniți, armament și altă tehnică de luptă. Încercările de a se menține în localitățile Koc-

ser și Törtel au fost spulberate repede și forțele inamice s-au retras pe aliniamentul căii ferate Szolnok-Cegléd, unde sperau să-și refacă apărarea. Trecînd la urmărire, diviziile române au respins ariergărzile germano-ungare și pînă în seara de 3 noiembrie au luat contact cu noul aliniament. A doua zi, trupele sovietice și române, într-o strînsă cooperare, au cucerit, prin lupte foarte grele, orașele Abony și Cegléd, puternice centre ale apărării inamice care stînjeau dezvoltarea ofensivei pe direcția Budapesta. Adversarul a introdus în linia de luptă puternice rezerve și în zilele următoare, cu toate eforturile depuse, unitățile noastre și cele sovietice vecine au realizat pîtrunderi mici, însă cu sacrificii însemnate. Ca urmare, comandantul Frontului 2 ucrainean a ordonat oprirea ofensivei și trecerea temporară la apărare, în vederea organizării unei noi lovituri.

Concomitent cu pregătirile pentru reluarea ofensivei, trupele române au respins numeroase și puternice contraatacuri, menținîndu-și ferm pozițiile, fapt ce a determinat pe comandantul Armatei 7 de gardă sovietică să le adreseze felicitări, prin comandantul corpului, pentru modul eroic în care au luptat împotriva trupelor hitleristo-hor-thyiste.

La 11 noiembrie 1944, ofensiva a fost reluată pe un front mai larg. Față de tăria apărării inamicului, corpului român i s-a afectat în sprijin Corpul 2 mecanizat de gardă sovietic. Într-o strînsă cooperare, tanchiștii sovietici, infanteriștii, cavaleriștii și artileriștii români au rupt noile poziții ale dușmanului, au respins numeroase contraatacuri și au pătruns tot mai adînc spre nord-vest. La 17 noiembrie 1944, Corpul mecanizat sovietic a ieșit din fișa Corpului 7 armată român, iar unitățile noastre au întîmpinat poziții puternic organizate genistic și aparate de forțe numeroase, bogat înzestrate cu mijloace tehnice moderne. După o pîtrundere de peste 100 km, trupele române au luat contact cu fortificațiile exterioare ale Budapestei.

Comandamentul hitlerist își retrăsese forțele pe un aliniament amenajat genistic din timp și ai cărui principali piloni de sprijin erau munții din nord-estul Ungariei, zona fortificată Budapesta și Lacul Balaton. În acest sistem, locul principal îl deținea Budapesta, amenajată pentru apărare cu trei fișii fortificate, cu flancurile sprijinite pe Dunăre, și înglobînd localitățile și pădurile din zonă pe o adîncime de peste 30 km.

Zona deluroasă și împădurită dintre localitățile Gödöllő și Isaszeg, care forma partea cea mai tare a primei centuri de fortificații, a revenit corpului român. Analizînd sub toate aspectele situația tactică, comandantul Corpului 7 armată, generalul Nicolae Șova, a hotărît să rupă apărarea inamicului cu trupele de la centrul dispozitivului său, unde

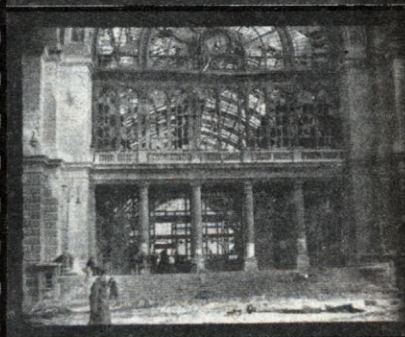

zona împădurită prezenta mai multe goluri, terenul era mai accesibil și focul artileriei se putea coordona mai bine cu înaintarea infanteriei. Fiind vorba de străpungerea unui front fortificat, pe direcția de efort a fost constituită o puternică grupare de șoc, formată din Divizia 9 cavalerie, întărită cu unități din celelalte două divizii și sprijinită de majoritatea artileriei corpului, a cărei misiune era să rupă prima centură fortificată pe un front îngust și să dezvolte apoi succesul în adâncime și lateral. Era soluția cea mai indicată; numai prin efortul unitar al corpului de armată se putea obține succesul scontat, mai ales că inamicul dispunea de două divizii în acel sector, ale căror efective erau comparabile cu cele române. Generalul Șova a știut să pună în valoare faptul că inițiativa îi aparținea și putea să lovească, cu superioritate de forțe, într-un sector limitat, lăsând pe restul frontului forțe mai puține, care să execute mici atacuri locale, pentru a angaja trupele inamice din fața lor, împiedicându-le să intervină pe direcția de efort.

Pregătită temeinic, în dimineața de 5 decembrie, după un foarte puternic foc de artilerie, s-a declanșat ofensiva. Inamicul a opus o rezistență îndrăgănită, dar gruparea de șoc a corpului român i-a zdrobit rînd pe rînd focarele de rezistență și în ziua de 11 decembrie a cucerit înălțimea dominantă a masivului păduros de lângă Gödöllő, cu cota 308, desăvîrșind ruperea primei centuri fortificate de apărare exterioară a Budapestei. A doua zi, Divizia 19 infanterie a înregistrat, de asemenea, un important succes, cucerind prin lupte crîncene localitatea Isaszeg, alt centru de rezistență principal, în timp ce trupele sovietice vecine din dreapta eliberau, prin lupte tot așa de grele, orașul Gödöllő.

Inamicul și-a repliat trupele pe o poziție intermediară, pe care ostașii noștri au atacat-o fără răgaz, iar în ziua de 27 decembrie și în noaptea următoare au rupt din mișcare și a doua centură fortificată de apărare a Budapestei.

Comandamentul hitlerist făcea eforturi disperate pentru a împiedica trupele sovietice și române să intre în capitala ungară. În sectorul corpului român trupele sale au ocupat un nou aliniament, jalonat de localitățile Cinkota, Rákosliget și Rákoscsaba, transformate în puternice puncte de sprijin. Unitățile române au continuat atacurile fără să lase inamicului o clipă de răgaz. Eforturile lor au fost încununete de succes, Divizia 9 cavalerie reușind să zdrobească rezistențele din Rákosliget și Rákoscsaba, în timp ce Divizia

2 infanterie, ajutată de Divizia 19 infanterie, elibera orașul Cinkota. Urmărind inamicul înfrânt, în noaptea de 30/31 decembrie și în ziua următoare, trupele Diviziei 19 infanterie au cucerit, prin aprige lupte de stradă, localitatea Mátyásföld, ultimul obstacol în fața capitalei ungare. Se încheia astfel o nouă etapă grea a luptelor Corpului 7 armată român, în cursul căreia unitățile lui au rupt o puternică zonă fortificată, ajungând la marginea estică a Budapestei.

Încă de la 26 decembrie se închisese, la vest de Dunăre, cercul în jurul grupării germano-ungare din zona Budapesta, care nu mai avea astfel nici o șansă de scăpare. În consecință, pentru a se evita vărsarea de sânge inutilă, distrugerea orașului și pierderile pe care luptele le-ar fi provocat în rândurile populației civile, la 30 decembrie, Comandamentul sovietic a oferit inamicului condiții onorabile de capitulare. Comandamentul hitleristo-horthyist a respins ultimatumul și a ucis parlamentarii sovietici. Pentru forțele sovietice și române nu rămânea altă alternativă decât să nimicească prin luptă gruparea inamică încercuită.

Străzile Budapestei fuseseră baricatedate și minate, iar clădirile de la intersecții transformate în puncte de sprijin care să se flancheze reciproc prin focul armamentului automat și să bată cu focul mitralierelor și tunurilor antitanc în lungul arterelor de circulație. Unde distanța dintre clădiri era mai mare, au fost construite cazemate din beton sau au fost îngropate tancuri care prin focul lor să asigure continuitatea sistemului de apărare. Rezerve mici, formate din infanterie și tancuri, erau destinate să întârziească la nevoie apărarea și să execute contraatacuri locale, iar pentru riposte ofensive de mai mare amploare erau destinate rezerve din toate armele.

Pentru nimicirea trupelor germane și ungare din partea de est a Budapestei, Comandamentul sovietic a destinat trei corpuri de armată: Corpul 7 armată român, pe direcția centrală, flancat de corpurile 30 și 18 sovietice.

Budapesta prezenta două zone, cu caracteristici deosebite; prima zonă cuprindea comunele suburbane și periferiile orașului, ale căror rare clădiri, mari, masive, erau amenajate în adevărate cazemate, înglobate în pozițiile de apărare; casele mai mici fuseseră transformate în cuiburi de foc, răspândite neregulat pe o mare adâncime și grupate în noduri de apărare capabile să ducă lupte și în încercuire. Zona a doua, o formau masivele clădiri budapestane, toate transformate în puternice focare de rezistență.

Comandamentul Corpului 7 român a adoptat o tactică adecvată acestei situații: unitățile urmau să pătrundă printre clădirile

Reporter de război

Ianuarie 1945:

lingă Gara de est din Budapesta

În prima jumătate a lunii ianuarie 1945, ofensiva trupelor române din Corpul 7 armată, comandat de generalul Nicolae Sova, se desfășura cu succes în interiorul Budapestei. În calitate de reporter cinematografic al Jurnalului sonor care se proiecta atunci pe ecranele cinematografele, am fost din nou martor al unor momente de mare dramatism.

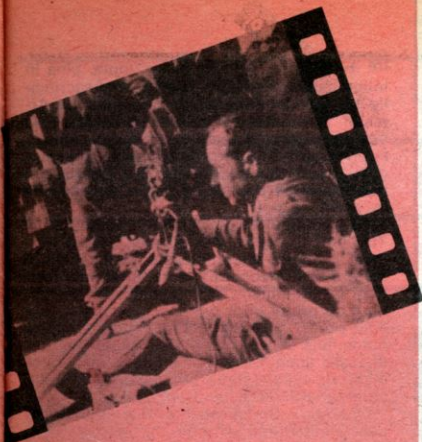
Săgeata de pătrundere a trupelor noastre spre centrul orașului ajunsese în zona Poștei centrale și a Gării de est. Luptele se desfășurau cu o intensitate deosebită. Bătălia într-un oraș se deosebește fundamental de aceea în câmp deschis. La șes, inamicul este în față, știi de unde să-l aștepti; într-o localitate, lucrurile se schimbă: dușmanul poate fi peste tot și nicaieri. Un oraș trebuie cucerit casă cu casă, stradă cu stradă. Orice fereastră, orice subsol, orice canal poate ascunde un cuib de armă automată, după fiecare colț poate pândi un tanc bine ascuns în spatele unei baricade. Pentru a-ți putea continua înaintarea, toate acestea trebuie lichidate rând pe rând...

Mă aflam în rândul primelor eșaloane care pătrunseseră prin luptă extrem de îndrăzneț în zona Poștei centrale și a Gării de est. Grupurile de luptători se infiltrau printre dărâmături, sub ploaia de gloanțe dușmane. N-am să pot uita niciodată momentul în care un sergent, în fruntea grupei sale, exasperat de faptul că o mitralieră inamică ascunsă în subsolul unei clădiri le oprise înaintarea, s-a hotărât să o lichideze, luind cu asalt imobilul respectiv. Sergentul a dat câteva ordine scurte și oamenii săi, furișându-se unul câte unul, au început să înainteze tiris de-a lungul pereților clădirii. Când a ajuns aproape de fereastră prin care trăgea mitraliera, sergentul a aruncat legătura cu grenade și, fără să mai aștepte rezultatul exploziei, a țîșnit în picioare, repezindu-se spre usa casei. Nici n-a apucat însă s-o deschidă, și o explozie asurzitoare a cutremurat pământul. În mai puțin de jumătate de minut, clădirea, care fusese minată, s-a prăbușit la pământ, înghițind sub dărîmăturile ei pe sergent și toată grupa lui...

Mă refugiasem în firida unei porți, lingă o locuință mai puțin avariată, care îmi oferea protecție împotriva gloanțelor și de unde puteam să urmăresc mai bine desfășurarea luptelor. La un moment dat, rămăseseam mult în urmă și m-am hotărât să-mi schimb locul. Am așteptat să se potolească exploziile unor bombe lansate de avioane ce zburau la mică înălțime și, rupînd-o la fugă, am traversat strada. Abia mă pitulasem în noua mea ascunzătoare și o nouă explozie a zvrilit cu putere în aer o adevărată ploaie de sfîrșături. Rămăseseam încremenit: locul unde cu numai câteva clipe înainte mă adăpostisem eu, nu mai era!

Alt salt, pîzind cu grijă obiectivul aparatului de filmat, și am pătruns în incinta Gării de est. Printre răpăilele armelor automate și exploziile suierătoare ale grenadelor, din cînd în cînd se auzea îndemnul vreunui comandant: „Înainte, băieți!” Încercam să mă mențin în imediata apropiere a grupelor de asalt. Un adevărat infern de tunete și flăcări cuprinsese interiorul gării. De sus, din cupola mare, se desprindeau, cu zgomot asurzitor, panouri întregi de sticlă și metal. Într-un timp, totul a început să se zguduie în jurul meu și simteam cum îmi fuge pământul de sub picioare. Cîteva vagoane încărcate cu muniție de tot felul — abandonate de inamic pe una dintre linii — fuseseră atinse de vreun proiectil și începuseră să explodeze, aruncînd în aer bucați întregi de metal și scînduri. M-am lungit la pămînt, aștep-

...tind să se termine acea înfrîntătoare răbufnire, după care m-am ridicat, reluîndu-mi filmările. Urechile îmi vijiiu însă în continuare și nu-mi dădeam seama dacă aparatul înregistrează sau nu, pentru că nu-l auzeam zgomotul altfel de specific pe care îl produce în timpul funcționării...

...Între timp, ostașii noștri împinseseră inamicul dincolo de treptele din fața gării. Cei care scăpaseră de vijelia de foc de pînă atunci, urmînd două tancuri, înaintau în lungul marelui bulevard Rákoczy. Mai apoi, după încetarea luptelor, colonelul A. Sitaru mi-a povestit un fapt deosebit de impresionant. Un soldat român găsisse sub dărîmăturile unei case un copil. Fără să ezite, îl luase în brațe și începuse să se fîrșască cu el sub ploaia de gloanțe, pentru a-l scoate din acea zonă periculoasă. Camarazii lui îl urmăreau cu răsuflarea pierită de emoție, fără să-i poată veni în vreun fel în ajutor. Străcurîndu-se cu abilitate, soldatul a ajuns în marginea bulevardului. S-a oprit o clipă, și-a tras suflul puțin și, ținînd copilul strîns lipit la pieptul său, a pornit în goană să traverseze strada. La un moment dat s-a clătînat, dar și-a continuat drumul, pentru a se prăbuși de cealaltă parte a străzii direct în neîntîlnă. Cînd s-au apropiat, camarazii i-au desprins copilul din brațe, care era speriat de tot ce se întîmpla în jurul său, dar nu avea nici măcar o zgîrîtură. Un gest sublim: ostașul acela anonim plătise viața copilului cu propria viață!

...Stăteam în spatele unei cabine metalice pentru telefoane, undeva în apropierea gării. La un moment dat s-a așternut o liniște stranie. Se schimbau, probabil, încărcăturile, se înlocuiau țevile mitralierelor decalibrate de atîta potop de foc; nu știu ce se întîmpla. În orice caz, se mai trăgea. Atunci, unul dintre soldații grupelor de asalt, nemaiputînd rezista tensiunii nervoase, s-a ridicat dintre alii lui și a început să se plimbe liniștit. Pășea calm, fără să-i pese de tot ce se întîmpla în jurul său. Am îndreptat ușul aparatul de filmat spre el, voind să immortalizez acel gest de sfidare a morții și trebuie s-o spun că am simțit o mare bucurie cînd l-am văzut cum, după ce și-a rămnat ciudata sa prome-nadă, și-a reluat locul lîngă camarazii săi, fără să i se fi întîmplat ceva...

...Seara, la cazanul cu mîncare caldă, lîngă ostașii care abia ieșiseră din linia înfrîntă, timizi, s-au strecurat și cîțiva copii. Văzînd că aceștia fuseseră întîmplatini cu înțelegere și multă bunăvoință, îi s-au alăturat și alții: copii, femei și bătrîni, toți cu fețele supte de suferință și foame. Fiecare întîndea o gamelă, o cutie de conserve, un castron sau cazanul aburînd și polonicul se afla cu dărnicie, împărțînd la fiecare...

...În seara de 15 ianuarie 1945, m-am despărțit de vitejii noștri ostași, pe care aveam să-i reîntîlnesc în lunile următoare pe alte cărări ale vitejiei, pe cîmpurile de luptă din Cehoslovacia și Austria...

**Capitan în rezervă
Traian POPESCU-TRACIPONE,
veteran din războiul antihitlerist**

mari de la periferie, să le depășească, să le încercuiască și apoi să le asalteze din toate părțile cu grupări de asalt, care își demonstraseră utilitatea încă din etapa luptelor din zona fortificată exterioară.

Cînd trupele sale au intrat în Budapesta, generalul N. Șova le-a adresat un ordin, în care se spunea: „Prin lupte grele și cu sacrificii sîngeroase, unitățile Corpului 7 armată au ajuns la marginea Budapestei și de pe acum au început să pătrundă în inima orașului... Populația civilă care nu ia parte la rezistență va fi cruțată și luată sub protecție, asigurîndu-i-se viața, liniștea și avutul... Monumentele și obiectele de artă, instituțiile culturale și așezămîntele de interes public vor fi cruțate cu grijă... Instalații de orice fel (apă, lumină, telefon, tramvaie etc.) care asigură viața orașului și interesează în aceeași măsură armata, trebuie păstrate intacte... Cer trupelor Corpului 7 armată să se bată cu îndrăgire pentru a învinge, dar pre-tind în același timp să se poarte loial, cu demnitate și omenie, pentru a nu micșora cu nimic măreția victoriei obținute”. Ostașii noștri au aplicat întocmai ordinul comandantului, atrăgîndu-și nu numai admirația pentru eroismul cu care au luptat împotriva fasciștilor germani și unguri, ci și respectul populației eliberate pentru comportarea lor civilizată, plină de omenie.

Ofensiva în interiorul capitalei ungare a început în dimineața de 1 ianuarie 1945. Pas cu pas, trupele noastre au cucerit porțiuni din marele oraș, apropiindu-se de centrul acestuia, cu toată rezistența înverșunată a trupelor germano-ungare și desele contraatacuri ale acestora. Unitățile Diviziei 9 cavalerie au reușit, pînă în ziua de 7 ianuarie, să cucerească hipodromul, unde inamicul a opus o puternică rezistență; acesta fusese transformat în aerodrom și prin pierdere lui se tăia grupările dușmane încercuite ultima legătură cu exteriorul.

În zilele următoare, ofensiva a continuat cu neslăbită vigoare și trupele noastre au zdrobit noi rezistențe, au respins contraatacuri și au cucerit noi obiective, între care clădirea poștei mari, una din cele mai masive din capitala ungară. În seara de 9 ianuarie, unitățile Corpului 7 armată au ajuns la calea ferată interioară, care străbate Pesta de la nord la sud. Zona orașului care se afla acum în fața trupelor noastre avea caracteristici deosebite față de aceea pe care o străbătuseră pînă atunci. În partea dreaptă a fișiei de ofensivă a corpului român orașul era compact, cu blocuri mari și dese, iar în partea stîngă, pe o mare adîncime, se succedau spații libere, lipsite de clădiri, sau cu clădiri puține. Generalul Șova a hotărît să-și schimbe tactica, în acord cu noua situație. El-a constituit o puternică grupare de manevră comandată de generalul Ilie Antonescu

și formată din Divizia 9 cavalerie, întărită cu unități de infanterie și artilerie de la celelalte divizii. Misiunea acesteia era să pătrundă prin spațiile libere (de clădiri) și să învâluie succesiv rezistențele inamicului din partea compactă a orașului. Această concepție, care marca o noutate în practica celui de-al doilea război mondial, și-a demonstrat superioritatea în luptele care au urmat.

La 11 ianuarie 1945 s-a constituit un nou comandament, „Grupul Budapesta”, format din Corpurile 30 și 18 gardă sovietice și Corpul 7 armată român. Comandantul grupului a încredințat corpului nostru misiunea sa înainteză în lungul bulevardului Rákoczy, „să nimicească inamicul și să cucerească centrul orașului Budapesta”. Gruparea de manevră a grupului român a cucerit, în zilele următoare, prin lupte îndrăgite, cazarma „Franz Joseph”, fabrica de cauciuc, cimitirul Kerepes și Gara de est, pătrunzând în centrul orașului; prin succesive manevre învâluitoare, gruparea a deschis drum celorlalte unități ale corpului, determinând căderea unor cvartale întregi din marele oraș.

Corpul aerian român a avut de asemenea o contribuție valoroasă la reușita luptelor din interiorul Budapestei. Înfruntând puternica apărare antiaeriană germană, bombardierile sale au distrus poduri de pe Dunăre, stînjind și limitând mult posibilitățile inamicului de a-și manevra forțele peste fluviu, a le ajuta și aproviziona pe cele de la est de marele curs de apă.

15 ianuarie 1945 a fost ultima zi a luptelor Corpului 7 armată în interiorul Budapestei. În această zi, trupele sale au cucerit peste 200 blocuri, între care Facultatea de medicină veterinară, ajungînd pînă aproape de Dunăre. Seara a primit ordin să se regrupeze la est de capitala ungară, urmînd să se deplaseze pe frontul din Cehoslovacia. Cînd trupele noastre părăseau Budapesta, partea de la est de Dunăre era virtualmente eliberată, căci rezistențele sporadice ale trupelor germane și ungare au mai durat doar două zile.

În interiorul Budapestei, trupele Corpului 7 armată român au parcurs, prin lupte dîrză de zi și de noapte, aproximativ 6,5 km, în lungul uneia din principalele artere ale capitalei ungare. Trupele hitleriste și horthyiste au opus o rezistență înversunată, alături de ele luptînd și grupuri de civili unguri, a căror comportare a fost pe placul generalilor fasciști, care le-au elogiat într-o lucrare apărută după război: „O deosebită îndrăgire au manifestat în apărarea orașului lor detașamentele ungare create de organizația «Crucile cu săgeți»”. Prin asalturi hotărîte și manevre ascușite, unitățile române au cucerit peste 1 000 blocuri și case, între care obiective de importanță deosebită. Diviziile noas-

tre au pătruns, prin lupte susținute, pînă în inima capitalei ungare. Eforturile și sacrificiile lor au fost elogiate de comandantul Armatei 1 române: „Prin priceperea și vitejia comandanților de toate treptele și a trupelor și prin spiritul lor larg de sacrificiu, prin singele vărsat din abundență, s-a înscris cea mai frumoasă pagină de glorie românească în acest război...”

Pe parcursul celor 135 km străbătute de la Tisa pînă în centrul Budapestei, Corpul 7 armată român a eliberat peste 50 localități, a făcut 6 522 prizonieri și a capturat mari cantități de armament. Aceste succese s-au obținut cu prețul unor pierderi însemnate, care s-au ridicat la aproape 11 000 luptători. Monumentele din cimitirul Rakósliget din Budapesta amintesc de eroismul ostașilor români, de recunoștința populației ungare eliberate, față de eliberatorii săi.

Operația „Budapesta” a fost hotărîtoare pentru eliberarea Ungariei. În urma înfrîngerilor suferite aici și în zona muntoasă din nord-estul Ungariei (unde, alături de trupele sovietice au acționat alte importante forțe românești), Grupul german de armate „Sud” a fost aproape complet nimicit și cea mai mare parte a teritoriului ungar curățită de trupele fasciste. O mică porțiune a acestui teritoriu a fost eliberată în cadrul operației „Viena”, declanșată la 16 martie 1945.

Eliberarea Ungariei de sub ocupația hitleristă a constituit un eveniment important în desfășurarea generală a celui de-al doilea război mondial. Germania nazistă a pierdut, în urma alungării trupelor sale din această țară, ultimul satelit, cu resursele lui economice și militare; în special, a pierdut instalațiile industriale din zona Budapestei și rezervorul de subsistențe din cîmpiile Tisei și Dunării mijlocii, ceea ce a însemnat o grea lovitură pentru economia de război germană. În urma înfrîngerilor înregistrate, armata ungară s-a dezagregat parțial, dar unele divizii, unități și subunități au continuat lupta, încadrate în mari unități germane, pînă la sfîrșitul războiului.

La bătăliile desfășurate pe teritoriul ungar, forțele române au participat cu două armate care au totalizat 11 divizii de infanterie, 2 divizii de vinători de munte, 4 divizii de cavalerie, un corp aerian, 2 brigăzi de artilerie antiaeriană, o brigadă de cai ferate și alte unități și formațiuni, cu un efectiv total de 210 000 oameni. Ele au purtat sau au participat la 7 operații și 81 lupte importante, au cucerit trei masive muntoase (Hegyálja, Bükk, Matra), au forțat patru cursuri de apă (Tisa, Bodrog, Hernad și Ipel), au eliberat 1 237 localități și alte așezări, dintre care 14 orașe; au provocat inamicului pierderi care s-au cifrat la peste 21 000 prizonieri, peste 9 700 morți lăsați pe teren, în afară de morții și răniții pe care inamicul și l-a evacuat. Aceste succese au fost plătite cu tributul de sînge al celor 42 700 ostași români morți, răniți sau dispăruți.

1859: UNIREA PRINCIPATELOR

„CHEIA DE BOLTĂ

A ECHILIBRULUI EUROPEAN”

24 Ianuarie 1859, zi și an prin care poporul român și-a deschis, prin dubla alegere a colonelului Alexandru I. Cuza, drum larg către viitor. Statul național modern român a fost creat. Europa a fost pusă în fața unui fapt împlinit. Unirea românilor, după cum menționa publicistul francez Saint Marc-Girardin, reprezintă „un strălucit protest împotriva diviziunii, o mărturie solemnă a perseverenței românilor în dorința lor națională... Ea este făcută, așa cum trebuie să fie pentru a fi transmisă: nu de diplomație, nu în afara României, ci printr-o acțiune liberă și spontană a moldo-valahilor”. Cum bine remarcă Marc-Girardin, voința poporului a dat trăinicia Unirii, masele populare având rolul decisiv în realizarea ei.

Pregătirea și înfăptuirea Unirii, hotărârea nes-trămutată a românilor de a-și apăra cu orice sacrificiu ceea ce reușiseră să realizeze, abila și îndrăzneată acțiune politică, menită să pună în concordanță stipulațiile contradictorii ale Convenției din 1858 cu dorința de unire a națiunii, toate acestea au preocupat atât pe istoricii români, cit și pe cei de peste hotare.

Numeroase documente străine inedite, de valoare deosebită, care se găsesc reunite în două volume, intitulate *România la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană*¹, subliniază din nou unghiuri fondul de idei istorice ale acestui mare eveniment.

Apărută sub egida Direcției generale a Arhivelor statului și Bibliotecii centrale de stat a Republicii Socialiste România, în Editura științifică și enciclopedică, București, 1984. Volumul I și II, coordonate de Ion Ardeleanu, Vasile Arimă, Gheorghe Bondoc, Ionel Gal, Mircea Mușat, au fost întocmite de Vasile Arimă, Tudor Bucur, Eugenia Ciocan, Valentina Costache, Ileana Chirtu, Ilița Gamulescu, Elena Moisuc, Emilia Poștarită, Constantin Viad, Gheorghe Berca, Ion Simion, Vasile Șimandan, Victoria Tăndăreanu.

„Unirea Munteniei și Moldovei — subliniază secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — și înfăptuirea în 1859 a statului național a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru, marcând intrarea României într-o etapă nouă a evoluției sale istorice”.

Unirea principatelor, care, după expresia unor contemporani, a reprezentat, la un moment dat, „cheia de boltă a echilibrului european”, s-a impus în conștiința vremii prin ideile politice românești despre unitatea național-statală, care au solide întemeieri și străvechi antecedente, întinzându-se pe milenii de existență istorică a poporului nostru.

Istoria politico-diplomatică europeană a înregistrat, ca o ilustrare elocventă a genului românilor în apărarea și afirmarea drepturilor lor istorice, modalitatea în care a fost pregătită, înfăptuită și consolidată unirea Moldovei cu Muntenia, demnitatea, fermitatea și măiestria cu care domnitorul Unirii Al. I. Cuza și ceilalți oameni politici din fruntea statului național modern român au promovat idealurile naționale și, totodată, solidaritatea pe care poporul nostru a demonstrat-o celorlalte popoare vecine care luptau pentru realizarea aspirațiilor de libertate și suveranitate.

Rolul mulțimilor în evenimentele din 1859 demonstrează cu putere, — cum subliniază președintele Nicolae Ceaușescu — că „nimeni, în afara de popor nu poate pretinde că a înfăptuit unirea”.

Ioana URSU

¹ în imagine: 29 februarie/12 martie 1860. Sosirea domnitorului Alexandru Ioan Cuza la solemnitatea deschiderii Adunării Țării Românești. Litografie de C. Danielis

Istorici străini despre Unirea din 1859

ROMÂNII ÎȘI FĂURESC ISTORIA

Pregătită și înfăptuită prin voința și fapta întregului popor, Unirea de la 1859 a avut un puternic ecou nu numai în conștiința românească, ci și în cea universală.

De-a lungul anilor, această mare izbândă a politicii românești nu a încetat să-l preocupe pe istorici, astfel încît biografia marelui act istoric de acum 126 ani este cu adevărat impresionantă, ea cuprinzînd și numeroase lucrări ale unor renumiți istorici străini, ilustrare a interesului deosebit suscitată de istoria României în istoriografia universală.

Multe din aceste lucrări se disting prin efortul de a surprinde evenimentele în complexitatea factorilor interni și externi ce le-au determinat sau influențat, dezvăluind cît de complicat a fost jocul marilor puteri și cîtă energie, abilitate și voință au trebuit să depună românii pentru realizarea dezideratelor lor.

The Union of Moldavia and Wallachia. 1859. An Episode in Diplomatic History, scrisă de istoricul britanic W.G. East, profesor la celebra London School of Economics și publicată în 1929, la Cambridge University Press, aduce o imagine mai complexă și mai nuanțată în legătură cu poziția pe care a avut-o Franța — putere considerată drept favorabilă cauzei unioniste — față de Unirea de la 1859. Cum se știe, împăratul Franței Napoleon III se declarase în favoarea principatelor sub un același domnitor, fie el străin sau român. În lucrarea amintită, profesorul East arată că Napoleon III nu a rămas pe această poziție pînă la capăt. Prin înțelegerea la care a ajuns cu britanicii la Osborne, înțelegere cunoscută sub numele de „compromisul de la Osborne”, el a trecut în tabăra potrivnică unirii, unde se situa și Marea Britanie, susținătoare ferventă a Imperiului otoman și implicit a menținerii vechii stări de lucruri. Împăratul a preferat alianței franco-ruse preconizată

de Walewski, ministrul de externe francez, apropierea de Londra, linie promovată de Persigny, ambasadorul Franței la Londra, abandonînd, fără mari regrete, promisiunile făcute românilor. „Compromisul de la Osborne” a pecetluit schimbarea politicii franceze. Dar, ca de atîtea ori în istoria lor, românii au știut, și au reușit, să învingă și acest nou obstacol. Să urmărim însă ce scrie profesorul W.G. East: „La 6 august [1857], Napoleon a sosit, însoțit de o pază serioasă, la Osborne, unde a rămas ca oaspete al reginei [Victoria] pînă în ziua de 10 a aceleiași luni. Detectivii francezi și englezi care-l păzeau pe împărat erau atît de vigilenți încît, în noaptea de 5, l-au arestat chiar pe Persigny, în timp ce acesta se afla pe un vaporăș care-l ducea de la Southampton la Cowes.

În zilele de 7 și 8 august, în cursul întîlnirii cu ministrii britanici, s-a ajuns la un compromis: Napoleon a subliniat că părerile sale politice asupra integrității otomane erau identice cu cele

ale Marii Britanii, deși, din punct de vedere personal, îi disprețuia pe turci. La Osborne, fusese obsedat de ideea că alianța anglo-franceză era cu mult mai importantă decît viitorul principatelor. Napoleon era din ce în ce mai stînjinit de cauza unionistă, la care cu atîta entuziasm aderase în 1856. Ar fi fost foarte mulțumit să găsească o cale de a-și renega ideea afișată mai înainte: alegerea unui singur prinț, străin sau chiar român. Contele Buol, ministrul de Externe austriac, nu greșise atunci cînd spusese că „diplomația franceză a primit pentru ultima dată însărcinarea de a-și îmbunătăți poziția în principate”. Într-adevăr, această ultimă însărcinare avea drept scop să mascheze faptul că împăratul începuse să bată în retragere. Singura dificultate care stătea acum în fața lui Napoleon III era cum să lase basma curată din problema Unirii. Pledînd la Osborne pentru anularea alegerilor falsificate din Moldova, el a obținut un succes imediat, care a pus în umbră

înfrângerea lui vremelnică în chestiunea Unirii Principatelor.

La Osborne nu a fost semnat nici un acord oficial, dar un *Memorandum*, redactat în 9 august de premierul englez Palmerston, și amendat apoi de Persigny, rezuma punctele esențiale ale compromisului la care ajunseseră cele două puteri. Napoleon a promis ca la apropiata conferință, să propună la fel ca Marea Britanie numai o uniune administrativă a principatelor, fiecare din ele urmînd să aibă propriul său domnitor. Acest punct al înțelegerii trebuia să rămînă secret din două motive: în primul rînd era inadmisibil ca numai două dintre puteri să decidă o chestiune ce urma să fie hotărîtă, mai tîrziu, în comun, în cadrul unei conferințe; în al doilea rînd, pentru el și pentru onoarea Franței, nu trebuia în nici un caz să se poată spune vreodată (cum lăsa să se înțeleagă Napoleon) că «nici n-a ajuns bine la Osborne și și-a și schimbat părerile».

T.W. Riker, profesor de istoria modernă a Europei la Universitatea din Texas, Statele Unite, este autorul unei lucrări bazată pe o bogată documentație, tipărită în 1931, la Austin, în Texas. Cartea a fost tradusă și în limba română, cu titlul *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale. 1856-1866*.

În *Cuvîntul înainte*, semnat, la 13 august 1940, de generalul R.R. Rosetti¹, citim între altele: „Autorul arată cum două mici principate au reușit, cu toată opunerea fațisă a unor mari puteri, să impună așa-zisului pe atunci concert european recunoașterea faptului îndeplinit al Unirii lor”.

Din cartea prof. T.W. Riker am selectat cîteva pasaje din capitolul VIII, sugestiv intitulat *Capitularea puterilor*, care comentează primirea veștii alegerii lui Al.I. Cuza în cele două principate de către diferiți reprezentanți ai marilor puteri:

„Izbinda avută de Cuza la București, oricît am pune-o în seama jocului întâmplării, a fost totuși o izbătoare manifestare a unor forțe spirituale, dovedită de însuflețirea arătată în întreaga țară. Lucru cu adevărat semnificativ e atitudinea poporului; faptul că și-a consfințit devotamentul pentru Unire printr-o acțiune revoluționară este totuși hotărîtor. Nu trebuie uitat că nici boierii munteni nu erau împotriva Unirii și că, deși se simțeau foarte îngrijorați de gîndul de a fi acceptat un domnitor care nu aparținea partidului lor, nu se sfîșieră să nesocotească voința puterilor.

Aprig potrivnică spiritului Convenției, care urmărise separația Principatelor sub doi domnitori deosebiți, îndoita alegere a lui Cuza a fost răspunsul naționalismului [patriotismului] față de sistemul de control internațional ce își arogase Congresul de la Paris.

Actul săvîrșit în principate pricinui o firească surprindere în cercurile diplomatice; în afară de aceasta însă reacțiunile puterilor protectoare se arătară a fi extrem de variate. [Prim-ministrul italian] Cavour nu șovăi să declare că alegerea era legală. Fără a-și pierde cumpătul, Walewski afirmă că îndoita alegere era o manifestare izbitoare a voinței naționale și că ar fi bine ca puterile să chibzuiască dacă dorințele moldo-valahilor nu trebuiau îndeplinite. Rusia își exprimă de îndată mulțumirea față de rezultatul alegerilor care îi dovedea că Unirea era dorința Principatelor; și, deși recunoștea că «la drept vorbind, Convenția nu îndreptătea alegerea făcută», socotea totuși că «puterile ar face bine să o recunoască». Austria se arată mai rezervată; era însă vădit împotriva oricărui compromis.

Simțămîntul Turciei față de semetii ei vasali poate fi ușor înțeles. Situația se agravase. Știînd, firește, că va afla înțelegere la Viena, supuse chestiunea Austriei, arătîndu-se gata a-i urma în totul sfatu-

rile; iar Buol o povățui să «protesteze cu toată tăria împotriva ilegalității faptului săvîrșit». Astfel încurajată, Poarta se hotărî să conteste legalitatea alegerii lui Cuza și să ceară convocarea unei conferințe europene.

Într-adevăr, puterile erau într-o grea cumpănă. Presupunînd că doreau să impună respectarea Convenției, cum se putea de fapt îndeplini aceasta? Dînd autorizația de a interveni [în Principate] turcilor sau rușilor sau austrie-cilor, sau la toți trei deodată?”

Fragmentul care urmează este extras din cunoscuta lucrare a profesorului Paul Henry, intitulată *L'Abdication du Prince Cuza*, apărută la Paris, în anul 1930, lucrare ce cuprinde și un semnificativ portret al domnului Unirii:

„Dacă domnitorului nu-i plăceau detaliile serviciului administrativ, aceste hîrtii [corespondența politică a lui Cuza] arată cu cită stăruință urmarea rezolvarea marilor probleme ce intrau în atenția sa. Se poate vedea, zi de zi, cite bătălii a trebuit să ducă prințul cu opoziția, cu otomanii, cu Europa, pentru a obține acceptarea chiar și a unor neînsemnate reforme; e lesne de înțeles ce diplomatie prudentă și înțeleaptă au fost nevoiți să facă remarcabili săi reprezentanți în străinătate, pentru ca cele mai mici inovații, cele mai timide încercări de reorganizare să fie admise; de cită răbdare și de cită stăruință a trebuit, rînd pe rînd, să dea dovadă domnitorului însuși, atît față de curțile europene, care nu pierdeau nici o ocazie de a-l admonesta, cit și față de o opoziție tenace, compusă din boieri, toți rîvnind într-o măsură mai mică sau mai mare, la tron și jînduind după regimul lor feudal. [Scrisorile] ar explica mai bine decît orice alt document viața politică din acești ani de frîntămire și renaștere, precum și șovăirile unui prinț, pe de-o parte curajos, dezinteresat, însuflețit

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1979.

de cel mai sincer patriotism, hotărât să infrângă toate obstacolele, dar conștient, pe de altă parte, că nu putea să o scoată la capăt cu otomanii și cu diplomația europeană decât folosind, în același timp, viclenia, răbdarea și, uneori, loviturile curajoase, tot atât de brusc înfăptuite, pe cât de îndelung și tainic pregătite.

Este o adevărată minune că, în ciuda atitor piedici, prințul Cuza a reușit să înfăptuiască o serie de lucruri importante. A reușit să facă astfel încât dubla sa alegere să fie acceptată de către Poartă și puterile Europei, toate ostile Unirii, cu excepția Franței. A izbucnit, prin îndemnată manevră, să pregătească treptat și apoi să proclame, în 1861, suprimarea acelei faimoase frontiere

a Milcovului, neînsemnatul riuțel ce separa Valahia de Moldova, mai adînc, din voința puterilor, decât un braț de mare, mai de netrecut decât un munte inaccesibil. A putut să preceadă, cu ajutorul unei misiuni franceze, la o reorganizare militară care urma să confere tinerei armate române câteva din principiile ei, principii și astăzi de bază. A realizat, luîndu-și inima în dinți, acea mare reformă a secularizării mănăstirilor «închinată», înfruntînd fulgerule Rusiei, Angliei, Turciei și nemulțumirea Franței, punînd astfel capăt unuia dintre cele mai strigătoare abuzuri îndurate de către Principate. În sfîrșit, a înfăptuit acel act de bravură de a suspenda Constituția din 1864, de a promulga o alta și, grație unui soi de «despotism

luminat», a dus la bun sfîrșit vestita împărțire a pămînturilor, constituind, pentru țara-nul român, prima carte de dezrobire pe care a cunoscut-o pînă la marea lege din 1919. Puține guverne s-ar putea lăuda cu reforme atât de profunde, atât de importante, atât de hotărîtoare, realizate în numai cinci ani. Dar toate acestea nu s-au înfăptuit fără să se stîrnească animozități. Invidia pretendenților la tron cărora le stătea în cale, ranchiuna boierilor deposezați, furia puterilor ale căror calcule egoiste le dejuca, nelișiștea provocată puterii suzerane de deșteptarea unei naționalități creștine, la urma urmei, Cuza înfruntase toate acestea pentru a împlini ceea ce considera că este destinul țării sale».

Alexandru CERNATONI

Iași 1906: HORA DACIEI la statuia poetului Unirii

La 22 august 1890, se stîngea din viață, la Mircești, Vasile Alecsandri, lăsînd posterității o operă literară durabilă, dublată de o intensă activitate politică, care îl situa în șirul marilor bărbați ce contribuiseră - cu cuvîntul scris, și cu iscusința diplomatică - la realizarea unității naționale a românilor. Cîteva zile mai tîrziu - la sugestia vechiului său prieten, Vasile Pogor, pe atunci primar al Iașilor - un grup de admiratori a propus în sediția Consiliului primăriei din 27 august 1890 imortalizarea amintirii poetului și omului politic prin ridicarea unei statui în fosta capitală a Moldovei, „unde poetul a cîntat cele dintîi doine, unde patriotul a lăcrat pentru Unirea terilor surorii și pentru dobîndirea libertății cetățenești” - cum se arată într-una din listele de subscripție difuzate în țară.

Adeziunea a fost unanimă, la 24 septembrie aceiași an constituindu-se două comitete în vederea realizării acestui obiectiv: unul pe plan național, pentru conducerea acțiunii și altul pe plan local, pentru strîngerea fondurilor necesare. Lista de contribuție a fost deschisă de primărie cu suma de 1 000 lei. Strîngerea fondurilor a durat pînă în 1903 și la constituirea lor au contribuit și spectacolele de binefacere oferite de Teatrul Național din Iași, ca și contribuțiile acordate de primăriile din București și Craiova.

Realizarea monumentului a fost incredințată sculptorului W.C. Hegel, profesor la Școala de bele-arte și meserii din București. Inaugurarea a avut loc în ziua de 15 octombrie 1906 și ea s-a transformat într-o sărbătoare cu rezonanțe naționale, de luptă a poporului român pentru desăvîrșirea Unirii. Personalități dintre cele mai de seamă ale vieții politice, științifice și culturale ale țării au sosit la Iași pentru a participa la acest eveniment: N. Iorga, D. Onciul, S. Mehedint, Al. Philippide, M. Sadoveanu, St. O. Iosif, Al. Vlahuță, G. Cosbuc, I. Slavici, P.S. Aurelian, Elena Văcărescu, Aglae Pruteanu, rectorii celor două universități, președintele Academiei române, senatori, deputați. Cu deosebită bucurie au fost primiți participanții din provinciile aflate sub stăpînire străină: din Transilvania și Banat - Iosif Vulcan și reprezentanți ai redacțiilor revistelor *Familia*, *Gazeta Transilvaniei*, *Orizontul* (Cluj), *Tribuna poporului* (Arad), *Libertatea* (Orăștie). Din Bucovina - dr. Ioan de Repta, arhimandrit și mitropolit al Cernăuților, Simon Florea Marian, precum și

delegați ai ziarelor *Apărarea națională*, *Voința poporului*, *Glăsur Bucovinei* și ai unor organizații și societăți culturale. Din aceeași zonă românească a sosit la Iași și o impunătoare delegație alcătuită din 300 intelectuali și „oameni din popor” în frumoase costume naționale. Delegația a fost întâmpinată în gara Pascani de membrii Societății studențești „Unirea” din Iași, care le-au oferit „o ramură de stejar aurită, ca simbol al Bucovinei, ruptă din stejarul lui Traian”, avînd o panglică tricoloră cu inscripția: „Fraților bucovineni - studenții ieșeni. 1906”.

Nu toți invitații au reușit însă să participe la serbarea națională din Iași: sub diferite pretexte, autoritățile din teritorii aflate sub stăpînire străină le-au interzis plecarea sau le-au tergiversat eliberarea pașapoartelor. Prin telegrame trimise organizatorilor serbării, membrii societății de lectură „Petru Maior” din Lugoj și-au exprimat gîndurile lor de solidaritate românească.

Prezenți cu inima și sufletul au tînut să fie și foștii combatanți din războiul de independență, care în telegrama trimisă arătau că „nu vom uita niciodată focul sacru pe care lărdul, prin cîntările-i patriotice, l-a sădit în inimile ostașilor români”.

Festivitățile au început la ora 8 dimineața. În prezența miilor de participanți, aflați în Piața Teatrului Național, a fost dezvelită statuia poetului, în vreme ce fanfara Regimentului 13 „Ștefan cel Mare” intona imnul național. Corul mitropolitan a interpretat cîntecul „Gînteii latine” pe versurile lui Alecsandri. În cuvîntările lor, delegații, în polida prezenței consilierilor austro-ungari și țariști, au făcut numeroase referiri la hotărîrea poporului român de a-și desăvîrși unitatea națională. Corul școlii primare din satul Osol, comuna Tomești, județul Iași, a cîntat *Hora Daciei* și *Pe-al nostru steag*, solemnitatea încheindu-se cu defilarea delegațiilor unui număr de 39 școli și licee din întregul regat și a tuturor corporațiilor muncitorești din Iași.

Dezvelirea statuii poetului Unirii s-a constituit într-un important moment în activitatea susținută de înfăptuirea unității naționale, începută în 1859 și desăvîrșită, prin jertfa și voința întregului popor, la 1 Decembrie 1918 prin Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, care a hotărît unirea Transilvaniei cu România.

Despre activitatea diplomatică și politica a lui Vasile Alecsandri, revista noastră s-a preocupat în repetate rânduri. Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1969, 2/1982.

Dr. Anghel POPA

AMINTIRI CONTEMPORANE (V)

V.A. URECHIĂ

La 10 aprilie 1881,
V.A. Urechia¹
a fost numit
ministru al cultelor
și instrucțiunii publice
în noul cabinet
de sub
președinția
lui Dimitrie Brătianu.
Să urmărim,
în continuarea celor apărute
în numerele 9-12/1884
ale revistei,
alte fragmente
din însemnările sale
memorialistice,
publicate în 1901 în

Pe dată ce serbările încoronării trecură, eu prezentai proiectul meu general de reformă [a învățămîntului] așa precum o cunoaștere de aproape a materiei și o practică în minister de atîția ani mă puseseră în stare de a-l redacta.

— Fugi încolo colega, îmi zise [Gh.] Chițu. Vrei să ne faci să cădem de la minister? Nu ai văzut ce s-a întîmplat cu toți acei care s-au ispitit să aducă în Parlament un asemenea proiect de reformă?

Era curentul nefavorabil pentru o reformă completă. Mi s-a cerut să atac legea de la 1864 părți-părți.

Cea dintîi întîrziere a luării în Consiliul de miniștri a proiectelor mele de reformă a fost cauzată de noua schimbare supravenită în cabinetul Dimitrie Brătianu la 9/21 iunie 1881. Succedă cabinetul Ion Brătianu în care fui menținut la Ministerul instrucțiunii publice.

Îmi amintesc cu plăcere deosebirea ce putui observa între mersul acestui cabinet și cel anterior. Dimitrie Brătianu era omul entuziasmului. I. Brătianu era omul de stat, omul cu vederea perspicace și sigură.

Dar să las de a mă ocupa de necazurile cele din 1881 și să înregistrez fapte și întîmplări din acest an. [1881]

Am numit director general al teatrelor pe Grigore Cantacuzino. O vizită interesantă primii în primele luni din 1881. Un bun român, dr. Mitrea², aflător în serviciul guvernului olandez la spitalele militare din Sumatra, aduse cu sine la București o prea frumoasă colecțiune de animale împăiate ori ținute în spirit din Australia și o dăruie cabinetului nostru de științe naturale. Dr. Mitrea este căsătorit cu o indigenă din

ziarul Secolul XX.
În transcrierea lor,
am respectat
normele ortografice actuale,
păstrînd însă
particularitățile stilistice
ale autorului.
Explicațiile
în paranteze drepte
și notele de subsol
ne aparțin.
Pentru cursivitatea lecturii
nu am mai marcat
întreprerile de text
prin trei puncte.
Datele sînt pe stil vechi.

I.L.

Australia și de la ea avu un fiu mulatru. Nu mai știu ce a devenit dr. Mitrea, cu care mai mulți ani am întreținut o plăcută corespondență.

Iacă epistola ce dr. Mitrea mi-a adresat la 22 iulie 1881 din Rășinari (Transilvania) unde petrecu apoi citva timp în satul de naștere al lui: „Cu multă părere de rău am părăsit România, neputîndu-vă mulțami încă o dată pentru ospitalitatea și bunăvoința cu care m-ați primit în București.

Aici în Rășinari mă ocup între altele și cu colecțiunea cea nouă ce voiesc să o mai trimit d-tale pentru muzeul din București și care constă din plus minus [cca] 190 de obiecte (cu vreo 176 de păsări din Borneo).

Fiind în București am uitat că într-una din lăzile care se află și acum încă la Muzeul național și din care s-au scos sticlele cu reptilele se află la fund și un darab [bucată] de piele de un rinoceros pe care l-am împușcat eu fiind la Anjos [Java] și care va fi de o mărime de plus minus 3/4 de

² Ilarie Mitrea (1842-1904), medic și naturalist român; aflat în Mexic și în Indonezia, a colectat un bogat material geologic, etnografic, botanic și zoologic, pe care l-a donat Muzeului de istorie naturală „Gr. Antipa” (Magazin istoric, nr. 5/1969).

¹ Magazin istoric, nr. 8/1980, 10/1981.

metru. Aveți bunătatea să se caute un loc cu celelalte obiecte donate de mine muzeului. Dr. Mitrea".

Am înregistrat această epistolă de la donatoarele multor interesante obiecte pentru muzeul nostru, ca să am ocaziune de a mă întreba

profesor Burlă¹. „Auzi, îmi scria Alecsandri glumind: «Cai, oi, antropoi!» Grecii au țiri, măsline, dar cai și oi mai puține!"

În primăvara anului 1880 primii la București vizita d-lor Leon de Rosny și Lessonef, unul vice-președinte, celălalt

mine împreună cu neintrecutul revizor școlar de acolo d. D. Bănescu.

Vorbind mai sus de Dobrogea, e locul să spun că am cutreerat mai toate satele din județul Constanța. Vai! și acum mă cutremur amintindu-mi pe ce drumuri — adică

Absovenții seriei 1881/1882 a Liceului „Sfintul Sava”; al cincilea din rîndul doi, Ion I.C. Brătianu

dacă la muzeul nostru de sub direcțiunea — mi se pare — a învățatului dr. Antipa se mai conservă memoria lui dr. Mitrea. Un portret al lui n-ar strica să fie agățat undeva în acest muzeu.

În iunie 1881 începură examenele anuale ale școalelor cu un aparat ceva mai deosebit decît în alți ani. Am numit comisiuni numeroase care să cerceteze aceste examene. În comisiunea de la Iași pentru licee am numit și pe Vasile Alecsandri. Ilustrul bărbat mi-a comunicat impresiile lui bune. Amintindu-și ce era „Academia Mihaileană”, în care dînsul a funcționat un moment ca profesor de chimie (!), Alecsandri lăuda liceul ieșean și constata în el frumoase progrese. Singurul lucru ce nu plăcu lui Alecsandri fu pronunțarea introdusă la limba greacă de d.

membru important al Instituției etnografice și al Asociațiunii universale a oamenilor de științe din Paris. Fiind delegat al acestor societăți, am făcut oaspeților acestora o deosebită primire. Le-am dat un mare banchet în foaierea Teatrului Național, urmat de un spectacol român cu danțuri naționale. Apoi oaspeții, însoțiți de bunul meu amic, regretatul Pantazi Ghica², au vizitat în mai multe județe instituțiunile, școli, monastiri. În Dobrogea³ au fost însoțiți și de

¹ Vasile Burlă (1840-1905), filolog, profesor de limba greacă la Iași; colaborator al *Convorbirilor literare*.

² Pantazi Ghica (1831-1882), avocat, ziarist, autor de nuvele, cântecete, reviste etc.; frate al scriitorului Ion Ghica.

³ Străvechi — pămînt românesc. Dobrogea s-a aflat de la începutul sec. XV pînă în 1878 sub stăpînire otomană. În 1878, în urma Războiului de

pe ce lipsă de orice drum — am trebuit să-mi sfărîm coastele.

Nostim era modul cum țărani — care nu mai văzuseră față de domn ministru — mă primiră, gata fiind în marea lor intimitate să mă bată cu mina peste burtă. Din „măi domnule” nu mă mai slăbeau.

— O fi ministrul mare cît cadiul⁴? întrebă unul pe D. Bănescu.

În primele luni după iunie 1881, adică după formarea noului ministru Ion Brătianu, s-a petrecut o împrejurare ce nu trebuie să uit de a o înregistra și aici. Ministrul austro-ungar, D. Hoios, bărbat de almintrele din cei mai

Independența, Dobrogea s-a realipit patriei mamă (*Magazin istoric*, nr. 8, 12/1983).

⁴ Cadiu — judecător (în administrația otomană).

simpatici, ascultînd de nesăbuite reclamațiuni ce-i veneau de la Budapesta, de cîte ori întîlnea pe primul ministru I. Brătianu îl cerea înlăturarea din școalele publice de cărți și de hărți pomenind de Dacia, adică de o țară cuprinzînd și toate provinciile din Ungaria și Austria locuite de români.

— Scapă-ne, colega, îmi zice șeful nostru I. Brătianu, de Hoios. Vezi ce este de făcut, ori dă răspuns la cererea lui.

Nu peste multe zile de la această vorbire, mi se anunță, la minister fiind, vizita d-lui ministru Hoios.

După salutarile obicnuite, ministrul austro-ungar pune pe biroul meu cîteva cărți și hîrtii utilizate prin școalele noastre.

— Am venit, Excelență, îmi zice d. Hoios să reclam la d-ta, după convorbirea ce am avut cu Excelența sa d. prim-ministru, contra unor cărți didactice care...

— Știu, Excelență, răspund eu întrerupînd. Dar veți conveni lesne că guvernul de la Budapesta se impresionează de prea puțin lucru. Ce este de a ni se cere nouă de d-ta și ce este a vă cere noi d-tale este să respectăm cu scumpătate hotărârile fizice ce împrejurările au pus între România și Ungaria. Apoi sper că de așa nerespect n-a-veți a vă plînge. Întrucît d. colonel Gorjan, publicînd o hartă a Daciei în care înglobează și Ardealul și Bucovina, poate să ne emoționeze? Apoi noi de la guvernul României vă putem arăta zeci de cărți și hărți unguerești în care se pomeneste de o Ungarie întinsă pînă la Marea Neagră și n-am adus nici o reclamațiune.

Și acestea zicînd, scot din cutia biroului o colecțiune de cărți și de hărți unguerești, ce avusesem precauțiunea să-mi procur prin ilustrul meu coleg academician George Barițiu, cărți și hărți panmaghiariste.

Tabloul! — D. ministru Hoios rămase vîdit surprins de răspunsul concret ce-i dădeam.

— Da, Excelență [spune el] dar oricum fie, în școale nu se cade să se predea învățături false.

— De acord, Excelență, dar iacă eu nu vă reclam contra învățăturilor false ce se predau în școlile unguerești. Și vedeți, nu o hartă ca

fost reorganizarea școalelor normale de toate gradele, pentru pregătirea de învățători, institutori și profesori. De astă dată, ca ministru, eram mai mult decît oricînd obligat să mă gîndesc la aceste școli, de la organizarea cărora depinde bunul

Gr. Tocilescu, în 1904, între membrii „Asociațiunii generale a studenților români”

a lui Gorjan, nu 3 cărți vă arăt eu, ci un număr încincit și apoi ce așie fals în cartea care făcînd istorie pomeneste de o țară care altă dată a existat cu numele de Dacia?

Ne-am despărțit nu cred tocmai prieteni buni, dar din acel moment pînă ce în august 1882 eu am ieșit din minișter n-a mai agitat comitele Hoios chestiunea cărților didactice.

I. Brătianu rise mult cînd i-am povestit conversațiunea schimbată.

— Mai adună, colega, cărți unguerești ca cele ce i-ai arătat. Cine știe la ce ne mai pot servi.

O deosebită preocupare am avut în 1881, aceeași care de la 1857 a fost pentru mine nelipsită de cîte ori am fost chemat a mă ocupa de școale. Acea preocupare a

mers al întregului învățămînt național.

Pînă ce proiectul meu de lege relativ la ele să poată fi votat de Parlament, am căutat pe cale bugetară să îmbunătățesc școalele normale superioare. Pentru cea de la București, mi-am pus ochiul pe Alexandru Odobescu care se afla la Paris și i-am propus direcțiunea acestei școale. El mi-a răspuns că va primi, cu certe condițiuni în interesul școalei, la 7/19 septembrie 1881.

Relațiunile mele cu marele scriitor erau excelente. În decursul chiar al anului 1881 l-am fost supliniit fără nici o remunerațiune la catedra lui de arheologie de la Facultatea de litere. Dintre toți bărbaii cu care în 1881 am fost în corespondență Odobescu mi-a rămas mai la inimă, atît

pentru eminentele lui calități cit și pentru că, în tot timpul cit stătu la Paris, mi-a făcut comunicațiuni foarte interesante despre afacerile școlare franceze, care nu puțin mi-au servit la pregătirea proiectelor mele de lege.

Odobescu mai avea și un sufluet bun și neînvidios. Cu ce dragoste nu mi-a scris el în favoarea atîtor tineri care se aflau pe atunci încă la studii la Paris. Cu ce căldură a intervenit în favoarea viitorilor mei amici Grigore Tocilescu, [G. Ionescu] Gion, G. Dem Teodorescu.

Este poate locul să fac aici o destăinuire publică: cînd amicul meu George Mihăilescu ceru să-i dau drumul de la secretariatul general al Ministerului instrucțiunii publice, doi bărbați mi-au recomandat călduros de secretar general pe d. Gr. Tocilescu: Odobescu și d-nul Dimitrie Sturdza.

La 24 octombrie 1881, amicul meu actual, d. Gr. Tocilescu, îmi împină dificultăți la Consiliul permanent al școalelor care era în punctul de a refuza să-i dea catedra ce ocupă azi la Universitate. [Cu acel prilej D. Sturdza i-a scris lui V. A. Urechii următoarea scrisoare:] „Prea stimate colega și ministru. Ai fost tot absent din Capitală și m-am sfiit în micile intervale să vin sa te supăr, știind cit de mult ai de lucru.

Voiam să viu căci mă apăsa greu absența de la Iași

la concursul d-lui Tocilescu, mai ales din cauza explicațiunilor ce singur mi-ai dat. Dacă-ți scriu astăzi, este pentru a te ruga să fii pînă în fine cu aceeași bunăvoință și dreptate pentru d. Tocilescu, cu care ai început. Se vede că Consiliul permanent este în dorința de a vedea ocupîndu-se catedra de neștiutori, căci aud că se opune la numire.

Cine astăzi poate concura mai cu demnitate pentru a căpăta catedra decît Tocilescu! Ar fi lucrul cel mai descuragiator, cînd zavistii personale ar putea izbuiți și speranță și încredere în iubirea de dreptate a d-tale.

Mie Tocilescu nu mi-a vorbit un cuvînt, nici nu l-am văzut de cînd s-a întors de la Iași. Chiar aceasta dovedește modestie, că nu se amestecă în intrigă, că are și conștiință în ministru. D. Sturdza”.

La primele zile din luna august 1881 avu loc banchetul oferit lui C.A. Rosetti pentru aniversarea de 25 ani de la fondarea *Românului*. După banchetul dat în onoarea lui Ion Brătianu, amicii numeroși ai lui Rosetti simțiră de datoria lor de a sărbători pe marele colaborator și adeseori inspirator al lui I. Brătianu, mai ales mai înainte de ministerul de la 9 iunie 1881. Cel mai cald entuziasm domni la această sărbătorire. Guvernul din care făceam parte și-a făcut datoria, asistînd la banchet și ridicînd

toaste în onoarea gloriosului fruntaș al Partidului Național-Liberal.

— La ocasiunea acestei aniversări s-au oferit lui C.A. Rosetti un frumos birou de redacțiune cu numeroase inscripții. Cartea de mîncăruri (menu) reprezenta prima pagină din ziarul *Românul* din ziua de duminică 9 iunie 1881, redusă la formatul unei pagini în 8, cu cerneală albăstră foarte stearsă și încădrată în chenare pe fond aurit. Sus și jos, în roș, cunoscutele inscripțiuni din fruntea ziarului „Voiesce și vei putea; Luminează-te și vei fi!” și peste mijlocul foaiei, în cerneală neagră, „Banquetul oferit lui C.A. Rosetti cu ocaziunea aniversării a 25 a fondării *Românului*. 1881”.

În tot timpul cit fui menționat la Ministerul instrucțiunii am fost însărcinat cu redactarea diverselor discursuri ce se rosteau la ocasiuni solemne în numele guvernului. Este o amintire plăcută pentru mine.

Ocupațiunile de ministru nu m-au împiedicat de la părăsirea mea la lucrările numeroaselor societăți la care eram membru. Academia Română continuă a discuta în primăvara anului 1881 asupra ortografiei române. În lipsa lui Alex. Odobescu, demisionat, am funcționat eu ca secretar general al Academiei. La 6 aprilie, în ședința solemna, am prezentat raportul meu asupra sesiunii.

PLANSELE NOASTRE

① **Mihrab-ul** (altarul) moscheii din Cordoba este considerat una din marile reușite ale arhitecturii arabe din Spania. În timpul califatului, aici se păstra **Coranul** împodobit cu perle și rubine, scris de mîna lui Othman (644-656) și pătat cu sîngele lui. Acestui calif îi este atribuită redactarea definitivă a textului

②③ Armata română în războiul antihitlerist. Imagini datorate pictorilor care în acele zile s-au aflat pe frontul de luptă: a) P. Suteanu: **Avioane de bombardament plecînd în misiune**; b) Roni Noel: **La pîndă în așteptarea inamicului**; c) Traian Sfințescu: **Explozie**; d) A. Tipoia: **Podul Decebal de peste Mureș**. Picturi aflate în depozitele Muzeului militar central (**Contribuția României la înfrîngerea fascismului**, p. 19)

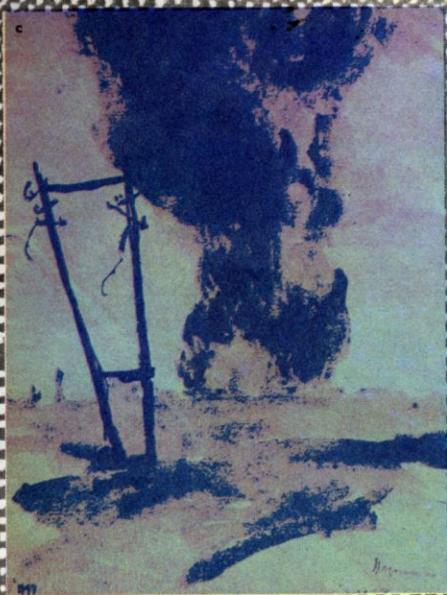
④ Miniatură dintr-un manuscris spaniol din secolul XI: elementele decorative islamice se îmbină cu cele tradițional creștine (**Califatul de Cordoba**, p. 54)

Dr. PIET FONTAINE (Olanda):

„Istoria —

un dialog neîncetat”

Istoricul olandez Piet Fontaine — aflat, în august 1980, în capitala țării noastre ca participant la cel de-al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorie — își desfășoară activitatea ca profesor de metodologie și didactică istoriei, la Institutul de pedagogie și didactică al Universității din Utrecht. La întrebarea despre rolul istoriei în procesul instructiv-educativ, prof. Fontaine răspunde:

— În general, așa-zisul „istoric academic”, cel puțin în țara mea, scrie pentru colegii lui, adică pentru un cerc restrâns de inițiați. Așadar, nu se interesează de predarea istoriei în școli și nici de formarea viitorilor profesori de istorie. El restrânge istoria la un rol academic, o știință expusă în cărți, reviste și congrese de specialitate, marele public fiind lăsat pe dinafară. Astfel, în Olanda, masele de cititori se îndreaptă spre alte manifestări: emisiunile pe teme de istorie de la televiziune sau spre romane istorice și expoziții (la expoziția „Egiptul și faraonii”, de exemplu, se aștepta cu răbdare mai mult de o oră pentru a se putea intra). Dar, în acest fel, marele public rămâne atras prea mult de subiecte romănțate sau învaluite în mister (piramidele, celții etc.). Învățămîntul are marea misiune de a lărgi simțitor aceste preferințe și a le da o mai bună orientare. Din păcate, în clasele superioare ale învățămîntului secundar, istoria este lăsată la alegere. Elevii pot s-o alegă sau nu, după cum vor. Rezultatul este că, un mare număr de tineri între 15 și 18 ani (aproximativ o treime) nu studiază istoria în mod organizat și aprofundat.

— Care este contribuția dv. la legarea mai strînsă a istoriei de procesul de învățămînt în Olanda?

— În afară de cărțile publicate

— *Manual de istorie pentru școlile secundare, Tăruri și obiective ale învățămîntului istoriei și, în colaborare, Analiză metodică a manualelor de istorie* — lucrez, în prezent, la elaborarea unei teorii didactice a istoriei, privind, deosebi, două probleme principale: scopurile și obiectivele istoriei (sau rațiunea ei de existență) și structura programelor de istorie în procesul de învățămînt. Alte chestiuni tratate sînt: rolul precumpănitor al timpului, experiența istorică, adică modul în care este trăită istoria, de elevi, de exemplu, și relațiile interistorice — felul în care evenimente aparent disparate se grupează la nivel istoric.

— *Un fel ambiții acestă elaborare a unei teorii didactice a istoriei!*

— Nu știu cit e de ambițios dar, în orice caz, pot spune că nu e ușor. Deoarece, dezvoltarea unei teorii didactice a istoriei depinde, în mare măsură, de dezvoltarea însăși teoriei istoriei (o ramură, de asemenea, puțin prețuită de știința istoriei). Ambele teorii au legături foarte strînse cu mai multe discipline neistorice, cum ar fi teoria și filosofia științei și filosofia propriu-zisă. De pildă, problema pe care am menționat-o, a relațiilor dintre faptele istorice și a grupării lor, reprezintă aspectul specific al unei foarte vechi probleme filosofice, poate chiar cea mai veche: aceea a *unului și a multiplului*.

Congresul de la București, care s-a deosebit de celelalte și prin ampla și variată tematică supusă discuțiilor, a dovedit cu prisosință că dialogul, atît între istorici, cît și între istorici și alți oameni de știință, este esențial. Sau, citind un cunoscut istoric: „istoria este un dialog neîncetat”.

Interviu consemnat de
Ana Maria ȘERBĂNESCU

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA. SERIA B. Vol. III** (Sub redacția acad. prof. Ștefan Pascu; volum îngrijit de Nicolae Edroiu, Ladislau Gyémánt, Volker Wollmann, Eva Selecká-Márza).

Editura Academiei, București, 1984, 450 pp., 43 lei: presă și broșuri apărute în 1784 și 1785 cu relatări și știri referitoare la marea ridicare la luptă a românilor transilvăneni.

● **Florian Dudaș — RĂSCOALA LUI HOREA ÎN TRADIȚIA POPORULUI.**

Editura Albatros, București, 1984, 292 pp., 19 lei: amintirea eroilor-martiri ai luptei pentru dreptate și libertate națională și socială.

● **D.M. Pippidi — PARERGA.** Editura Academiei, București și Societăți d'éditions „Les belles lettres”, Paris, 1984, 296 pp., 27 lei: studii de filologie, epigrafie și istorie antică.

● **Dan Berindei — 1848 ÎN ȚĂRILE ROMÂNE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 120 pp., 3,50 lei: sinteză asupra desfășurării revoluției care, atunci, îi apărea lui Bălcescu „cea mai frumoasă ce s-a întîmplat vreodată la un popor”.

● **Virgil Căndea, Constantin Simionescu — PREZENȚE CULTURALE ROMÂNEȘTI.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 160 pp., 75 lei: mărturii aflate în muzee și colecții din Austria, Belgia, Elveția, Franța, R.F. Germania, Olanda, Portugalia, Spania, Suedia.

● **Ion Micles — AYRAM IANCU** (cuvînt înainte de Petre Sălcudeanu; prefață de Ion Mărgineanu).

Album editat de revista Transilvania, Sibiu, 1984, 88 pp., 45 lei: mărturii fotografice originale ale trecutului și prezentului, în satul natal al „craului munților”.

● **G. Calinescu — AFORISME ȘI REFLECȚII** (editie de I.D. Pirvănescu, Al. Stănculescu-Birda; prefață: I.C. Chișimlia).

Editura Albatros, București, 1984, 202 pp., 8 lei: gîndirea savantului care socotea istoria drept „o știință cu legi înefabile și o sinteză epică”.

● **Mihai Maxim — LIMBA TURCO-OSMANĂ** (sub egida Facultății de istorie-filozofie din București, catedra de istorie universală).

București, 1984, 272 pp., 20,70 lei: primul curs practic pentru învățămîntul superior de studiere a unei limbi indispensabile în cercetarea complexelor relații româno-otomane.

● **Gh. Niculescu — VALEA PRAHOVEI.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 274 pp., 24 lei: itinerare istorico-turistice.

10 iunie 1587: nunta domnească de la Tecuci

UN MOMENT CU REZONANȚĂ PENTRU UNITATEA ROMÂNILOR

GHEORGHE DAVID

Alba Iulia, 17 februarie 1587. O soție moldo-munteană, alcătuită din clucerul Nistor Ureche (tatăl viitorului cronicar) și un boier muntean, însoțiți de un numeros alai, sosea la curtea principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory, aducând un mesaj din partea domnului Moldovei, Petru Șchiopul: „Va fi poate spre știința Măriei Tale — glăsua scrisoarea — ce vrăjmașii au fost între... voievodul Mihnea [II, domn al Țării Românești: 1577-1583 și 1585-1591] și între omul văduvei voievodului Mircea [Ciobanul], la Poartă [doamna Chiajna], în vremile de odinioară. Iară acum s-au împăcat din voința amândurora, au aruncat între ei legătură tare și blăstem, ca să nu mai fie între ei pînă la moarte nici o vrăjmășie, ci vor fi între ei uniți; iar pentru mai puternica fire a acestei păci, văduva lui Mircea vodă... au dat... voievodului Vlad pe nepoata văduvei voievodului Mircea, pe fiica logofătului Ivan. Au schimbat și inelele [de logodnă] înaintea patriarhului [mitropolitului] nostru, sub jurămint și blăstem, ca acela care ar strica această învoială... sau ar schimba-o să fie aturisit după lege”.

După cuvenitele ceremonii, solii cereau îngăduința de liberă trecere prin principat, spre a putea pofti la nuntă oaspeți înalți din întreaga Transilvanie, cel dintîi invitat fiind însuși principele. Așadar, la începutul anului 1587, curțile domnești și nobilimea din cele trei principate române se găseau în fața unui eveniment matrimonial care, încă din stadiul de pregătire, dezvăluia țeluri politice: stringerea legăturilor ce uneau pe români.

Despre ce anume era vorba?

„Mihneștii” și „Mirceștii”

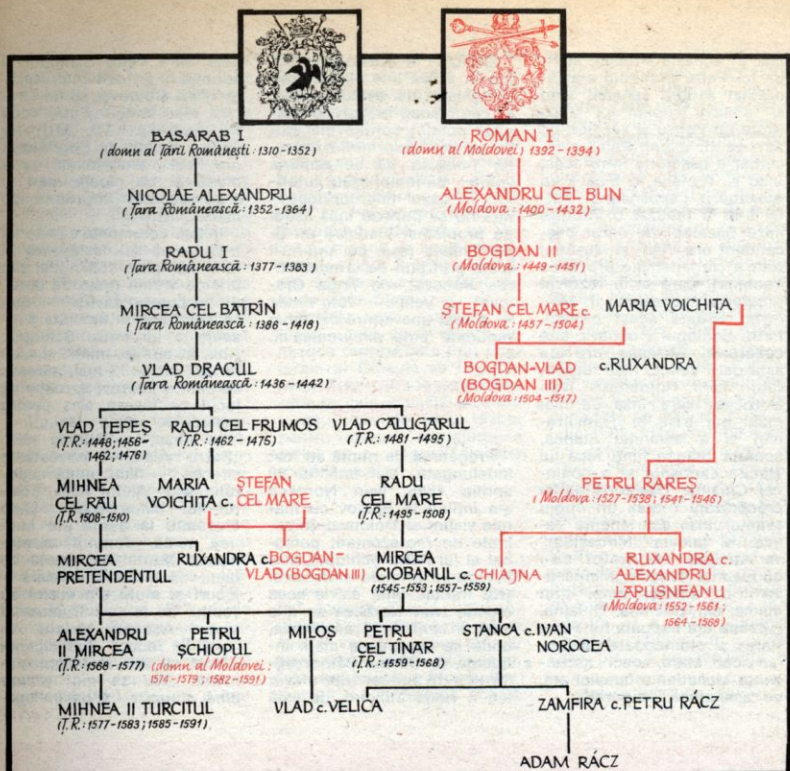
Pentru a înțelege mai bine motivele discordiei de care pomenea scrisoarea, trebuie să ne întoarcem în urmă cu peste trei sferturi de veac, în anul 1510, cînd, la Sibiu, cădea înjunghiat de Dimitrie Iacșici, domnitorul Țării Românești Mihnea vodă cel Rău (1508-1510). O ură neîmpăcată se ȋscase de atunci între cele două ramuri ale Basarabilor: de o parte „Mihneștii” (urmașii lui Mihnea cel Rău), descendenți din linia lui Vlad Tepeș, de cealaltă „Basarabii-Craiovești”, descendenți din Radu cel Mare (1495-1508) și din banii atotstăpînitori ai Olteniei.

Trecerea anilor nu izbutise să atenueze acest conflict în care se înscrisese și boierimea țării, împărțită în facțiuni. Radu de la Afumați (1522-1529)¹ — ucis de porțivnicii săi în incinta bisericii Cetățuia (Vilcea), Moise vodă (1529-1530) — asasinat de boieri, Vlad VI (1530-1532) — înecat în riul Dimbovița, Vlad Vintilă de la Slatina (1532-1535) — omorît la o vînațoare de boierii ce-i erau adversari, Radu Paisie (1535-1545) — mort în surghiun, la Alexandria, în Egipt, căzuseră victime rînd pe rînd rivalităților „pierzătoare de țară” dintre grupările boieresti și diferiții pretendenți la domnie.

În 1568, Alexandru II Mircea (nepotul lui Mihnea vodă cel Rău) — care, împreună cu frații săi, Petru Șchiopul și Miloș, trăia de mulți ani exilat la Constantinopol — a izbucnit să fie ales domn al Țării Românești. Antecesorul său, Petru cel Tânăr, a fost exilat la Alep, unde curînd (1569) s-a stins din viață. Această nouă nenorocire a redeschis conflictul între „Mihnești” (cei trei frați și urmașii lor) și „Mircești” (Petru cel Tânăr, era fiul lui Mircea vodă Ciobanul, care, la rîndul său, era fiul lui Radu cel Mare). Flacăra urii era întreținută acum de doamna Chiajna, soția lui Mircea Ciobanul (numită pentru aceasta Mirceaia) — sub a cărei tutelă domnea Petru cel Tânăr — femeie

¹ Magazin istoric, nr. 6/1975.

Schemă genealogică cuprinzând principalele înrudiri dintre Basarabi și Mușatini

aprigă, dar, în același timp, admirabilă mamă, capabilă de orice jertfă pentru copiii săi. Trebuie precizat că fiind fiică a lui Petru Rareș și nepoată a lui Ștefan cel Mare, Chiajna făcea ca Mirceștii să se înrudească și cu familia domnitoare din Moldova, cea a Mușatinilor.

În anul 1574, a mai intervenit însă un eveniment. Petru Șchiopul, fratele lui Alexandru II Mircea, a devenit domnitor al Moldovei. Astfel, pentru prima oară în istoria lor, cele două principate, de la sud și răsărit de Carpați, erau conduse de membri ai aceleiași familii domnitoare, punându-se bazele unei uniuni dinastice moldo-munteane cu un deosebit rol în întărirea

conștiinței unității de neam a românilor¹.

După moartea lui Alexandru II Mircea (1577), uniunea dinastică a continuat în timpul domniilor lui Petru Șchiopul (1574-1579, în Moldova) și Mihnea II (fiul lui Alexandru: 1577-1583, în Țara Românească), fiind doar pentru scurtă vreme întreruptă de domniile lui Iancu Sasul (1579-1582, în Moldova) și Petru Cercele (1583-1585, în Țara Românească). În 1585, uniunea moldo-munteană s-a refăcut din nou: în Țara Românească domnea iarăși Mihnea II (1585-1591), iar în Moldova unchiul său, Petru Șchiopul (1582-1591) —

¹2 Magazin istoric, nr. 7, 8/1982; 5/1978.

acesta din urmă având rolul politic dominant: din inițiativa lui s-a încheiat în numele ambelor țări române un tratat comercial cu Engiltera reginei Elisabeta² și tot sub impulsul său s-a trecut la reglementarea vechilor diferende „de familie”.

Evident, dincolo de stingeră rivalității ce atrăna „ca un blestem” asupra țării, căsătoria proiectată urmărea scopuri politice imediate: pe de o parte, consolidarea situației interne și pe de alta asigurarea continuității dinastice, deoarece la data încheierii ei Petru Șchiopul nu avea un urmaș cert la tron: unul din fii — Vlad — era bolnăvicios (a și murit curînd); celălalt — Ștefan — număra abia trei

ani. În această situație, atenția lui Petru Șchiopul s-a îndreptat asupra celui al Vlad al familiei, copilul lui Miloș (frate cu Petru) și văr bun cu Mihnea II. Inițial, Petru a încercat o căsătorie între acest Vlad și Teofana, o fiică a lui Alexandru Lăpușneanu. Astfel s-ar fi realizat o înrudire între Basarabi (al căror descendent era Vlad) și Mușatini (din a căror familie provenea Teofana), care ar fi rezolvat problema succesiunii în Moldova. Eșuând acest proiect, Petru Șchiopul a inițiat o altă căsătorie. Mireasa era de astă dată Velica, fiica logofătului Țării Românești Ivan Noroce (care însă de mai mulți ani trăia în Transilvania) și a domniței Stanca, această Stanca fiind fiica lui Mircea Ciobanul și a doamnei Chiagna. Căsătoria astfel preconizată oferea un dublu avantaj. Prin apartenența Velicăi la familia „Mirceștilor” se stingea conflictul cei opunea pe aceștia „Mihneștilor”. În același timp, prin mama sa, doamna Chiagna, mireasa era nepoata lui Petru Rareș și strănepoata lui Ștefan cel Mare, deci ascendența Mușatină a familiei era, de asemenea, asigurată.

Desigur, în aceste proiecte (ca în altele altele alianțe matrimoniale ale evului mediu, al căror scop era precumpănitor politic) contau mai puțin sentimentele mirilor: aceștia trebuiau să se supună voinței părinților sau tutorilor. În cazul tinerilor logodnici nu se puneau însă astfel de probleme: Vlad era un tânăr chipeș (așa, cel puțin, îl arăta portretul de la mănăstirea Bucovă, de lângă Craiova), iar Velica — vom vedea — a fost una dintre cele mai renumite femei din vremea ei.

„O mare demonstrație românească”

Pregătirile de nuntă au fost îndelungate. Mai întâi, la 28 aprilie 1585, Ivan Noroce s-a întâlnit la Brașov cu marele vistiier al Moldovei, în calitate de reprezentant personal al lui Petru Șchiopul, stabilindu-se primele amănunte. (Nu trebuie uitat că, la acea vreme, Ivan Noroce se afla încă în exil în Transilvania, unde se bucura de mare influență la Curtea Băthoreștilor.) La 15 august 1586 a avut loc o nouă întâlnire, de astă

dată între Petru Șchiopul și Mihnea II. Potrivit *Letopisețului Țării Moldovei*, al lui Ureche, s-au întâlnit „Pătru vodă cu nepotu-său, Mihnea vodă... la satu la Bogdănești pre Prut... amîndoi cu curte multă și cu gloate mari și s-au ospătat împreună cu mare cinste”.

Inițial, ceremonia căsătoriei trebuia să se desfășoare în luna februarie 1587, „dar din pricina vremii grele de iarnă, nu au putut-o săvîrși” — cum se menționa în amintita scrisoare a lui Petru Șchiopul. Abia în aprilie, mirele a sosit la Iași, iar la 12 mai, mireasa se afla la Brașov, aproape de locul ce fusese ales pentru petrecere: orașul Tecuci.

În sfîrșit, la 10 iunie 1587, „Pătru vodă — povestește Ureche — făcu nuntă nepotului său, Vladul vodă, ficio-rul lui Miloș vodă... și-au chieamtu la nuntă pre Mihnea vodă, domnul munte-nescu. Nuntă domnească au făcut cu multă chiealtuală și jocuri și mulți din vecini au venit, de le-au înfrumusețat masa. Această veselie au fostu în Tecuci”. Participarea a fost cu adevărat impresionantă: „Nu se mai văzuse pînă atunci — scria în legă-

„Apreciații strămoși ai românilor”

Un recent album genealogic, *Royal Highness. Ancestry of the Royal Child* (Ascendența regală. Obîrșia copilului regal), apărut în 1982 în prestigioasa editură londoneză Hamish Hamilton ne poartă — prezentîndu-ne obîrșia celor mai vestite case nobiliare ale Europei — și pe urmele descendenților logofătului Ivan Noroce și ai domniței Stanca, urmașii a Basarabilor și Mușatinilor.

Autorul lucrării, Sir Iain Moncreiffe de Moncreiffe, al 11-lea baronet de Nova Scotia (titlu creat de regele Iacob VII în 1685) și urmaș al uneia din cele mai vechi familii scoțiene, fiind al 24-lea șef al clanului Moncreiffe (atestat neconținut din anul 1248), comandant al Ordinului regal Victoria, avocat al Curții regale, doctor în filozofie și heraldist al familiei regale — cum glăsuiește prezentarea de pe contracoperta albumului — este o personalitate binecunoscută în lumea științifică, pentru studiile sale de heraldică și genealogie.

Membreu al celor mai savante societăți de heraldică și genealogie din lume — cum precizează prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, căruia autorul i-a adresat exemplarul unui album, sub la dispoziția redacției cu deosebită solicitudine — Sir Iain Moncreiffe este autor al unor valoroase studii de genealogie: *The Robertsons. Clan Donnachaidh of Atholl* (Familia Robertson: Clanul Donnachaidh de Atholl) și *The*

Highland Clans (Clanurile din Highland), precum și al unor lucrări de popularizare: *Simple Heraldry, Simple Custom* (Heraldica la îndemîna tuturor — lucrare realizată în colaborare cu Don Pottinger) și *Blod Royal* (Descendența regală).

Albumul menționat cuprinde o minuțioasă reconstituire a modului în care diferite case princiere, din Anglia și din întreaga lume, s-au înrudit cu familia regală britanică, înscrind-se printre strămoșii primului vîlstar al prințului și prințesei de Wales.

Istoria românească este înscrisă la loc de cinste în paginile acestui album realizat, în numai zece săptămîni, dar fiind rodul unei ample cercetări științifice. Ea apare încă din textul de prezentare de pe contracoperta copertei I. Între rudeau de singe ale prințului William se află, precizează textul, „Vlad Dracula Tepeș”.

În cuprinsul lucrării — pentru a integra familiile Basarabilor și Mușatinilor în arborele genealogic general —, autorul rezervă un capitol aparte României: „În vremea clasică — scrie el — o mare parte din România de astăzi constituia provincia romană Dacia; de aici provine numele mîndru de România, precum și caracterul latin al limbii și majoritatea lexicului”. Ulterior, pe teritoriul țării s-au constituit principatele Țării Românești și Moldovei, sub voievozi sau domni proprii, și principatul Transilvaniei, condus de voievozi și aflat sub stăpînirea regalului Ungariei (pînă la căderea acestuia din urmă sub, stăpîni-

¹ Grup de familii înrudite la popoarele celtice.

tură cu acest eveniment Nicolae Iorga — o astfel de petrecere în țările noastre... Trebuie s-o privim și ca o mare demonstrație românească, unindu-se acolo moldovenii și muntenii [s. — N.I.], fără a lipsi cumința doamnă Ecaterina [mama lui Mihnea II], dacă nu Chiajna însăși, apoi un bănețean [cancelarul Josika — român de origine] și un maramureșan [Gaspar Corniş — de asemenea, român], pe lângă sirbi de felul lui Raț [Petr Răcz], intrați acum în marea tovarășie românească, și mulți străini de o mare distincție, «megieși de prin prejur».

Cu deosebire fastuoasă a fost delegația din Țara Românească. Neguțătorul raguzan Pascal de Marini Poli, venit în Țara Românească drept ajutor al fratelui său Giovanni și, în același timp, ca intermediar financiar între doamna Ecaterina și sora acesteia din Venetia, Mărioara Vallarg, îi scria ultimei, la 31 august 1587: «Ceea ce spui că ai auzit, că o nepoată care e fiica Mircioaiei trebuie să se mărite cu vărul primar al domnului, care se numește Vlad voievod a fost

adevărat și nunta s-a făcut în Moldova și domnul a fost de față, și doamna, și toți boierii, și curtea, poate 3 000 de oameni [s.n.]».

Sigismund Báthory n-a participat, dar în scrisoarea de răspuns către Petru Șchiopul îl felicită „pentru lucrul ce l-ai pornit Măria Ta [subliniind astfel rolul lui Petru Șchiopul la acest eveniment], și noi îl credem vrednic să fie dus la sfârșit cu toate cele bune”.

Astfel, cum sublinia N. Iorga, «cele două tabere dinastice reprezentate prin Ecaterina și Chiajna se împacăseră. Petru Moldoveanu l-puse la cale această încetare a unui așa de lung război pentru tronuri, ajungându-se astfel la o singură dinastie românească”.

Voievod pentru două săptămâni

Nu este exclus ca, plănuiind această alianță matrimonială, Petru Șchiopul să fi avut în vedere politica tot mai șovăielnică a lui Mihnea II față de pretențiile otomanilor. (De altfel, confirmând aceste

temeri, în anul 1591, Mihnea avea să-și renege credința, trecând la islamism, motiv pentru care a rămas în istoriografia noastră sub numele de Mihnea Turcitul.) Deocamdată, în 1589, otomanii îl chemaseră pe Mihnea la Poartă, amenințându-l cu maziirea, în încercarea de a obține noi peșcheshuri și o sporiire a tributului. Maziirea amenința însă și uniunea dinastică moldo-munteană. De aceea, Petru Șchiopul a susținut de îndată candidatura nepotului său, Vlad, evitând astfel concurența pe care i-o făcea Petru Cercel, reîntors pe meleaguri constantinopolitane¹. Candidatura a fost înununată de succes și, la 20 iulie 1589, Vlad voievod a primit investitura de domn al Țării Românești, pregătindu-se împreună cu Velica doamna să pornească spre București. Dar, după cum îi scria Mihnea II lui Sigismund Báthory, disimulându-și cu greu bucuria, «zilele trecute puternic împărat turcesc ne-a luat domnia asupra țării noastre și a dat-o rudeniei noastre, voievodului Vlad, care, cînd a vrut să intre ca

¹ Magazin istoric, nr. 1/1967.

rea otomana — 1541). „Margie nucleu istoric al României l-au constituit — arată în continuare autorul scoțian — cele două principate, Țara Românească și Moldova, formate la începutul secolului XIV și al căror conducători erau numiți de obicei „voievozi”, deși — spune el — titlul românesc de domn [reflectînd stăpînirea de sine stătătoare] este mai corect”.

După ce evocă impactul teritoriilor românești cu migrația tătarilor, autorul menționează principalii voievozi ai țărilor române: pe Basarab cel Mare (1310-1352), care „a zdrobit pe unguri în 1330”, pe Mircea cel Bătrîn (1386-1418), „a cărui viteză continuă să fie cîntă în bătăliile populare românești. Acesta din urmă s-a aliat cu regele Sigismund al Ungariei (1387-1437), sub comanda supremă a lui Ioan fără Teamă, duce de Nevers (ulterior duce al Burgundiei) într-o mare cruciadă împotriva turcilor, care a fost însă înfrîntă la Nicopol, în 1396, deoarece înțeleptul plan de bătăie propus de Mircea a fost ignorat”.

Vlad Tepeș (1448; 1456-1462; 1476), „cel mai celebru, probabil, dintre ruiele românești ale A.S. Regale” — scrie Iain Moncreiffe — „și-a zis Dracula pentru că tatăl său, domnul Vlad Dracul [1436-1442] era mîndru de titlul de cavalier al Dragonului — ordin înființat de același Sigismund, devenit împărat al Sfîntului imperiu roman [1411-1437]... „dracul” este termenul românesc pentru „dragon”. Deoarece Bram Stoker a dat numele de Dracula anti-eroului din crezul său roman [Dracula], unii

presupun că domnul Vlad a fost un vampir. Însă nu este așa; porecla lui românească de „Tepeș” înseamnă „care trage în țeapă”.

O „gravură în lemn din sec. XV — cum glăsuiește textul aflat sub ea — a unchilui ancestral al A.S.R., Vlad Tepeș, ucis în 1476” întregeste portretul voievodului muntean.

Fratele său vitreg, Vlad Călugărul, a fost bunicul lui Mircea Ciobanul, domn al Țării Românești (1545-1554; 1557-1559).

În continuare, Sir Iain Moncreiffe, menționează începutul luptelor Țării Românești împotriva otomanilor, arătînd că în același timp „strămoșii moldoveni avuseseră și ei de înfrîntat pe otomani”. În anul 1475 „Ștefan cel Mare, domnul Moldovei [1457-1504] a reușit la Răcova o mare victorie împotriva sultanului Mahomed (cu-ceritorul Constantinopolului), bătălie în care au fost capturate peste 400 steaguri turcești.

Cotitura moldo-valaho-transilvană spre linia genealogică a prințului William de Wales s-a produs prin domnia Stanca, fiică a doamnei Chiajna (nepoată lui Ștefan cel Mare) și a domnului Țării Românești, Mircea Ciobanul. Domnița Stanca s-a căsătorit cu Ivan Noroccea logofătul, fiica acestora, Zamfira s-a căsătorit, la rîndul ei, cu Petru Răcz, ambasadorul Transilvaniei la Poartă. Urmașii lor, printr-o întortocheată succesiune de generații, se numără printre strămoșii prințului William — cum o arată tabelul genealogic consacrat țării noastre. Astfel, conchide Iain Moncreiffe, „A.S. Regală are deopotrivă singe princiar valah și moldovean, din strămoși deosebit de apreciați în istoria românilor”.

¹ Despre domnia lui Vlad Tepeș, revista noastră a publicat numeroase articole. Vezi Magazin istoric, nr. 12/1969, 6/1970, 3/1974, 12/1976, 9/1980, 9, 10/1984.

domn în țara noastră, l-a luat prea sfântul Dumnezeu din această lume" (5 august 1589).

De tristul epilog al nunții domnești de la Tecuci par să nu fi fost cu totul străini nici Mihnea II, nici Sigismund Báthory, așa cum reiese dintr-o ambiguă formulare a raportului solului Toscanei, Cesare Viadano, către ducele de Mantova. Relatînd căsătoria Velicăi doamna cu nobilul maghiar de origine italiană Fabio Genga, el consemna că „serenissimul [principe Sigismund Báthory] a dat de soție domnului Fabio Genga, favoritul său, pe fosta soție a principelui Moldovei, dat morții de către serenissimul principe". (Se pare însă că este o confuzie între soarta lui Vlad și cea a lui Aron Tiranul, de a cărui moarte, într-adevăr, Sigismund nu era străin.)

În orice caz, Mihnea a tras toate foloasele de pe urma morții lui Vlad, redevenind domn — e drept, pentru ceva mai puțin de doi ani; Velica însă i-a păstrat amintirea lui Vlad, numindu-se pînă la sfîrșitul vieții „Velica doamna” și întîrîndu-și scrisorile cu sigiliul voievodal.

Dregător în trei principate

Am vorbit în paginile anterioare de nunta din 1587 și semnificația sa politică. Se cuvine să descriem, în cele ce urmează, familia miresei, cu atît mai mult cu cît tatăl, logofătul Ivan Noroceea, a constituit „una din cele mai interesante figuri de oameni politici din sec. XVI” — potrivit caracterizării lui N. Stoicescu.

Realizarea uniunii dinastice, prin suirea primului Basarab pe tronul Mușatinilor — eveniment cu importantă consecințe pe planul întăririi conștiinței unității de neam — a favorizat o tot mai largă legătură între țările române. Însoțind domnul pe scaunul de la Iași sau București, dregătorii veniți o dată cu el, în calitate de slujitori și sfetnici,

aduceau cu ei obiceiuri și datini în noua țară, și totodată erau influențați de datini locale pe care, înapoiindu-se, le duceau în celelalte principate, contribuind astfel la omogenizarea limbii, a culturii și a civilizației românești. *Cel dintîi dregător, din lungul șir al boierilor strămutați dintr-un principat în altul a fost Ivan Noroceea. Mai mult, el este cel dintîi care a îndeplinit înalte dregătorii în toate cele trei țări române!*

Cariera și-a început-o, firesc, în principatul din care era originar, Țara Românească. Cum rezultă din biografia pe care i-a reconstituit-o Georgeta Totoiu (*Studii*, nr. 2/1963) prima dregătorie a deținut-o în timpul lui Pătrașcu cel Bun (1554-1557), dar cele mai mari onoruri le-a cunoscut în vremea lui Mircea Ciobanul (1557-1559) și a fiului acestuia, Petru cel Tânăr (1559-1568), cînd a intrat nu numai în Divan, ca prim sfetnic al domnului, dar și în familia voievodală, prin căsătoria cu domnița Stanca.

După suirea pe tron a lui Alexandru II Mircea (1568), din familia „Mihneștilor”, au început însă ani grei pentru logofătul Ivan. Persecutat de noul domn, el s-a refugiat în Transilvania, unde curînd a devenit unul din personajele cele mai cunoscute la curtea princiară de la Alba Iulia. În 1574 — arată Ștefan Meteș — Noroceea a cumpărat de la nobilul român Gaspar Barsai, domeniul Cetea, pe care l-a lăsat copiilor săi (doi băieți — Petru și Cristofor și două fete — Velica și Zamfira), el însuși mutîndu-se la Sebeșul Săsesc și sporindu-și averea cu noi stăpîniri.

Împreună cu Petru Răcz, de care-l lega o strînsă prietenie, a desfășurat o bogată activitate diplomatică, în special cu Imperiul otoman (unde Răcz era ambasador), activitate ce i-a atras innobierea. În vremea principelui Ștefan Báthory (1571-1583), Noroceea a primit titlul de nobil de „Szászsebes” (cum era numit de unguri Sebeșul).

Era un om cu multă știință de carte, cultura sa atrăgînd atenția contemporanilor. Pentru aceasta, și pentru meritele sale în slujba Báthoreștilor, era cunoscut îndeobște nu sub numele de Ivan Noroceea, ci sub acela de Logofătul. Într-atît de răspîndit era acest titlu, încît el a devenit nume de familie pentru urmașii săi, *Logofet* sau *Logofat*. Prietenia ce-l lega de Petru Răcz a căpătat noi temeuri prin căsătoria Zamfirei cu ambasadorul transilvan la Poartă.

Căsătoria celeilalte fiice, Velica, descrisă în rîndurile de mai sus, l-a readus pe logofătul Ivan în principatele extracarpatice, unde, de altfel, mai fusese, purtat de afaceri, în anii 1580-1582. După nunta Velicăi s-a stabilit însă efectiv în Moldova, la curtea cumnatului său, Petru Șchiopul, îndeplinind dregătorii de seamă (pîrcălab de Neamț și Roman) în timpul lui Petru vodă; vornic de Țara de Sus și mare hatman (comandant al oastei) în vremea lui Aron Tiranul (domn între 1591-1595).

În 1593, Ivan Noroceea s-a reîntors în Transilvania, unde a jucat un rol de seamă în demascarea conspirației probabsburgice condusă de Balthazar și Andrei Báthory în dauna lui Sigismund Báthory; dar mai cu seamă, în acest interval, a activat în favoarea urcării pe tronul Țării Românești a lui Mihai Viteazul.

„Credincioasă și dreaptă slujbă” pentru Mihai vodă

După înscăunarea domnului Mihai, Ivan Noroceea s-a reîntors definitiv în Țara Românească, unde a rămas pînă la sfîrșitul zilelor sale, îndeplinind funcții de cea mai înaltă însemnătate. Din septembrie 1594 (cînd Mihai Viteazul și-a dizolvat Divanul din boieri filootomani, alcătuirîndu-și altul cu pronunțați adversari ai turcilor) și pînă în februarie 1597, Ivan logofătul a făcut parte din Diva-

nul țării ca „mare dvornic”: era deci efectiv dregătorul din fruntea acestuia.

Paralel, Ivan logofătul a desfășurat o susținută activitate militară: un raport italian din 27 august 1595 îl numea „*generale de la gente del paese*” (general al oștirii din țară). În această calitate a luat parte la toate luptele din campania anului 1595. Deosebitul său eroism i-a atras răsplata voievodală. La 12 noiembrie 1595, printr-un hrisov solemn, Mihai Viteazul i-a dăruit satul Șerpătești „pentru a lui credincioasă și dreaptă slujbă și vărsare de sînge, care au vărsat pentru domniia mea, cînd m-am bătut domniia mea cu păgîni turci, ca să-i fie moșie ohabnică”.

Nu știm în care din bătălii va fi fost rănit; pierderea cea mai grea a suferit-o însă prin moartea fiului său, Cristofor, în aceeași campanie antiotomană.

Minia logofătului nu a cunoscut margini. Potrivit unui raport al vremii, în bătălia de la Brăila, el „îneacă în Dunăre un mare număr” de otomani și apoi, după trecerea fluviului, a continuat „să-i urmărească pe turci cu minie cumplită”.

Pînă în februarie 1597, Ivan Noroceia a rămas alături de Mihai vodă, slujindu-l credincios cu spada și iscusința diplomatică în mărețele acte pe care viteazul voievod le inițiază. După această dată, bătrîn și, poate, bolnav, se va fi stins din viață, neapucînd să vadă ziua în care cele trei principate în care slujise ca dregător au fost reunite sub sceptrul lui Mihai. La 14 aprilie 1600, „jupanîța Samfira și doamna [s.n.] Velica, fetele lui Ivan vornicul” dăruiau mănăstirii Golgota, satul Răzvad, „pîntrucă acea parte de ocină... au fostu cumpărătoare... de părintele nostru Ivan vornicul, încă mai înainte vreme. Iar noi acum, după moartea părintelui nostru Ivan vornicul, noi am datu... ca să fie mănăstirii ocină și moșie, iar păretele nostru Ivan vornicul și noi totți să fim pomeniți în veci”.

De la Ștefan cel Mare și Petru Rareș

Urmașii logofătului Ivan Noroceia din Răzvad s-au stabilit în Transilvania. Petru, unul din fii (celălalt, am văzut, căzuse pe cîmpul de luptă în 1595) a trăit la Cetea; avea ambiții domnești și, ca fiu al domniței Stanca, se intitula Petru voievod. A murit însă înainte de anul 1600, în urma unui atac banditesc la care i-a fost supus conacul.

Doamna Velica, după frumoasa nuntă din 1587 și tristul ei epilog din 1589, s-a căsătorit cu Fabio Genga, nobil italian stabilit la curtea transilvană, unul din favoriții lui Sigismund. Prin Simon, fratele său, Fabio avea o mare influență în rîndul magnaților din principat, iar prin alt frate, Gianbattista, secretar papal, întinse relații la Sf. Scaun.

A aspirat și el într-o vreme la tronul uneia din țările române. Fostul negustor ragu-zan din slujba lui Mihnea II și apoi a lui Petru Șchiopul, Giovanni de' Marini Poli, ajuns în cele din urmă spion în slujba dr. Bartolomeo Pezen, șeful acestui serviciu din Imperiul habsburgic, menționa într-un raport din 28 aprilie 1595 că „pentru cealaltă țară [Țara Românească] umbla Simon Genga pentru fratele său, care în acest scop a luat soție din neamul voievozilor din Țara Românească și Moldova. Și aceasta — continua de' Marini Poli — ar aprinde în vremurile de față o vîlvătaie de lupte civile pe care nici dracul nu le-ar potoli, căci nu așteaptă altceva acești locuitori [ai țărilor române] decît această provocare, pentru a se ridica împotriva îndrăzneli unguirilor”.

Dararele rol l-a jucat Velica în anii 1599-1601, în timpul epopeei celei dintîi uniri a țărilor române în hotarele străvechii Dacii.

Alături de bravul voievod, în al cărui anturaj imediat s-a

numărat, Velica doamna a avut un rol de seamă în desfășurarea evenimentelor. Un raport al unui agent austriac către împăratul Rudolf II din 15 martie 1600 menționa că „toate afacerile țării [ale Transilvaniei] le are în mînă o jupinească române, măritată cu Fabio Genga”.

În sfîrșit, Zamfira, măritată cu Petru Răcz și, după moartea acestuia cu Ioan Balintitt, a avut din prima căsătorie un fiu, Adam Răcz de Galgó, urmaș atît al Basarabilor cît și al Mușatinilor. De altfel, în stăpînirea lui se aflau — pe lîngă Cetea părintească — moșiile Bogata Românească și Ungurească, Poiana Blenchii, Poiana Porcului, Fălcușu, Iliușu, Măgura și Gălgăul — adică multe din satele stăpînite cîndva în Transilvania de Ștefan cel Mare și Petru Rareș.

De-a lungul istoriei, năzuința românilor spre unitate a îmbrăcat o multitudine de forme și aspecte, din care n-au lipsit — cum am arătat în cuprinsul acestui articol — nici înrudirile, prin căsătorii, între membri ai marilor familii ale principatelor. Inițiatorul acestei alianțe matrimoniale, ca și a uniunii dinastice moldo-muntene — Petru Șchiopul — se număra, așadar, printre precursorii celei dintîi uniri a țărilor române în hotarele vechii Dacii, făptuită de Mihai Viteazul în anul 1600, ai Unirii Principatelor din 1859 și ai desăvîrșirii făuririi statului național unitar român, la 1 Decembrie 1918.

talon de participare

Concursul HOREA 200

A DOUA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Generația revoluției de la 1848 și aceea a Unirii din 1859 a acordat o deosebită atenție evenimentelor anului 1784, subliniind semnificația lor în evoluția istorică a poporului român: „Horea — arată unul dintre fruntașii revoluționari din această perioadă — înscrise drepturile nației române și programul politic și social al revoluțiilor ei viitoare”.

Cui aparțin aceste cuvinte? (1984)

2. Program revoluționar general al mișcării — cum o dovedește răspindirea sa pe întreaga arie a luptelor din 1784 — Ultimatumul adresat de Horea nobilimii refugiate la Deva sintetiza obiectivele țărănimii: desființarea nobilimii, improprietărea țăranilor, fără despăgubire — adică elemente ce prefigurau răsturnarea orânduirii feudale.

La ce dată a fost enunțat acest program? (1982)

3. Luptător neînfricat pentru eliberarea socială și națională a românilor transilvăneni Horea (ca și primul său căpitan și tovarăș de luptă, Cloșca), a înfruntat cu demnitate și curaj supliciul la care a fost supus, convins de justetea cauzei pentru care luptase. În ultimele clipe ale vieții, el ar fi rostit, potrivit mărturiilor vremii, cuvintele...

Vi le amintiți? (1968)

4. În corespondența sa către autoritățile ierarhice superioare de la Vatican, nuntial apostolic din Viena, Giuseppe Garampi, prezenta sigiliul folosit de conducătorul țărănimii revoltate: o inimă străpunsă de o spadă și inscripția HORA R.D. Aceeași em-

blemă apare și într-o publicație europeană a vremii, *Journal politique de Bruxelles*.

Ce semnificație — cu rezonanțe naționale — au aceste inițiale? (1975 și 1968)

5. Răscoala din 1784 a fost continuatoarea unui lung șir de lupte purtate de țărănimea transilvăneană împotriva exploatarei nobilimii, începute la Bobilna (1437) și continuate de Gheorghe Doja (1514), revolta securilor (1595), războiul curuților (1704-1711). Una dintre ele a început tot în Zărând, conducătorul ei fiind Sofronie din Cioara.

Știți între ce ani a avut loc această răscoală din Zărând? (1984)

6. Eșecul tratativelor de la Tîbru (12 noiembrie 1784) dintre armată și răsculați a aprins și mai puternic flacăra revoltei. Dîndu-și seama că promisiunile împăratului erau vorbe deșarte, țăranii răsculați porneau la luptă sub stindardul lui Horea, în care vedeau pe „crașorul” ivit dintre ei, pentru lichidarea nedreptei orînduirii. La Ponor, potrivit relatărilor, țăranii au pornit la atac cu un însuflețitor îndemn.

Vă amintiți cum suna acest îndemn? (1984)

7. Locuitorii din Țara Românească și Moldova și-au manifestat simpatia și au fost gata să acorde întreg sprijinul luptei drepte a fraților lor de peste Carpați. Autoritățile imperiale și cele nobiliare erau înspăimîntate în timpul revoluției, la zvonul că un detașament din Moldova este gata să treacă munții pe la Ghi-meș pentru a veni în ajutorul revoluționarilor transilvăneni. Documentele au înregistrat și participarea unor munteni (originari tot din Transilvania) la luptele din 1784, unde și-au pierdut și viața.

Despre cine este vorba? (1984)

8. Între 1779 și 1784, Horea, împreună cu mai mulți țărani, în-

tre care și Cloșca, a trebuit să bată de patru ori drumurile Vienei (o călătorie pe jos, așa cum erau nevoiți s-o facă moșii, dura patru săptămîni la dus și alte patru la întors) pentru a expune în fața autorităților imperiale doleanțele țărănimii asuprite. Activitatea sa în slujba apărării celor mulți și oprimați i-a atras denumirea de „advocat al poporului” sau, cum îl caracteriza Al. Sterca-Șuluțiu, de...

Știți cum? (1984)

9. Istoriografia românească a consacrat de-a lungul vremii numeroase lucrări și monografii memorabilelor evenimente de acum două sute de ani datorate între alții lui Al. Sterca-Șuluțiu, (Istoria Hori), Nicolae Densusianu (*Revoluția lui Horea în Transilvania și Ungaria*), Ioan Lupăș (*Răscoala românilor din Transilvania la 1784*), Gh. Georges-cu-Buzău (*Răscoala de la 1784 din Transilvania*), Ștefan Pascu (*Revoluția populară de sub conducerea lui Horea*).

O amplă monografie — cea mai documentată și profundă cercetare a marii ridicări țărănești din Transilvania în anul 1784 — realizează un admirabil portret al conducătorului răsculaților; „Horea e inima masei, nu superiorul detașat al ei. Și mai are în plus acel indefinibil care modelează pe eroul popular, deține acea doză de taină care vrăște încrederea multimei, îi stîrnește imaginația, pune în mișcare legenda, duce la nemurire eroul”.

Indicați autorul și titlul lucrării. (1984)

10. „El [Horea] — se spunea într-o publicație a vremii — a ajuns la ideal mai largi, precum se vede; ar fi spus chiar că are intenția să se unească cu tovarășii săi de credință, cu românii din Valahia și, împreună cu ei, să cucerească toată Transilvania”.

Cum se intitula publicația din care am extras aceste rînduri? (1978)

ASA VA PLACE ISTORIA?

La trei sute de ani de la moartea lui Jean-Baptiste Colbert, dregătorul omnipotent al lui Ludovic XIV, personalitatea prodigiosului ministru nu încetează să facă obiectul unor pasionate polemici între istorici, economiști și oameni politici din țara sa. Ce merite și-a cîștigat abilitatea „minuitor de bani” în dezvoltarea capitalistă a Franței, în avîntul științei și tehnicii naționale și unde e frontiera dintre realitate și fabulație în cazul omului care a suscitât, poate, cele mai multe legende din toată istoria franceză a secolului XVII?

„CAZUL COLBERT”

Controversa continuă

LEON SĂRĂȚEANU

Paris, 9 martie 1661. În fața somptuosului palat al lui Jules Mazarin¹, nenumărate calești nobiliare sosesc și pleacă în galopul superbilor armăsari. Agitația neobișnuită nu-l lasă indiferent pe omul de pe uliță. Prea îndelungată și prea detestată a fost „domnia” cardinalului, pentru ca mulțimea Capitalei să nu ciulească urechile și să nu-și transmită, din om în om, senzaționala veste. Acești parizieni, care au repetat de zeci de ori cu deliriu virulentele „mazarinade”, cuplete „anti-cardinal”, scrise de poeți pamfletari, exponenți ai nădufului popular, nu folosesc limba de la Curte, reputată prin eleganța și bogăția ei de eufemisme, destinate să camufleze, sub o turnură plină de grație, gîndurile

cele mai nemiloase sau mai obscene, clevetirile cele mai josnice. Nu, locuitorii de rînd ai Parisului se exprimă fără ocolișuri, în formulări „pipe-rate”. Este ceea ce face și o harnică spălătoreasă care trece prin fața distinsului „hôtel” cu porțile aurite, strigînd cit o ține gura: „Bucurați-vă, calici! Bătrîna pușlama stă să crape”. Și vestea se lățește în oraș, cu iuțea fulgerului.

Veselul și preaicusitul cardinal

În interiorul palatului, confortul e la culme. Tot ce are Curtea regală mai influent, mai „select”, dar și mai interesat, a venit să asiste la sfîrșitul celui ce a deținut atît de mult timp rîvnita funcție de prim-ministru. La ușa dormi-

torului, nobilii și demnitarii se înghesuie claie peste grămadă. Uitate sînt și regulile de politețe și cele ale protocolului. Cei care au apucat să vină mai din vreme și se află în primele rînduri abia mai pot face față presiunii celor din spate. Din cînd în cînd, răsună cite un apel disperat: „Nu mai împingeți, ne sufocăm!”. Între timp, în patul cu baldachin din camera de dormit, se desfășoară ceea ce istoricul André Zysberg, de la Centrul național de cercetări științifice al Franței, numește — într-un număr recent al revistei *L'histoire* — „o agonie teatrală, punctată de ultimele tirgulei cu regele și chiar cu Dumnezeu”.

În tot acest vacarm, un singur om a rămas liniștit. Nici măcar nu se arată la lumină. Stă retras într-un obscur co-

¹ Magazin istoric, nr. 6/1975.

ridor. E „intendentul”, omul de casă, girantul tuturor afacărilor și matrapazlicurilor lui Mazarin. E Jean-Baptiste Colbert. Portretele de epocă, precum și memoriile contemporanilor îl prezintă în culori puțin măgulitoare: un omuleț bolnăvicios, cu fața palidă și ochii înfundați în orbite, cu sprincene stufoase; cu chipul în permanență încruntat. Și dacă nimic din înfățișarea lui nu e atrăgător, nici ținuta vestimentară nu lasă să se bănuiască frumușica avere personală pe care a agonisit-o, tot slujindu-l „cu devotament” pe Mazarin. Toată viața se va strădui să rămână în umbră, punind în relief pe stăpîn, urmărindu-și interesele personale pe tăcute, strecurându-se binisor și încercînd să lase impresia că e omul cel mai dezinteresat din lume, cel mai obedient, cel mai servil. Dar toate eforturile sale n-au împiedicat Curtea să intuiască în el pe omul destinat unei poziții social-politice din ce în ce mai puternice.

Cine nu știe, în acest Paris al anului 1661, că, atunci cînd fugea peste Rin de frica Frondei¹, cardinalul nu mai avea o lăcaș? Acest Giulio Mazarini, născut în regiunea italiană a Abruzzilor, dintr-o familie de origine siciliană, a fost un aventurier de anvergură. După studii strălucite la colegiul iezuiților din Roma și apoi la universitățile spaniole din Alcalá de Madrid, a încercat mai întîi să-și facă o carieră ca militar în trupele pontificale. Destinul l-a adus la Paris, în calitate de nunțiu apostolic. Aici a cîștigat favorurile cardinalului Richelieu² în așa măsură, încît, înainte de a muri, acesta i-a lăsat și puterea și titlul ecleziastic. Fără mari scrupule morale, înclinat mai curînd spre bucuriile „vieții lumești” decît spre austeritatea monahală (n-a intrat niciodată efectiv în

tagma preoțească), veselul „cardinal” a legat relații amoroase cu regina-mamă, Anna de Austria, și toată Franța vuia de zvonul că ar fi chiar căsătorit cu ea în secret. Fapt este că, atunci cînd — copil de numai cinci ani — Ludovic XIV se urca pe tron, tutela a fost asigurată de mama micuțului rege, în „colaborare” cu „cinstita față bisericească”, înălțată și la rang de prim-ministru. Cum spunea, într-unul din numerele revistei *Historia*, istoricul Pierre Gaxotte, de la Academia franceză — recent decedat —, cardinalul „se deda la orice speculație, tezauriza, cumpăra tot ce-i cădea în mînă: ducate și tablouri, tapiserii și latifundii, nave și cirezi de vite, averi mănăstirești și mobilier de lux, ba chiar și armate întregi”. Și cum, pentru toate acestea, avea în permanență nevoie de mari fonduri, „bunul om” nu se dădea înapoi din fața nici unei fraude, a nici unui abuz, folosind cînd calitatea de înalt cleric, cînd puterea de prim-ministru, cînd ambele laolaltă. Nu e deci de mirare că, în aproape toate studiile consacrate Franței secolului XVII, același epitet este așezat pe fruntea aparent senină și pură a lui Mazarin: „cel mai mare pungaș din toată istoria monarhiei”. Dar meseria de pungaș implică și riscuri. Uneori speculațiile se pot termina rău. E ceea ce a pătît și cardinalul în preajma autoexilului său forțat. În plus (sau, mai curînd, în minus), proprietățile imobiliare pe care reușise să le salveze căzuseră și ele în mîna frondeurilor, necruțătorii lui inamici. De aceea, fugind spre adăpost, dincolo de Rin, el caută un administrator care să se ocupe de averea lui, devenită aproape inexistentă, și să încerce să i-o reconstituie.

Jean-Baptiste întră în scenă

Atunci intră în scenă, la 35 ani, Jean-Baptiste Colbert, recomandat călduros de ruda

și protectorul său, Michel le Tellier, pe atunci membru în Marele consiliu al regalității. Și, miracol! Omulețul palid și etern suferind dă dovadă de o putere de muncă fără egal și de un extraordinar instinct al „afacerilor” rentabile. Cînd, după înfrîngerea Frondei, Mazarin revine triumfal la Paris și își reia funcțiile, își găsește averea în parte restabilă și — firește — nu-l mai lasă din mînă pe „intendentul” laborios și eficient. De atunci, avuția cardinalului va spori neîncetat. Istoricul Daniel Dessert, într-un articol consacrat averii lui Mazarin, a calculat că, la moartea sa, această pasăre de pradă a lăsat o „comoară” cifrată la 38 sau 39 milioane de livre, dintre care 11 milioane în monede de argint, în aur, diamante și alte bijuterii. Era „recordul absolut” deținut în materie de agonișiri, licite sau ilicite, de averi, în tot cursul regalității franceze. Și asta, mai ales, grație abnegației, talentului, activității neobosite a „integruului” și „scrupulosului” Jean-Baptiste Colbert.

Toți cei veniți să asiste la agonia cardinalului o știu foarte bine. De aceea „strategia” retragerii discrete într-un cotlon întunecos al palatului nu-i ajută îcusitului slujbaş. Nasul fin al curtenilor îl localizează rapid și iată-l asaltat de pseudoadmiratori, copleșit de aprecieri, pe cît de măgulitoare pe atît de nesincere, onorat cu apelativul „Monseigneur”, acordat numai nobililor de rang înalt.

Cine e, de fapt, acest Jean-Baptiste Colbert, personajul atît de influent, fără a avea aerul, atît de înstărit, fără a avea aparența, atît de rezistent la efort fizic, fără a avea robustețea necesară? Specialiștii n-au căzut de acord nici azi asupra definirii rolului lui. În 1983, Franța i-a celebrat tridentenarul morții, prilej mai mult de polemică decît de evocări înduioșate. Dar dincolo de divergențe, asupra citorva puncte, analiștii sînt unanimi... În primul rînd, asupra locului și datei

¹ Mișcare social-politică (1648-1653), în fruntea căreia s-a aflat aristocrația feudală, interesată în limitarea puterii regale, și virfuri ale burgheziei în formare, urmărind cucerirea de drepturi politice.

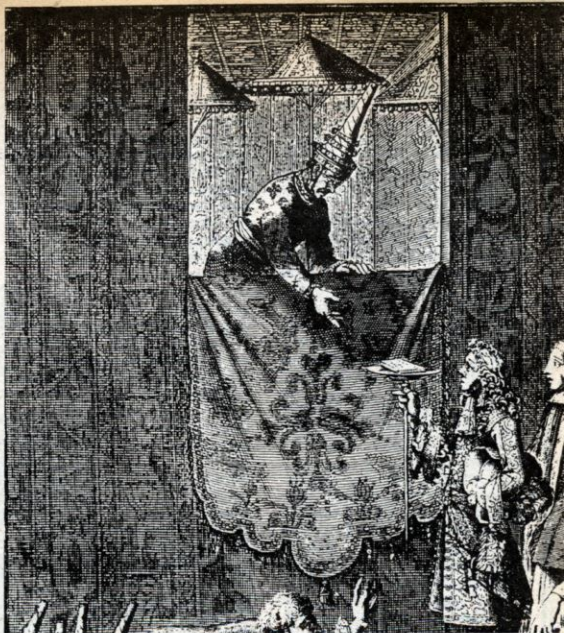
² *Magazin istoric*, nr. 6/1970.

nașterii: Reims, 29 august 1619. Cînd însă încep să examineze condiția materială și socială a familiei, aceiași analiști emit opinii diametral opuse. Memorialiștii veacului XVII lăsaseră legenda unui copil născut într-o casă de oameni săraci. Tatăl ar fi fost un negustor de postav, înglodat în datorii, care-și vindea marfa într-o dugheană mizeră. Istoricul André Zysberg, pe care l-am mai citat, nu e deloc de acord: „Descindea dintr-o lungă fillieră de comercianți-bancheri, care dețineau, încă de la sfîrșitul sec. XVI, poziții-cheie în viața economică și financiară a orașului și reușiseră să pătrundă, cu mult înainte de ascensiunea la putere a lui Jean-Baptiste, în cercurile marii finanțe pariziene”. Și dacă Pierre Gaxotte reia vechea imagine — „s-a născut din părinți aparținînd burgheziei mediocre” —, în schimb Jean-Louis Bourgeon, în lucrarea sa *Colbertii înaintea lui Colbert*, Paris, 1973, se realizează punctului de vedere al lui Zysberg: „În pofida legendei, nu Jean-Baptiste Colbert i-a făcut pe Colberti, ci familia Colbertilor l-a făcut pe el”. Și acestea nu sînt decît cîteva exemple.

Dar, în definitiv, dacă Jean-Baptiste a fost creația propriei sale destoinicii (un „self-made-man”, cum ar spune azi americanii) sau, dimpotrivă, moștenitorul unei familii înstărite și cu influență, acesta este un lucru secundar. Important este că, odată plasat pe orbita puterii, acest om s-a ridicat mereu mai sus în ierarhia social-politică a epocii sale, printr-o ambiție acerbă, printr-o muncă neobosită, printr-o violență și o iscusință rar întîlnite.

Patima muncii este, de altfel, un alt element din portretul moral al lui Colbert, asupra căruia toți analiștii sînt de acord. „Trăgea ca un bou la jug”, nota marele istoric Jules Michelet. Existența și-o ducea în condiții de mare austeritate. Dimineaua, după ce minca un codru de pîne înmuiat într-o fiertură oare-

Ambasadorul extraordinar al lui Ludovic XIV este primit, într-o audiență solemnă, de regele Siamului

care, intra, la orele cinci și jumătate în cabinetul de lucru, unde ostenea fără întrerupere 15 pînă la 16 ore. Noaptea tîrziu, cînd, în sfîrșit, întrerupea lucrul, lua o cină frugală: o strachină cu supă și o bucată de pasăre fiartă. Doritor să cunoască în amănunțime fiecare problemă de care trebuia să se ocupe, o studia cu cea mai mare atenție, redactînd, apoi, rapoarte minuțioase și sugerînd soluții. Au rămas de la el caiete întregi pline cu un scris strîns și îngrijit. Cînd recitindu-și notele, voia să mai adauge un paragraf, tăia cîte o fiuică dintr-o pagină albă și o lipea, grijuliu, la cotorul caietului. Restul paginii albe îl păstra scrupulos, pentru decuparea altor fiuici.

Pe copiii săi îi ținea din scurt, punîndu-i, de mici, la treabă, urmărindu-le activitatea și exprimîndu-și vehement nemulțumirea atunci cînd nu corespundeau așteptărilor. Unuia dintre băieți, care nu manifesta un prea

mare entuziasm pentru muncă, nu pregeta să-i tragă cîte o sfințită de bătaie, chiar atunci cînd acesta ajunsese ofițer și asta ca să nu-l lase să devină „un om pierdut”. Pe fiul cel mai mare — viitorul ministru al marinei — îl urmărea cu și mai multă strictețe. Îi prescria lecțiile obligatorii, îi dădea chestionare, silindu-l să răspundă la ele, îl trimitea să inspecteze arsenale și porturi. Cînd flăcăul pleacă, din ordinul tatei, pentru un stagiu în portul militar Rochefort, Colbert scrie comandantului de acolo, care, de altfel, îi era rudă: „Nu cumva să-l lauzi cîtuși de puțin pe băiat pentru ușurința cu care le pricepe pe toate. De nimic nu mă tem mai mult decît de această ușurință, deoarece ea îl poate determina să dobindească o părere bună despre sine și să se mulțumească doar cu primele și superficialele cunoașteri ale lucrurilor, ceea ce n-a ajutat niciodată pe cineva să devină un om destoinic”.

Cadou pentru rege

De nenumărate ori, Mazarin avusese prilejul să-și frece minile satisfăcut de „achiziția” pe care o făcuse în clipa cînd îl acceptase pe Jean-Baptiste ca administrator al averii lui. Simțind că moare, italianul cu „inimă de francez” (expresia i-a aparținut) a dorit — în limitele zgîrbeniei lui proverbiale — să-i facă regelui un cadou. „Ceva” care să nu-l coste nimic, firește. Așa că l-a lăsat moștenire suveranului... pe Colbert, însoțindu-și generosul gest de cele mai calde aprecieri despre „cinstitul slujitor”.

În martie 1661, le Tellier, ruda și protectorul lui Colbert, i-a șoptit regelui numele lui Jean-Baptiste. Momentul era propice, căci Ludovic avea proaspete în minte elogiile cu care defunctul cardinal i-l recomandase pe același specialist în plictoasele, dar atât de importante operațiuni financiare. Colbert a fost numit „intendant al finanțelor”. Slujbă promițătoare, dar care nu-i conferea, încă, cine știe ce putere. Căci departamentul avea un șef, pe superintendentul Nicolas Fouquet, care ținea ferm în mîinile lui pîinea și cuțitul, conducînd strict toate operațiunile de încasări și cheltuieli ale regatului.

Jean-Baptiste a înțeles repede că, atîtă vreme cît Fouquet va rămîne la putere, o barieră de netrecut se va ridica în calea ascensiunii sale. Fiu al unui mare negustor și armator breton, pe care Richelieu și-l alesese consilier în probleme economice și comerciale, Nicolas Fouquet era foarte bine pregătit profesional, trecînd drept o autoritate în materie de finanțe. Cu toate acestea, administrația girată de el nu păcătua prin prea mult spirit de dreptate și nici prin evitarea scrupuloasă a abuzurilor în stabilirea și perceperea dărilor. Fouquet însuși nu era insensibil la „cadouri” grase în la avantaj copioase, iar speculațiile și afacerile de tot felul în care

se lansa nu permiteau epitelul de „curate”.

Deși în general cunoscute, toate acestea trebuiau însă și dovedite. Minuțios și perseverent, cum îi era felul, Colbert începe opera discretă și răbdătoare de strîngere a pieselor acuzatoare. Și cînd dispune de un stoc suficient de concludent, Jean-Baptiste, însoțit de statornicul său aliat le Tellier, se înfățișează regelui. Cei doi curteni nu vor să obțină doar dizgrația pasageră a rivalului, ci lichidarea lui definitivă. Pentru aceasta ei știu că nu e suficient să probeze doar incorectitudinea lui Fouquet în gestiunea fondurilor regatului. Ei reușesc să provoace minia orgoliosului suveran, făcîndu-l să creadă că superintendentul urmărește în taină să devină stăpînul consiliului, să pună mîna pe toate frînele puterii și să-l reducă din nou pe el, care de-abia scăpase de tutălă, la umilitoarea condiție a monarhului fără nici un drept de decizie, condiție pe care o avusese pe vremea lui Mazarin.

Și Regele Soare mușcă momeala. El organizează personal „căderea” lui Fouquet, care e arestat la 5 septembrie 1661. Ca de obicei, Colbert îl lasă pe stăpîn să recolteze singur laurii victoriei, el menținîndu-se în umbră. În schimb, Ludovic îi cedează privilegiul de a organiza procesul fostului superintendent, proces în care Fouquet plătește pentru mai mult decît făptuise, devenind țapul ispășitor al tuturor combinațiilor frauduloase operate sub ministeriatul lui Mazarin. Dar meticolosul Colbert nu-și consideră treaba terminată. El organizează în continuare o serie de alte procese, în care sînt implicați peste 500 de percepatori și inspectori de finanțe, care, dacă nu sînt aruncați cu toții în pușcărie, sînt fără excepție excluși din funcții. Adevărată mână cerească pentru Jean-Baptiste, care poate numi în posturile rămase vacante „oameni siguri”, devotați lui cu trup și suflet, și care poate astfel re-

organiza, după propriile sale concepții, întregul sistem fiscal al regatului.

Un om de acțiune

După încheierea „afacerii Fouquet”, începe uluitoarea carieră politică a lui Colbert.

Jean-Baptiste devine stăpînul absolut al finanțelor. Dar numai un singur departament nu-l mulțumește pe poficioșul ministru. În 1669, e numit și secretar de stat pentru marină. Prada e copioasă, căci, pe lîngă flota militară, noua demnitate îi subordonează porturile și arsenalele, fortificațiile coastelor la ocean și la Mediterana, personalul navelor comerciale maritime și fluviale, coloniile și comerțul exterior. Oricare alt demnitar s-ar fi oprit aici, declarîndu-se satisfăcut cu ceea ce a obținut. Dar Colbert are cumulul din singe. Nu peste multă vreme obține și funcția, deosebit de importantă în

Franta epocii, de superintendent al palatelor și proprietăților regale, dobîndind, prin aceasta, și dreptul — deloc neînsemnat — de a-și spune ultimul cuvînt în toate problemele de urbanism și împărțire administrativă a teritoriului, ca și în domeniul ca păduri și ape, monetărie, poduri și

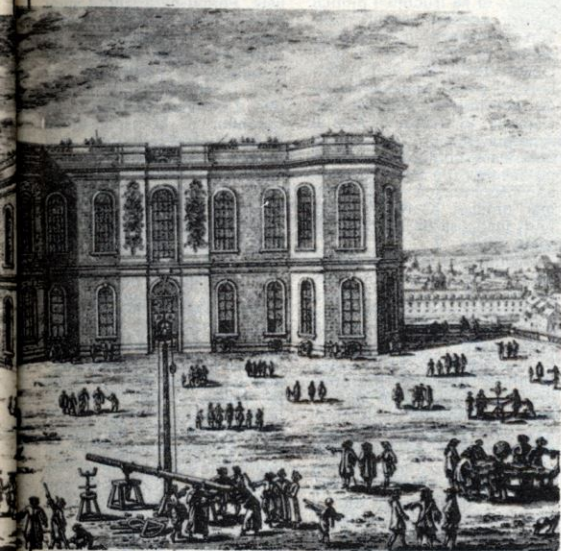
liție", precursora serviciilor moderne de poliție ale Franței. Astfel, către 1680, Colbert ajunge să conducă aproape toate sectoarele de activitate guvernamentală din regatul lui Ludovic XIV, cu excepția departamentului de război, rămas feuda inexpugnabilă a lui le Tellier și preluat, după

rege, înaintat la 3 august 1664, el scrie: „Bogația și forța unei țări depind de cantitatea de numerar pe care aceea țară o deține”. Ideea nu e originală. Este o idee de bază a celui curent de gîndire denumit „mercantilism” și pe care Karl Marx îl va situa în „preistoria gîndirii economice, științifice”. Colbert, care nu știa prea multă teorie, dar avea intuiția acțiunii, se aliază cu trup și suflet acestei concepții, care avea să fie mai tirziu apreciată de istoricii doctrinelor economice ca a fi avut un rol progresist, mai ales prin contribuția ei la afirmarea burgheziei și formarea capitalismului. Jean-Baptiste devine un entuziast al cuceririi pieței internaționale de către mărfurile franceze.

Dar aceste mărfuri, pentru a fi vindute în străinătate, trebuie mai întîi produse. Și ministrul, care a studiat, după obiceiul lui, problema în profunzime, știe că țara sa nu are destule manufacturi. Iată de ce primul lucru pe care-l face „super” — și „multi” — ministrul e acela de a iniția un larg curent de făurire a numeroase manufacturi, precursora uzinelor de mai tirziu. Și pentru ca operațiunile de comerț exterior să nu se desfășoare la întîmplare, imaginativul Jean-Baptiste concepe un întreg sistem instituțional, care să coordoneze exporturile, „acoperind” întreaga planetă. Din inițiativa și sub directa lui îndrumare, apar „Compania Indiilor Occidentale” (1664), „Compania Indiilor Orientale” (1664), „Compania Nordului” (1669), „Compania Levantului” (1670). Mai e nevoie de subliniat că anii apariției acestor organisme reprezintă, totodată, date-cheie în istoria colonialismului francez?

Mecena care... nu a auzit de Mecena

Biografia lui Colbert notează că, după studii elementare, viitorul ministru al lui Ludovic XIV și-a făcut uceni-

Observatorul din Paris, fondat în 1671, unul dintre așezămintele științifice datorate iscusinței lui Colbert

șosele, etc. Și peste toate acestea, deși nu e numit oficial, el exercită practic pînă în 1677, cînd le Tellier devine cancelar — și funcția de diriguitor suprem al justiției. În această calitate, își leagă numele de apariția unor importante coduri de legi, precum codul justiției criminale sau cel referitor la păduri și ape. Tot ca șef al justiției, Colbert controlează numirile în funcții-cheie, ca aceea de președinte de curte sau aceea de procuror-general și creează „locotenența generală de po-

moartea acestuia, de către fiul său, Louvois. Chiar și diplomația intră în sfera de influență a lui Jean-Baptiste, prin fratele său, Charles Colbert de Croissy, ajuns, în 1679, ministru al afacerilor străine.

Intr-o Franța cu tezaurul secătuit de războaiele în care Ludovic XIV se aruncă orbește, cu finanțele debilitate de incorectitudinea slujbașilor, Colbert se face avocatul pasionat al aducerii de bani în țară. Într-un memoriu către

cia, potrivit dorinței familiei, în instituții de comerț și finanțe. El n-a avut, prin urmare, condiții să aprofundeze disciplinele umaniste și e plauzibil să se creadă că nu auzise de Mecena. Și totuși țara sa n-a avut nici un alt Mecena mai generos, mai permeabil la nou, mai consecvent ca Jean-Baptiste. Secolul XVII a fost cu deosebire fructuos pentru afirmarea spiritului francez. E secolul clasicilor: Corneille, Racine, Boileau, La Fontaine, Molière, La Bruyère. În filosofie, e secolul lui René Descartes. E veacul creării, din inițiativa lui Richelieu, sub Ludovic XIII, a Academiei franceze, destinată a grupa pe cei mai reprezentativi oameni de literatură.

Dar, deși, încă din acea vreme, Franța avea și matematicieni remarcabili, științele exacte erau în urmă față de alte țări. Aici e meritul incontestabil al lui Colbert. E drept că, pentru el, avântul cunoașterii științifice nu reprezintă un scop în sine, ci un mijloc. Un mijloc prin care să-și realizeze idealul căruia i-a închinat toate eforturile. Inventarea de mașini noi și perfecționarea, idee atât de dragă lui Ludovic XIV, supranumit „regele mașinist”, e de natură să sporească producția și să amelioreze calitatea. Pe de altă parte, mărfurile nou fabricate trebuie transportate până departe pe continentul american, în Orientul Apropiat și în Extremul Orient. Or, cînd Colbert preia departamentul marinei, Franța dispune de o flotă comercială neînsemnată. Majoritatea produselor trebuie încărcate pe nave olandeze. Ministrul nu poate accepta o asemenea dependență de o țară concurentă și cu care regatul lui Ludovic este într-o vrăjmășie aproape neîntre ruptă. Acum iau avînt șantierele navale franțuzești.

Apar la Paris ilustrul astronom Giovanni Domenico Cassini, fost profesor la Universitatea din Bologna, marele matematician și filosof german Leibniz, olandezul

Christian Huygens (astro-nom, acustician, optician, specialist în mașini pneumatice și orologii cu pendul), danezul Olaus Römer (creatorul unor instalații speciale pentru prevederea eclipselor de lună și de soare) și mulți alții.

Înțelegînd însemnătatea unui așezămînt care să coordoneze și să fructifice munca tuturor acestor savanți, Colbert întemeiază, în 1666, Academia de științe, iar în 1671 Observatorul din Paris. Colbert nu se mulțumește numai cu activitatea științifică din Capitală. El trimite în Asia și America misiuni de cercetare, care conlucrează strîns cu savanții din Paris, reușind să întocmească hărți mult mai precise. Curînd, aceste hărți încep să fie solicitate în toate țările.

Pasiunea lui Colbert pentru dezvoltarea comerțului exterior se află și la baza nașterii prestigioasei școli franceze de orientalistă. Instalînd comptuare [reprezentanțe] comerciale și consulate [agenții] aproape pretutindeni, el înțelege să doteze aceste organisme cu traducători bine pregătiți. În acest scop, creează un învățămînt cu profesori străluciți, care predau, între altele, chineza, persana, araba, turca etc. și care întreprind, în paralel, o vastă operă de publicare de dicționare, traduceri din clasicii străvechilor culturi, note de drum și lucrări de referință.

În fine, acest îndrăgostit al documentului și al informației riguros verificate, preocupat ca nimic din ce descoperă sau făurește mintea omenească să nu se piardă, își leagă numele și de întocmirea unei legi esențiale pentru cultură: legea depozitului legal, care obligă orice imprimărie să depună exemplare din tot ce tipărește la Biblioteca regală a Franței. Urmașii acesteia, prestigioasa Biblioteca Națională, îi datorează astfel nu numai nașterea, dar și impresionanta ei zestre de documente și tipărituri, ce sporește neîncetat.

Astfel, istoria înregistrează un Jean-Baptiste Colbert imprevizibil și contradictoriu. Convinș că își servește regele, a lucrat fără să știe la abolirea monarhiei. Devotat slujitor al absolutismului, și-a pus, în mod obiectiv, proverbiala putere de muncă, inventivitatea și ingeniozitatea în serviciul dezvoltării capitaliste. Fericit că a izbutit să-și căsătorească fiecele cu exponenți ai aristocrației și să cumpere pentru fiii săi titluri nobiliare, a contribuit, de fapt, la alungarea de la putere a conților, marchizilor și baronilor și la ascensiunea burgheziei. Preocupat, mai presus de orice, de înflorirea exporturilor țării lui, a reușit să pună bazele afirmării în lume a științei și tehnicii franțuzești și a ajutat la progresul unor discipline esențiale, ca geografia și astronomia, matematica sau fizica.

Admirat sau contestat de contemporani în timpul vieții, Colbert a rămas la fel și după moarte. Nici un cercetător francez al operei și personalității lui nu s-a întrecut și nu se întrece în laude. Dimpotrivă, criticile — și pe alocuri chiar blamările — au depășit întotdeauna elogiile. Dar nu-i mai puțin adevărat că toți istoricii sau economiștii sînt obligați să-i releve totuși și meritele, chiar atunci cînd îi pun în relief limitele și greșelile. Oamenii politici nu fac nici ei excepție. Socialistul Jean-Pierre Chevènement scrie: „.... Se poate deplînge faptul că acest Colbert a fost necesar Franței... dar să nu aruncăm din scăldătoare și plodul odată cu apa folosită”... Studiîndu-l de pe poziții contrare, Michel Debré, fost prim-ministru în epoca de Gaulle, formulează totuși, o idee similară, spunînd că, în cazul Colbert, „copacii nu trebuie să ne ascundă pădurea”. Dar, oare nu tocmai caracterul contradictoriu al vastei sale activități și al personalității lui explică persistența în Franța a unor polemici legate de „cazul Colbert”, polemici care depășesc sfera istoriei?

DE GAULLE-CHURCHILL:

UN DUEL SECRET (V)

În fototeca de milioane de fotografii din timpul celui de-al doilea război mondial, există una în care, în curtea unei vile nord-africane, patru bărbați stau în scaune-fotolii, apoi două unde cei îmbrăcați în uniforme militare franceze pot fi văzuți în picioare, în timp ce ceilalți doi continuă să stea surzind și, în sfârșit, o a patra în care cei doi ofițeri își string mâinile. Personajele în uniforme mi-

litare sînt generalii de Gaulle și Giraud. Cele în civil: F.D. Roosevelt și W.S. Churchill. Locul: mica colină Anfa din marginea portului marocan Casablanca. Ziua: 24 ianuarie 1943.

Iată furtunoasa poveste a acestor imagini, după cum o relatează François Kersaudy în volumul din care Magazin istoric reproduce, într-o adaptare prescurtată, o serie de capitole¹.

În cel mai desăvîrșit secret seoseau la Casablanca, la 13 și, respectiv, 14 ianuarie 1943, premierul englez Churchill și președintele S.U.A., Roosevelt, pentru conferința cu numele de cod *Symbol*, de o mare importanță politică și strategică în desfășurarea ulterioară a celui de-al doilea război mondial². Calendarul viitoarelor operații strategice ale aliaților în Europa și în Pacific, principiul capitulării necondiționate a Germaniei, Italiei și Japoniei, o serie de idei privind organizarea postbelică a lumii, inclusiv înțelegeri privind "zonele de responsabilitate" anglo-americane³, au figurat printre subiectele majore discutate de Franklin Delano Roosevelt și Winston Churchill, împreună cu șefii de guverne i-au acordat, sau, mai exact au fost nevoiți să-i acorde, o mare importanță și o mare parte din timpul lor. Era „mariajul forțat”, cum l-a numit Roosevelt, dintre generalii de Gaulle și Giraud.

^{1,2} Magazin istoric, nr. 9-12/1984; 6/1987.

³ Cf. Eugen Preda, *Săritura de pișică*, Editura militară, București, 1976.

În fața valului crescînd de critici la adresa politicii americane în Africa de Nord — după numirea generalului Giraud ca înalt comisar și comandant-șef al forțelor civile și militare din Africa franceză și aminarea de către Casa Albă a vizitei lui de Gaulle în S.U.A., prevăzută inițial pentru sfîrșitul anului 1942 — și, preocupat, cum scrie Eisenhower, să găsească mijloacele de a-și asuma controlul anumitor puncte strategice din Imperiul francez pe care Franța nu părea în stare să le apere, Roosevelt a considerat că trebuie să ia o inițiativă spectaculoasă. El îi propunea lui Churchill — după mărturia propriilor lui documente — următoarea soluție: *Îl vom numi pe Giraud „mirele” și eu am să-l aduc de la Alger. Dumneavoastră veți face să vină de la Londra „mireasa”, pe de Gaulle, și împreună vom pune la cale un mariaj forțat*. Comentariul lui Kersaudy este necruțător: „Totul este de un simplism dezarmant. Era de ajuns să aranjeze ca cei doi francezi să se întâlnească și să-i convingă să se unească, pentru ca Roosevelt și cu Churchill, pozînd în pețitoare benevole,

să-i reducă la tăcere pe criticii politicii lor”.

Generalul Giraud, sosit la Casablanca la 17 ianuarie, are o primă întrevvedere cu Churchill chiar în acea după-amiază. Iată cum o relatează Giraud:

Churchill: — *Cît de mult mă bucur să vă revăd. Cît drum am străbătut de la Metz (cei doi se întîlniseră acolo înainte de război). Nu v-ați schimbat deloc.*

Giraud: *Nici dumneavoastră, domnule prim-ministru.*

Churchill: — *E adevărat. Mă țin bine. Și totuși e greu. Dar whiskyul conservă. Luați un whisky?*

După ce au evocat diverse operații militare, Churchill a spus: *Să lăsăm toate astea. Trecutul e trecut. Să vorbim despre viitor. Ați primit ceva de la de Gaulle?*

Giraud: — *Nimic.*

Churchill: — *Nici eu. Și mă surprinde. Trebuia să fie aici, i-am oferit toate mijloacele să vină. O face pe încăpățînatul. Nu-i un gen de om comod, camaradul dumneavoastră de Gaulle. Îl cunoașteți?*

Giraud: — *L-am avut sub ordinele mele în garnizoana de la Metz.*

Churchill: — *Și v-ați înțeleles?*

Giraud: — *Destul de bine.*

Churchill: — *E un tip... N-am să uit niciodată că el este primul străin, ca să nu spun singurul străin, care nu era disperat de situația Angliei în iunie 1940. Doresc foarte mult, în interesul Franței și al nostru, al tuturor, să vă înțelegeți. El va părăsi Londra și va reveni să se instaleze la Alger, alături de dumneavoastră. Va fi perfect.*

Giraud: — *Desigur.*

Churchill: — *Dar pentru asta trebuie să vină aici. Am să-i telegrafiez că ați și sosit.*

De Gaulle află că Winston Churchill este la Casablanca, tot în 17 ianuarie, din gura lui Anthony Eden, care îi remite telegrama „socrului” său, primul ministru. De Gaulle refuză însă politicos, dar ferm, de două ori în cursul unei singure zile, invitația de a veni în Africa de Nord. Răspunsul a sosit la Casablanca în dimineața de 28 ianuarie. Și Kersaudy descrie efectele sale mai mult decât semnificative, pentru modul de a gândi și de a acționa, atât al lui Franklin Delano Roosevelt, cât și al lui Winston Churchill:

„Refuzul generalului, deranjant în sine, capătă, exprimat în prezența lui Roosevelt, alura unui afront personal. Faptul că președintele pare să considere totul ca un fel de competiție amuzantă, având drept scop să pună la cale un mariaj forțat, nu poate nicidecum să aranjeze lucrurile. Într-adevăr, o zi mai înainte, Roosevelt i-a trimis lui Eden următorul mesaj: *Am adus mirele, unde este mireasa?* Acum, Roosevelt se face că ia drept glumă refuzul generalului și Robert Murphy¹ va scrie că președintele simțea o oarecare plăcere văzând deruta lui Churchill. El lasă să se înțeleagă că Churchill ar fi un tată vitreg, incapabil de a se face respectat de către copilul său teribil, și această imagine pare să-l distreze grozav. Dimpotrivă, hazul situa-

ției nu este deloc surprins de Churchill, care este furios. Dar nici președintele, nici primul ministru n-au examinat atent motivele refuzului generalului. Astfel încât discuția se situează la un nivel jalnic.

Roosevelt: — *Trebuie să-l convingeți pe copilul teribil să vină.*

Churchill: — *De Gaulle fierbe în suc propriu. Nu reușesc să-l fac să se miște din Londra. Complexul Jeannei d'Arc, înțelegeți...*

Sau:

Roosevelt: — *Cine-i plătește mîncarea lui de Gaulle?*

Churchill: — *Ei, cine, noi.*

Roosevelt: — *Atunci de ce să nu-i tăiem stipendiul? Ar veni, poate...*

Churchill se reîntoarce să mediteze în vila sa, iar Roosevelt, care nu se mai satură să se amuze de propriile lui bancuri cînd le găsește bune, îi trimite lui Cordell Hull următoarea telegramă:

Am adus mirele, Giraud, care este hotărît să încheie căsătoria și, desigur, în condițiile stabilite de noi. Și, totuși, prietenii noștri n-au putut s-o convingă pe mireasă să vină, capricioasa lady de Gaulle. Puțin îi pasă ei de proiectele noastre. Nu vrea să-l vadă pe nici unul dintre noi și nu pare nicidecum dispusă să-și împartă așternutul cu Giraud. În condițiile astea, o să facem ce putem și cred că ceva bun o să iasă din toate astea. Giraud îmi face impresia unui om care vrea să se bată și care nu se interesează deloc de problemele politice.”

În aceeași seară, către orele 18, generalul Giraud îi face o vizită președintelui; Giraud va scrie în *Memoriile sale*: „La un moment dat intră dl. Churchill... Aruncă pălăria pe canapea, și, bodogănind, declară că generalul de Gaulle îi face greutăți, invocă tot felul de pretexte ca să nu vină. În această situație, va telegrafia la Londra că nu acceptă o asemenea atitudine și că generalul de Gaulle va trebui să pleacă între venirea sa aici și subsidiile pe care trezoreria engleză le acordă

Comitetului național francez. Dacă refuză să vină la Casablanca, acordul inițial încheiat în 1940 între el și guvernul Maiestății Sale va fi anulat. Dl. Roosevelt aprobă această atitudine”.

„Ultimatumul” lui Churchill, cu mult atenuat de Anthony Eden și de Cabinetul britanic, a determinat Comitetul național francez, reunit de urgență, să-i recomande generalului să se deplaseze la Casablanca „pentru a lua cunoștință de sugestiile care vor fi făcute”.

La 22 ianuarie 1943, orele 11, avionul cu care călătorea de Gaulle ateriză pe aeroportul Fédala. Extrem de prost dispus, impresionat defavorabil de omniprezența militarilor americani, ceea ce-l făcea să repete că se simte între baionete americane (întreaga colină Anfa care domină rada portului și orașul Casablanca fusese fortificată de armata americană, iar modernul Hotel Anfa și vilele din acest cartier rezidențial fuseseră rechiziționate pentru cei doi lideri, F.D. Roosevelt și W.S. Churchill, și suitele lor), de Gaulle a avut în aceeași zi discuții fără rezultat cu Giraud și Churchill

Medicul personal al premierului englez, lordul Moran, notează cele spuse de Winston Churchill la sfîrșitul întrevederii, pe cînd de Gaulle părăsea grădina vilei cu pași mari, sigur și mindru. „Winston s-a întors spre noi și, cu un surîs forțat, a spus: *Țara lui a abandonat lupta, el însuși nu-i decît un refugiat și dacă-i retragem sprijinul nostru e un om terminat. Dar uitați-vă la el! Priviți-l bine. Parc-ar fi Stalin cu cele 200 de divizii ale lui în spate. Nu l-am menajat deloc. l-am spus de la obraz că, dacă nu devine mai înțelegător, îl lăsăm pur și simplu să se prăbușească.*

Și cum a reacționat — m-am interesat.

N-a dat nici o importanță, mi-a răspuns primul ministru. Avansurile ca și amenințările mele nu l-au produs nici o impresie!”.

¹ Reprezentantul personal al președintelui Roosevelt, cu rang de ministru, în Africa de Nord franceză.

Tîrziu, în seara de 22 ianuarie, generalul de Gaulle a avut o primă întrevedere și cu președintele Roosevelt fără să se ajungă la vreun acord; aceasta le-a permis totuși celor doi interlocutori să se cunoască și să se aprecieze reciproc. Consilierul și prietenul intim al lui Franklin Delano Roosevelt, Harry Hopkins, descrie în *Le mémorial de Roosevelt* atmosfera din jurul acestei întrevederi: „În timpul întîlnirii, mi-am dat seama că toți membrii serviciului secret în-sărcinați cu protecția președintelui stăteau în spatele perdelei din salonul în care aveau loc convorbirile. Roosevelt-de Gaulle și în spatele ușii care dădea în această încăpere. Am văzut chiar un pistol automat în mîinile unuia dintre ei. Ieșind din cameră, m-am dus la ei să-i întreb ce se întîmplă; i-am găsit înarmați pînă-n dinți, dispunînd inclusiv de o duzină de pistoale-mitralieră. Mi-au răspuns că au crezut că este de datoria lor să ia toate precauțiunile necesare spre a nu i se întîmpla nimic președintelui. Tot acest circ nu a avut loc atunci cînd Giraud s-a întîlnit cu președintele, ceea ce se reflectă foarte bine atmosfera care îl înconjură pe de Gaulle la Casa-Blanca.

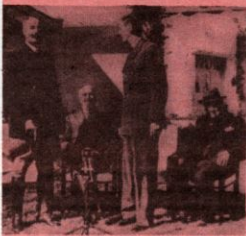
Sărmanul general de Gaulle, care nu a știut probabil nimic, a fost ținut, de fapt, tot timpul vizitei sub amenințarea armelor”.

Cu toate acestea, mult scontatul „mariaj forțat” părea destinat să eșueze. De Gaulle refuza categoric să dea curs directivelor americane de unire cu Giraud. Ultima sa întrevedere din dimineața de 24 ianuarie 1943 cu Churchill — pe care generalul o califică în *Mémoriile* sale ca fiind una dintre cele mai dure, iar premierul preferă s-o ignore — a adîncit dezacordul, cei doi acuzîndu-se reciproc în modul cel mai violent.

Între timp, Harry Hopkins a manevrat în așa fel încît, spre surprinderea lor și a suitelor respective, cei patru, Roose-

Roosevelt: — Veți accepta, cel puțin, să vă fotografiați împreună cu primul ministru britanic și cu generalul Giraud?

De Gaulle: — Desigur, deoarece am cea mai înaltă stimă pentru acest mare soldat

Roosevelt: — Veți merge pînă acolo încît să-i strîngeți mîna în fața fotografilor?

De Gaulle: — O voi face de hatîrul dumneavoastră!

velt, Churchill, de Gaulle și Giraud să se afle împreună în aceeași încăpere, cînd mai erau doar cîteva minute pînă la conferința de presă programată pentru orele 12 („Churchill nu a pierdut ocazia să reînceapă să-i facă scandal generalului de Gaulle, făcîndu-i un semn amenințător cu degetul, după cum își amintește Robert Murphy, și strigînd la el într-o franceză nimitabilă: *Mon général, să nu-mi obstacolezi războiul...*”).

Atunci a intrat în scenă farmecul personal al președintelui (refuzat și el în aceeași dimineață de către de Gaulle, care nu acceptase să semneze nici măcar comunicatul comun): „Roosevelt se făcea că nu observă scena — relatează Kersaudy — și, cu un ton dintre cele mai delicate, l-a întrebat pe de Gaulle: *Veți accepta cel puțin să vă fotografiați împreună cu primul ministru britanic și cu generalul Giraud?*

Desigur — i-a răspuns acesta — *deoarece am cea mai înaltă stimă pentru acest mare soldat.*

Veți merge pînă acolo, insistă Roosevelt, încît să-i strîngeți mîna în fața fotografiilor?

O voi face de hatîrul dumneavoastră, a fost răspunsul generalului de Gaulle”.

Iată cîtă energie politică și diplomatie s-au consumat pentru cele patru fotografii pe care le reproduce și *Magazin istoric*, după volumul lui François Kersaudy.

Cît despre volte-face-urile lui Churchill, să reținem doar că, în aceeași seară, unui înalt funcționar diplomatic american, care-și exprima îngrijorarea față de turnura relațiilor cu de Gaulle, i-a spus: *Să nu mai vorbim de el. Pentru noi este Jeanne d'Arc și căutăm cîțiva popi care să-l ardă de viu.*

Era același Churchill care îi declarase, cu 48 ore mai devreme, lordului Moran: *De Gaulle este sufletul armatei franceze. El este, probabil, ultimul supraviețuitor al unei rase de războinici.*

C. P.

IANUARIE
1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronica mărunță

• Are loc, în sala librăriei de artă „Hasefer”, din strada Eugen Carada 7, vernisajul expoziției pictorului turc Bedri Rahmi. Această expoziție este prima manifestare în București a unui pictor turc contemporan. (4 ianuarie)

• Luna aceasta ziarul londonez Times împlinește 150 ani de existență și este sărbătorit de întreaga presă din lume, inclusiv de cea românească. Adevărul, în articolul intitulat Jubileul unui mare ziar, scrie: „În ultimele decenii, Anglia are alte ziare mai răspândite și mai ieftine. Dar nici unul din acestea nu se poate măsura cu Times în ce privește autoritatea și influența. Din acest punct de vedere, el rămâne cel mai mare ziar din Anglia. Nimic nu poate caracteriza mai bine reputația lui decît următoarea anecdotă: Eram — relatează autorul articolului, B. Brănișteanu — ca trimis al Adevărului la Constantinopol, după revoluția junilor turci [din 1908]. Abdul Hamid II rămăsese sultan, iar ca mare vizir funcționa Kiamil Pașa, numit Kûciuc Kiamil, pentru că era mic de statură. Cum aveam să fiu primit în audiență de el, bineînțeles că am vroit să fiu informat asupra personalității sale. M-am adresat unuia coleg, care, pe atunci, juca un mare rol în capitala Turciei și cunoștea bine oamenii conducători ai acestor țări. La întrebarea mea, ce fel de om e marele vizir, am primit următorul răspuns: „Citește de cincizeci de ani, în toate zilele, Times”.

Times a apărut în 1785 sub numele The Daily Universal Register. În 1788 și-a luat numele sub care și-a făcut strălucita carieră și sub care și-a câștigat nu numai un renume universal, dar și o situație unică, mulțumită căreia a ajuns proverbial să se spună că englezul participă la guvernarea Imperiului britanic prin faptul că citește Times”. (9 ianuarie)

Redeschidem cronică vieții bucureștene din urmă cu cinci decenii, așa cum se reflectă ea în marile cotidiene ale vremii, la paginile primei luni a anului 1935. Reluăm astfel o rubrică începută în urmă cu patru ani și care a fost primită cu deosebit interes de cititorii noștri.

După cum am precizat și cu alte prilejuri, nu ne propunem, în aceste pagini, o analiză exhaustivă a perioadei sau a vreunui din momentele istorice care au jalonat-o. Încercăm să surprindem, cu ajutorul presei¹ de atunci și a unor pagini memorialistice, cîteva din principalele evenimente din capitala României, așa cum s-au reflectat ele în ziarele și însemnările timpului, retrospectiva noastră înregistrînd fapte, întîmplări, personaje care, odată cu trecerea timpului, și-au primit locul cuvenit în cronică istorică. Cronică a unei lumi apuse, pentru a cărei transformare revoluționară lupta în acei ani, cu neobosit curaj și clarviziune, înfruntînd grelele condiții ale ilegalității, confruntîndu-se cu teroarea dezlănțuită de aparatul de represiune burghez, Partidul Comunist Român, exponentul celor mai înalte idealuri de libertate și dreptate ale poporului român, apărătorul suveranității și integrității patriei.

Periода la care ne referim este una din etapele deosebit de semnificative pentru activitatea desfășurată de Partidul Comunist Român pentru stringerea rîndurilor muncitorimii, ale celorlalte forțe sociale, în lupta comună pentru drepturi și libertăți democratice, împotriva fascismului și a războiului, împotriva exploatării. Beneficiind de o bogată experiență de luptă, de cadre devotate călîte în confruntările de clasă, P.C.R. imbină cu măiestrie politică formele de activitate legală cu cea ilegală. Astfel, spre sfîrșitul anului 1934, sub influența partidului comunist se aflau un număr important de organizații și publicații democratice, antifasciste, de stînga. Multe din acestea sînt însă interzise printr-un ordin al Ministerului de Interne la 25 noiembrie, printre care Comitetul Național Antifascist, Ajutorul roșu, Biroul juridic al P.C.R., Tribuna studentului sărac, Blocul muncitoresc-tărănesc, Liga muncii, Amicii U.R.S.S., Comitetul pentru organizarea șomerilor etc. Partidul continuă însă să inițieze înființarea și organizarea altora.

În rîndul organizațiilor care în această perioadă activează sub influența P.C.R. se înscriu Societatea pentru protecția femeii și a copilului, precum și Liga contra prejudecăților, înființată la finele lui ianuarie 1935. Apelul de constituire a Ligii a fost publicat în *Facla* din 30 ianuarie.

Liga difuzează, totodată, un apel în rîndul maselor largi muncitoare, chemîndu-le să se înscrie în cadrul ei, sprijinind astfel „această grea, dar nobilă operă”, aceea de a „pune în drepturile ei rațiunea umană”. Aderă în număr mare la Liga contra prejudecăților muncitorii de la

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Obiceluri
folclorice
de Anul nou

Atelierele Grivița, de la Vulcan, Lemaitre, R.M.S., de la fabricile textile din Capitală, de la alte fabrici și uzine din Ploiești, Cluj, Timișoara, Iași, Chișinău, Suceava, Brăila, Turnu Severin, țărani din județele Tutova, Vlașca, Galați etc.

Din însărcinarea partidului comunist, atât în conducerea centrală a noii organizații, cât și în cadrul diferitelor ei filiale activează un număr însemnat de membri și cadre ale P.C.R., printre care Alexandru Sahia, Alexandru Mihăileanu, Mihail Cruceanu, Maria Popescu-Puțuri (Triboianu), Nicolae Alexe¹ etc.

La 9 iunie 1934 au fost reluate relațiile diplomatice dintre România și U.R.S.S. Importantul eveniment reține însă în continuare atenția presei bucureștene.

La începutul lunii decembrie 1934, cu prilejul sosirii sale în capitala României, ministrul U.R.S.S. la București, M. Ostrovski, acordă un interviu reprezentanților presei române. Subliniind faptul că la baza relațiilor dintre cele două popoare stă dorința de pace, diplomatul sovietic spune, cum citim în *Adevărul* cu data de 4 decembrie: „Voința de pace a celor două popoare, o dată dovedită, a fost ușor ca strălucitul dv. om de stat d. Nicolae Titulescu să cadă de acord cu comisarul poporului pentru afacerile străine, d. Litvinov, pentru a contribui la buna înțelegere dintre cele două țări și a contribui, astfel, la consolidarea păcii în întreaga lume. Aș dori să pun în cuvintele mele toată căldura necesară pentru a vă face să înțelegeți că vreau să fiu considerat nu numai ca un mesager al păcii, ci și ca un trimis al popoarelor din Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, care își manifestă dorința de a întreține raporturi cordiale cu poporul român”.

La rîndul său, N. Titulescu, ministrul de externe român, într-un interviu acordat ziarului sovietic *Izvestia* și reprodus de *Lupta* din 22 ianuarie, subliniază: „Consider reluarea relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S. ca unul din actele cele mai importante. Nu numai că aceste două țări ale noastre sînt destinate prin geografie și istorie să trăiască într-o strînsă amicitie, dar consider, mai mult, că concepțiile asupra organizării păcii ale conducătorilor U.R.S.S. și ale conducătorilor României sînt atât de apropiate între ele, încît amindouă țările noastre sînt chemate să se găsească de aceeași parte în viața internațională”.

Presa bucureșteană din această lună ianuarie 1935 consemnează interesul cu care a fost primit, atît în țară, cît și în străinătate, suplimentul ziarului *Adevărul* din 23 decembrie 1934, consacrat relațiilor dintre România și Franța.

Printre semnături, N. Iorga (*Raporturi intelectuale între Franța și*

¹ Gh. I. Ioniță — *Pentru front popular antifascist în România*, București, 1971.

Cronica măruntă

● Citim în *Lupta*: Un cunoscut editor parizian scrie într-o zi lui Voltaire: „Am căpătat un mare număr de istorii scandalose care vă privesc, dar nu le-aș tipări dacă îmi veți trimite prin însoțirea curierului 100 piese de aur”. La această scrisoare, Voltaire a răspuns: „Vă mulțumesc din inimă pentru atenția dv. amicală, dar și eu posed un mare număr de anecdote scandalose asupra mea și vi le pun la dispoziție cu plăcere pentru 50 piese de aur”. (10 ianuarie)

● La rubrica *Năzbătii din Adevărul*: Răgaz: „Mare alarmă — a sosit d. Maniu în București! Aceeasi alarmă cînd d-sa e la Bădăcin. Viața politică e mai liniștită numai atîta timp cît d. Maniu e în tren...” (12 ianuarie)

● Socotind după stilul vechi, respectat de Calendarul Muncii în cronologia datelor istorice din mișcarea muncitorească, astăzi, 12 ianuarie, se împlinesc 40 ani de la moartea lui I. Păun-Pincio (1868-1895). Considerat cel mai fin și mai original poet, el a ilustrat perioada culturală a mișcării socialiste de la sfîrșitul veacului XIX condusă de C-tin Milie, Ioan Nădejde, V.Gh. Morțun ș.a. (13 ianuarie)

● La teatrul „Eforie”, admirabila operetă *La calul Bălan*, pusă în scenă de Tănase, se joacă pentru a 40-a oară. Pînă acum s-au înregistrat peste 50 000 spectatori. Este cel mai mare succes al teatrului bucureștean.

● Concediul de iarnă echivalează perfect cu o viliatură de vară. Organizația națională română de voiaj și turism „Europa” va oferi Sport — Recreație — Odihnă, în cele mai frumoase stațiuni de iarnă din România la: Băile Herculane, Tușnad, Sinaia, Vatra-Dornei, Gîlcoș, Felix. Inscriserile și informațiile la Biroul de voiaj al

**IANUARIE
1935**

Demonstrație
a populației
Capitalei
împotriva
revizionismului

Cronica mărunță

ziarelor *Adevărul* și *Dimineața*, str. Constantin Mille, nr. 7-11. Telefon: 4.10.04.

● Mîine seară, miercuri, la ora 9, are loc inaugurarea noului teatru-cinema „Aro” (actualmente „Patria”). Programul întocmit în acest scop cuprinde, între altele: concert de orgă; canto cu Vera Schwarz de la Opera din Viena și cu Șerban Tășian de la Opera Română; părți din filmele vltore. Noul teatru-cinema este instalat în bulevardul Take Ionescu (azi Bulevardul Magheru) nr. 12-14. (16 ianuarie)

● Cite poate lansa cafeneaua în zilele banale, dar ce fantezie are, mai cu seamă, în zilele de criză politică! scrie Lupta, referindu-se la cancanurile ce se vîntură în localurile care (în de ceea ce ziarul numește „cafeneaua politică”). Același ziar scrie că încă în urmă cu 150 ani, „cafeneaua politică” era foarte activă, cum rezultă dintr-un ordin dat la 1 septembrie 1782 de Vodă Caragea către „dumnealui Vel Agă”, adică către prefectul de poliție al Capitalei: „Către dumnealui Vel Agă, am luat domnia mea înstînire care cum că pe la cahenele din București, șed oamenii la mușaverea (taifas) și vorbesc despre felurimi de haituri (discuții nepermise) care nu li se cade, pentru care am poruncit dumnealui Vel Spătar (directorul Siguranței generale), dar mai virtos domniei tale, îi scriem, ca unul ce dumneata ai zăblicitul (autoritatea) înăuntrul tirgului, să poruncești strănic celor ce (în prăvălii de cahenele ca de acum înainte să nu se cuteze a mai îngădui înăuntrul cahenelelor pe nimeni să facă vorbe pentru Devlet) (puterea suzerană: sultanul) și pentru alte havadis: i (știri, zvonuri) căci, de vom auzi, nu vom căuta nici vom

România), G. Enescu (*Afinitatea spirituală franco-română*), Martha Bibescu (*București-Paris*), Gh. Brătianu, Al. Lapedatu, dr. N. Lupu, V. Antonescu, Gr. Filipescu, I.M. Sadoveanu, Elena Văcărescu, G.M. Cantacuzino, Gh. Marinescu. Suplimentul publică, de asemenea, articole, evocări, saluturi semnate de A. Lebrun, președintele Franței, G. Doumergue, fost președinte al Republicii franceze, Ch. Achard, membru al Institutului Franței, Henri Focillon, Joseph Paul Boncour, fost președinte de consiliu și ministru de externe.

Suplimentul ziarului *Adevărul*, dedicat prieteniei dintre cele două țări, este primit cu interes și de numeroase publicații străine.

Opinia publică românească continuă să privească cu îngrijorare și indignare ascensiunea hitlerismului, amenințările fățișe ale naziștilor la adresa păcii și securității continentului. În ianuarie 1935, Germania hitleristă anexează regiunea Saar¹, în urma unui plebiscit ținut în ziua de 13 a lunii amintite.

Mircea Grigorescu, aflat în acele zile la Sarrebruck (Saarbrücken), capitala regiunii, transmite un ciclu de reportaje de la fața locului. Astfel, sub titlul *Saar, enigma păcii*, în *Dimineața* din 9 ianuarie, ziaristul român face un istoric al ținutului care „se întinde între Franța și Germania, imediat alături de valea Rinului, în legătură directă cu marile bazine de cărbuni și de minereu de fier din Lorena și Renania. El stă ca o inimă, la în crucișarea atît de singeroasă și de pasionantă a istoriei franco-germane”.

În chiar ziua plebiscitului, la 13 ianuarie 1935, Mircea Grigorescu trimite o corespondență *Cuvîntului liber*, publicată la 26 ianuarie sub titlul *Foc, în Saar!* Cele ce se petrec în Saar, subliniază, între altele, gazetarul român, constituie încă un argument imperios pentru ca forțele democratice, iubitoare de pace să se unească împotriva „dictaturilor dezaxate”, „să ia poziție antifascistă și antihitleristă”.

Ion Vineu, la rîndul său, comentind în *Facia* din 17 ianuarie rezultatele votului din regiunea amintită, arată că populația de aici, muncitorimea în primul rînd, a fost împiedicată prin teroare și represiune să voteze „contra regimului Hitler. Contra celui ce a dat pradă bugetul Germaniei industriei morții, în nebușești comenzi de arme, pregătitoare ale marelui viitor”.

Un amplu articol, de două pagini, dedică plebiscitului din 13 ianuarie și Ion Călugăru, în *Vremea* din 13 ianuarie. „Ultimele telegrame sosite din Saar — scrie autorul — arată că terorismul individual bin-

¹ În urma Tratatului de la Versailles, regiunea Saar — care pînă atunci fusese obiect de dispută între Franța și Germania — a fost pusă, pe termen de 15 ani, sub administrația Societății Națiunilor, iar proprietatea minelor de cărbuni (principala bogăție a regiunii) a fost transferată Franței, ca despăgubire de război. La expirarea termenului de 15 ani, în urma plebiscitului, regiunea a fost anexată Germaniei. Vezi și Petre Bărbulescu, Ionel Cîloșcă, *Repere de cronologie internațională*, București, 1982, pp. 93, 95, 259.

Prima pagină a suplimentului ziarului Adevărul, din 23 decembrie 1934, număr special consacrat relațiilor dintre România și Franța. Desenul poartă semnătura cunoscutului pictor Iosif Iser

Ion Brezeanu în două din rolurile interpretate de-a lungul unei strălucite cariere

tuie cu furie. [Se] alcătuiesc liste negre de viitoare jertfe pe altarele statului totalitar, iar zeci de mii de oameni se pregătesc de exil".

Neamul românesc, ziarul lui N. Iorga, împlinește în această lună ianuarie 1935, 30 ani de apariție. „A sărbători gazeta — scrie *Facila*, la 7 ianuarie — înseamnă a face elogiul d-lui Iorga. *Neamul românesc* — continuă *Facila* — înseamnă participarea d-lui N. Iorga la toate marile mișcări și marile evenimente din care s-a împletit istoria modernă a României".

„N-am fost totdeauna în termeni buni cu *Neamul românesc* — scrie la rîndul său *Adevărul* din 4 ianuarie 1935. În cursul deceniilor au fost între noi polemici aprige. Astăzi nu sîntem întotdeauna de acord cu *Neamul românesc*, ba dezacordurile sînt chiar destul de frecvente. N-am omis însă niciodată să recunoaștem că d. Iorga este un mare și strălucit ziarist".

Presa acestei luni consemnează noi prezențe românești în viața politică și culturală internațională. Printre acestea, reține atenția conferința miniștrilor de externe ai Micii Înțelegeri, care are loc la Ljubliana, capitala Sloveniei, și la care participă Nicolae Titulescu.

La Sorbona, prof. D. Gusti ține o serie de conferințe pe teme de sociologie, prezentînd rezultatele școlii românești de cercetare în acest domeniu. La Institutul geografic al Franței este organizată o expoziție și prezentat un film cu diferite aspecte din viața economică, socială, culturală a satului transilvănean Drăguș.

Arta populară românească este prezentă și în capitala Statelor Unite ale Americii. „Pentru prima oară în istoria prezidențială a Statelor Unite, d-na Roosevelt, soția președintelui, a dat un bal costumat la Casa Albă din Washington", scrie *Dimineața* din 10 ianuarie. Preluînd comentarii din marile publicații americane *New York Times*, *Washington Herald*, *New York Herald Tribune*, *Washington Star*, același ziar continuă: „Interesant este faptul că d-na Roosevelt, „The first Lady", a fost îmbrăcată într-un costum național românesc, brodat strălucitor în roșu și auriu. Ziarele accentuează acest fapt, dau descrierea costumului și adaugă faptul că acest port original a fost admirat de reprezentanții tuturor națiunilor care au figurat printre cei cinci sute de invitați ai Casei Albe".

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selectia fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronica mărunță

cerca pre cel ce au făcut vorba acela, ci însăși pre cel ce în cahenelele îi vom pedepsi strănic".

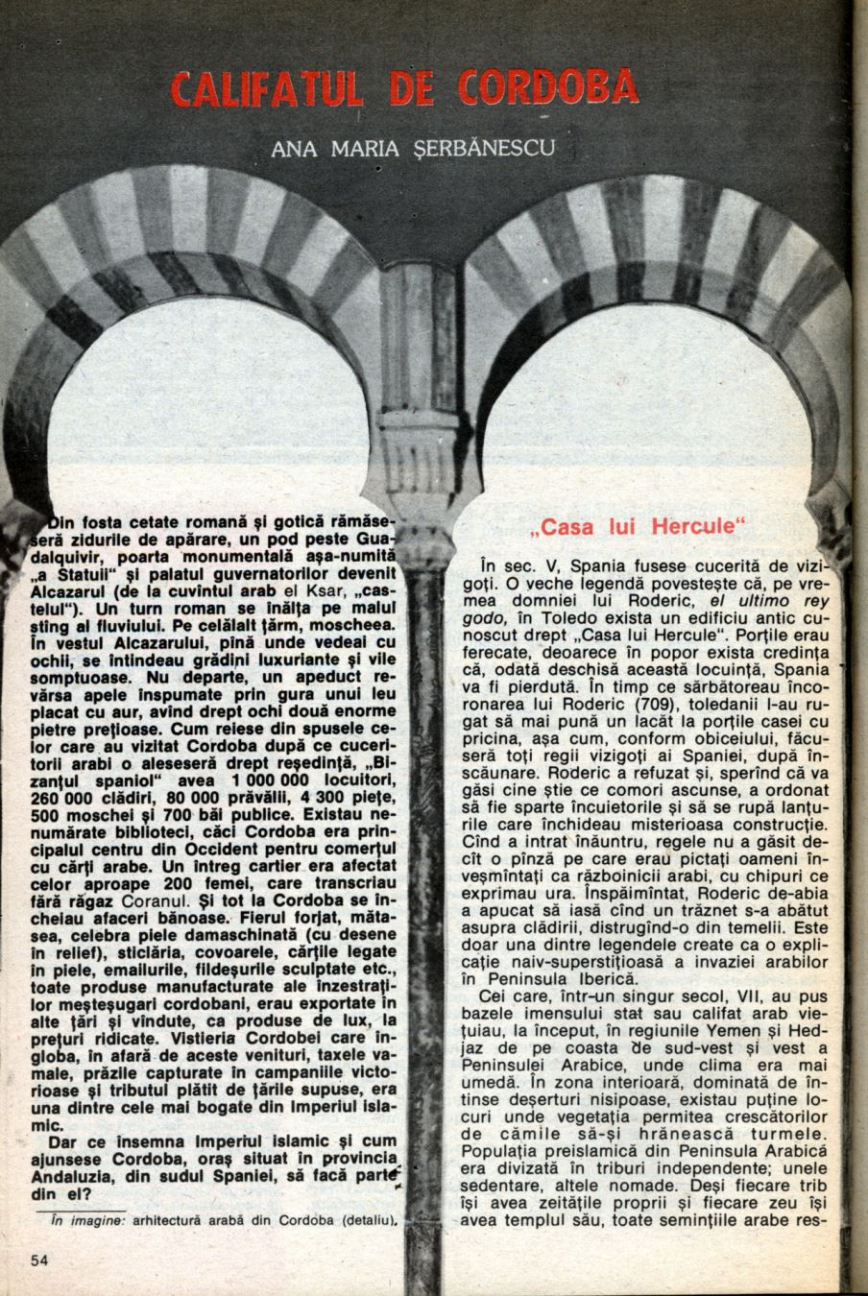
● Teatrul românesc sărbătorește pe unul dintre cei mai mari actori ai săi, Ion Brezeanu, cu prilejul împlinirii a 50 ani de carieră. Marele artist al Teatrului Național a fost cel mai ideal interpret al teatrului lui Ion Luca Caragiale. Ion Brezeanu ilustrează acel izvor de geniu împede, viol și fecund al neamului românesc, care și din frunză și din vioră și din doină și din cuvinte a scos o sumedenie de frumuseți și s-a impus treptat culturii europene. (20 ianuarie)

● Din inițiativa lui Leon Blum, cunoscutul om politic și critic literar francez, și după recomandarea lui Victor Eftimiu, președintele P.E.N.-clubului român, apare la Paris o serie de 10 traduceri din prozatorii noștri contemporani I. Agirbivanu, Gala Galaction, C. Moldovanu, Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, E. Lovinescu, Cezar Petrescu, N. Davidescu și Ionel Teodorescu. Acestei serii — care se bucură de sprijinul Marthei Bibescu și al lui Anton Bibescu — îi va urma traducerea altor romane și povestiri din tineri prozatori români. (22 ianuarie)

● George Enescu dă un recital la Reims (Franța). Cotidianul local *Le Nord-Est*, din 12 ianuarie, publică o amplă cronică despre acest concert și despre artistul român, din care presa românească extrage câteva fragmente: „O seară de sonate, dată de unul dintre maeștrii violi, George Enescu. El este, fără de tăgădă, nu numai unul dintre cei mai luștri violoniști din epoca noastră, dar un muzician desăvîrșit, un șef de orchestră prestigios și unul dintre cei mai cu faimă compozitori ai școlii noastre moderne".

CALIFATUL DE CORDOBA

ANA MARIA ȘERBĂNESCU

Din fosta cetate romană și gotică rămăseseră zidurile de apărare, un pod peste Guadalquivir, poarta monumentală așa-numită „a Statuii” și palatul guvernatorilor devenit Alcazarul (de la cuvântul arab el Ksar, „castelul”). Un turn roman se înălța pe malul stîng al fluviului. Pe celălalt țărm, moscheea. În vestul Alcazarului, pînă unde vedeai cu ochii, se întindeau grădini luxuriante și vile somptuoase. Nu departe, un apeduct revărsa aple inșpumate prin gura unui leu placat cu aur, avînd drept ochi două enorme pietre prețioase. Cum reiese din spusele celor care au vizitat Cordoba după ce cuceritorii arabi o aleseseră drept reședință, „Bizanțul spaniol” avea 1 000 000 locuitori, 260 000 clădiri, 80 000 prăvălii, 4 300 piețe, 500 moschei și 700 băi publice. Existau nemăsurate biblioteci, căci Cordoba era principalul centru din Occident pentru comerțul cu cărți arabe. Un întreg cartier era afectat celor aproape 200 femei, care transcriau fără răgaz Coranul. Și tot la Cordoba se încheiau afaceri bănoase. Fierul forjat, mătasea, celebra piele damaschinată (cu desene în relief), sticlăria, covoarele, cărțile legate în piele, emailurile, fildeşurile sculptate etc., toate produse manufacturate ale inzeștraților meșteșugari cordobani, erau exportate în alte țări și vindute, ca produse de lux, la prețuri ridicate. Vistieria Cordobei care îngloba, în afară de aceste venituri, taxele vamale, prăzile capturate în campaniile victorioase și tributul plătit de țările supuse, era una dintre cele mai bogate din Imperiul Islamic.

Dar ce însemna Imperiul Islamic și cum ajunsesă Cordoba, oraș situat în provincia Andaluzia, din sudul Spaniei, să facă parte din el?

In imagine: arhitectură arabă din Cordoba (detaliu).

„Casa lui Hercule”

În sec. V, Spania fusese cucerită de vizigoți. O veche legendă povestește că, pe vremea domniei lui Roderic, *el ultimo rey godo*, în Toledo exista un edificiu antic cunoscut drept „Casa lui Hercule”. Porțile erau ferecate, deoarece în popor exista credința că, odată deschisă această locuință, Spania va fi pierdută. În timp ce sărbătoreau încoronarea lui Roderic (709), toledanii l-au rugat să mai pună un lacăt la porțile casei cu pricina, așa cum, conform obiceiului, făcuseră toți regii vizigoți ai Spaniei, după înscăunare. Roderic a refuzat și, sperînd că va găsi cine știe ce comori ascunse, a ordonat să fie sparte încuietorile și să se rupă lanțurile care închideau misterioasa construcție. Cînd a intrat înăuntru, regele nu a găsit decît o pînză pe care erau pictați oameni înveșmîntați ca războinicii arabi, cu chipuri ce exprimau ura. Însăpăimîntat, Roderic de-abia a apucat să iașă cînd un trăznit s-a abătut asupra clădirii, distrugînd-o din temelii. Este doar una dintre legendele create ca o explicație naiv-superstițioasă a invaziei arabilor în Peninsula Iberică.

Cei care, într-un singur secol, VII, au pus bazele imensului stat sau califat arab viețuiau, la început, în regiunile Yemen și Hedjaz de pe coasta de sud-vest și vest a Peninsulei Arabice, unde clima era mai umedă. În zona interioară, dominată de întinse deșerturi nisipoase, existau puține locuri unde vegetația permitea crescătorilor de cămile să-și hrănească turmele. Populația preislamică din Peninsula Arabică era divizată în triburi independente; unele sedentare, altele nomade. Deși fiecare trib își avea zeitățile proprii și fiecare zeu își avea templul său, toate semințiile arabe res-

pectau Templul Caaba, situat cam la 90 km depărtare de Marea Roșie. Vechile tradiții arabe consemnau despre personajele biblice Ismael și Agar că, pe când se aflau pierduți și însetați în deșert, o făptură cerească a apărut în fața lor, a făcut să izvorască o fântână pentru a le potoli setea și le-a dăruit o piatră albă de care să-și rezeme capetele ca să se poată odihni. Ismael a împrejmuit fântâna și piatra cu un zid. Și astfel s-a născut Templul Caaba.

Îmbinând tradiții mai vechi și mai noi — pe lângă piatra sacră („meteoritul negru” cum o numesc unii din cercetătorii vechilor religii), care se înegrirea „din cauza păcatelor oamenilor”, mai fuseseră aduși, în decursul timpului, 360 idoli de diferite proveniențe — Caaba a reușit să adune o vastă clientelă religioasă. Acest mic templu de formă cubică, construit din ziduri de piatră necioplită și înalt abia cât un stat de om, era singurul loc unde se venea în pelerinaj din toată Arabia. Către mijlocul sec. V e.n., familia de vază a koraișitilor, care aveau în grija lor Caaba, au început să construiască un oraș în jurul templului. Acesta s-a numit Mecca. Curând, Mecca a devenit nu numai centrul religios al lumii arabe, ci și un important centru comercial care, ca și așezarea din vecinătate, Yathreb, era situat la întretăierea principalelor drumuri de negoț ce legau Yemenul de Arabia de Nord, de Egipt, Siria și Irak. Unificarea triburilor independente arabe și furtunoasa lor expansiune politică și militară, cunoscută în istoriografie drept „miracolul arab”, s-au datorat, după cum apreciază marea majoritate a specialiștilor, mahomedanismului sau islamismului. Făuritorul „revoluției mahomedane”, în expresia lui Engels, a fost Mahomed (în arabă Mohammed)¹.

¹ Potrivit tradiției, Profetul s-a născut la 20 aprilie 571, la Mecca, într-o familie de koraișiți. Rămas orfan de timpuriu, a fost nevoit să se angajeze cioban, în ciuda faptului că această ocupație revenea de obicei fetelor sau sclavilor. Nu împlinise încă 30 ani când s-a căsătorit cu o rudă îndepărtată a sa, Kadidja, femeie cu 10 ani mai în vârstă decât el, urită, de două ori văduvă, dar avind o mare avere câștigată de pe urma comerțului cu caravane. Pe la 40 ani, ca urmare a unei viziuni, susțin sursele tradiționale ale istoriei islamismului, Mahomed și-a anunțat public intenția de a combate politeismul ce-și avea sediul în Templul Caaba. Întimpinat cu bătăie de joc, mesajul lui a început totuși să se răspândească, stîrnind furia koraișitilor, care au hotărât, în secret, să scape de acest „profet” deranjant. Prevenit, Mahomed și-a adevăratul său reușit să fugă la Yathreb (numit ulterior Medina, „Orașul Profetului”) unde îl s-a făcut o primire triumfală. Era în 16 iulie 622. Data retragerii lui Mahomed de la Mecca la Medina (*Hegira*) a fost adoptată, mai târziu, ca data inițială a erei musulmane.

La Medina, oraș aflat într-o veche rivalitate comercială cu Mecca, s-a format o puternică comunitate musulmană, la care au aderat și triburile de beduini din deșert. După cîteva ciocniri armate între musulmani și locuitorii din Mecca, s-a ajuns la o înțelegere (630): toți cei din Mecca au trecut la Islamism, în schimb Mecca a fost recunoscută ca oraș sacru al musulmanilor, iar Templul Caaba ca sanctuar al islamismului, unde musulmanii trebuiau să facă anual pelerinajul consfințit de *Coran* („Cîntec”, „Recitare”). Acesta era o culegere de expuneri ale lui Mahomed, notate de discipolii săi, printre care figurau învățăturile de bază ale islamismului.

Bogata literatură a arabilor a constituit și ea un factor

Imediat după moartea lui a început marea ofensivă împotriva stăpînirilor bizantine din Orient (633). Spre răsărit, arabii au cucerit Persia, Turkestanul și au pătruns pînă în India; spre nord și vest au atacat Imperiul grec, luînd Siria, Palestina și Egiptul. Apoi au supus toate țările din nordul Africii: Tripolitania, Tunisia, Algeria și Maroc, cu excepția Ceutei (astăzi port al Marocului la Marea Mediterană) unde, în numele împăratului bizantin, domnea contele Julien. Către sfîrșitul sec. VII, arabii ajunseseră pînă la Atlantic. Acest vast imperiu sau califat arab a avut la început o singură capitală religioasă și politică — Mecca (Arabia Saudită). De-a lungul timpului, cele două funcții s-au separat, centrul politic mutîndu-se mai întîi la Damasc (Siria), apoi la Bagdad (Irak). Proclamarile unui al doilea califat la Cordoba (929) și al celui de-al treilea, la Cairo (973), au marcat ruptura între orientul și occidentul arab, fiind, totodată, semnele prevestitoare ale destinului istoric sortit imperiilor: destrămarea lor².

Muntele lui Tarik

În perioada de început a conchistei, la Damasc domnea califul al-Walid I (705-715). Reprezentantul lui în Africa de Nord (în arabă *vâlul*), Mușab ibn-Nosair, își avea reședința la Tanger. În timp ce priverile lui Mușab se așteptau tot mai des asupra coastei spaniole, care, în zilele senine părea că poate fi atinsă cu mina, iar în zilele cînd adia vîntul îl îmbăta cu mirosul portocalilor, Ceuta intra și ea în legendă datorită frumoasei Florinda, fiica guvernatorului, contele Julien. Într-o zi, pe cînd se scălda în Tago, regele Roderic o văzuse și, cucerit de înfățișarea ei, a răpit-o. Dezonorat și jignit de moarte, Julien a hotărât să se răzbune. Mai puțin romantică, istoria consemnează însă că el se amestecase în certurile pentru domnie din Spania, susținîndu-l pe Witza, rivalul lui Roderic. După ce acesta din urmă îl omorîse pe Witza și luase puterea, Ceuta devenise azilul rudelor răposatului, locul de întîlnire al nemulțumirilor, centrul conspirațiilor contra lui Roderic. Trimișii acestora le cereau fătîș arabilor să intervină. „Traversați marea, le spunea ei; veți fi întîmpinați ca niște salvatori”. Era tocmai ceea ce dorea comandantul Ifrikyei (Africii). Prevăzător însă, i-a cerut mai întîi părerea califului din Damasc. După cum scrie Mehmet Ablai, în lucrarea *Arabii*, apărută la Ed. științifică, acesta i-a răspuns: „În sfîrșit m-ai convins. Pornește. Fii rezervat față de ofertele de ser-

de unificare, impunînd, în diversele regiuni ale peninsulei, dialectul vorbit în Hedjaz, folosit pentru textul *Coranului* și preferat de poezi pentru creațiile lor. În general, arabii erau atît de sensibili la farmecele poeziei, încît, asemenea grecilor din Olympia, organizau în fiecare an concursuri poetice, în timpul cărora era proclamat un armistițiu, orice război fiind suspendat.

² Magazin istoric, nr. 8/1976.

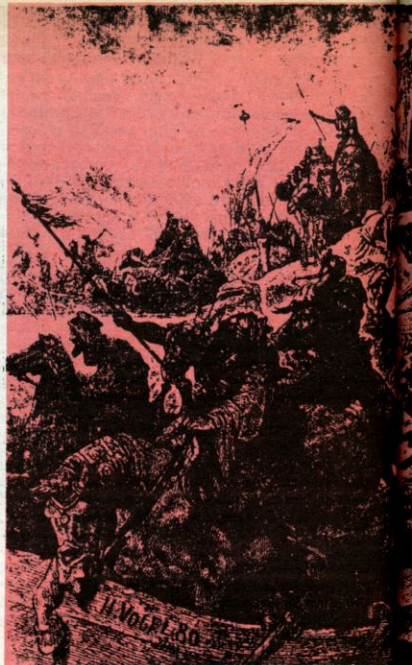
vicii ale creștinilor și ai grijă de proprii-ți oameni într-o acțiune așa de îndrăzneță".

În 710, un detașament de 500 arabi au prădat Algesira și s-au reîntors cu bine la Tanger. Un an mai târziu, o armată de 7 000 oameni, alcătuită în majoritate din berberi (populație din nordul Africii) îmbarcați pe patru nave puse la dispoziție de Julien — „corăbiile de corsari ale statelor berbere, scria K. Marx, au fost flota sfântă a Islamului” — au trecut prin strîmtoarea pe care grecii o botezaseră „Coloanele lui Hercule”, și, conduși de un sclav eliberat al lui Musa, berberul Tarik-ibn-Zayd, au debarcat pe stîncă Gibraltarului (nume provenind din cuvintele arabe *Djebel Tarik*, „Muntele lui Tarik”) unde și-au stabilit un cap de pod. La 19 iulie 711 a început bătălia care, deși a rămas cunoscută ca bătălia de la Xêres, a avut loc în apropiere de Rio Barbate, un râu ce se varsă în apropierea capului Trafalgar.

În fruntea oștilor spaniole, adunate în grabă și înarmate doar cu praștii, seceri și ciomege, venea Roderic într-un car de fildes — conform tradiției regilor goți — înveșmîntat cu mantaua de purpură, purtînd coroana de aur și botforii din țesătură de argint. Iată cum descrie lupta istoricul Jean Descola, într-o recent apărută *Istorie a Spaniei*, laureată cu mai multe premii: „În toiul învîlmășelii, stînjinit în carul lui de fildes, Roderic a încălecat un cal alb. Cu tot curajul lor, vizigoții nu au putut ține piept multă vreme furiei arabe. Din toate părțile țîșneau călăreții berberi, gonind pe cai scunzi cu coada lungă. Poalele burnuzelor largi le fluturau în vînt. Învințeau urlînd lînciile scurte pe de-asupra turbanelor și spintecau aerul cu iataganele. Strigătele guturale, șuieratul săgeților, nechezatul cailor, scîlpirea armelor au desăvîrșit deruta goților. Cînd s-a lăsat seara, berberii au înălțat stîndardul verde al Profetului. Dar degeaba l-au căutat pe Roderic. Tot ce-au găsit a fost calul lui alb împotmolit într-o mlaștină, și, ceva mai departe, un botfor de argint”.

Masa lui Solomon

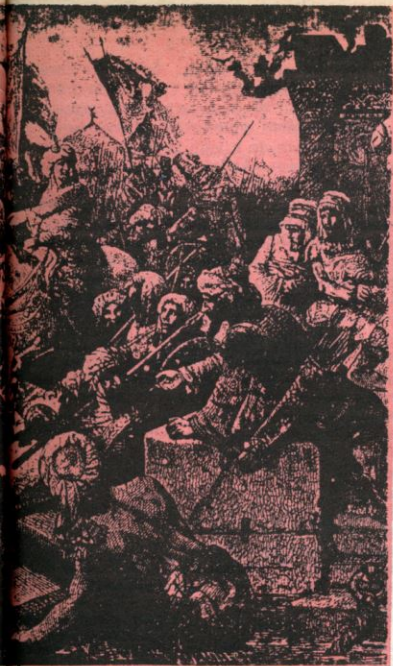
În loc să se bucure de biruința lui Tarik, Musa turbează de gelozie. De ce nu s-a aflat el în fruntea oastei? De ce să nu-i revină lui lauri victoriei? Îi transmite comandantului său berber să suspende ostilitățile pînă la venirea lui. Dar Tarik este de altă părere. El decide să nu se supună ordinelor lui Musa și să-și continue campania triumfală. Își împarte armatele în trei mari divizii. Prima e trimisă către Cordoba, a doua primește sarcina să apere litoralul (eventuală caie de retragere), iar a treia, condusă de el, se îndreaptă spre Toledo. În vreme ce Cordoba e ocupată fără mare greutate — soldații, deghizați în goți, și-au desfășurat turbanele și

s-au cățărât pe ele pentru a escalada meterezele, — Tarik ajunge la Toledo. Acolo, după ce ocupă orașul, găsește cele 25 coroane de aur, încrustate cu pietre prețioase aparținînd celor 25 regi goți care domniseră peste Spania, de la Leovigild la Roderic. În actualul Medinaceli (provincia Soria), Tarik descoperă o minunată mîsuță din aur și argint, împodobită cu corali și perle și avînd sculptate de jur împrejur cele 12 semne ale Zodiacului. Pe blat sînt încastrate 360 smaralde figurînd diviziunea cercului în grade. „E masa lui Solomon”, șoptesc impresionați învîțații arabi. Și tot ei conchid că împăratul roman Titus (79-81) o adusese de la Ierusalim, iar goții o luaseră, probabil, de la Roma. Pe tăcute, Tarik o ascunde în bagajele lui. I-o va oferi, poate, șefului său suprem, calful din Damasc.

În acest timp, Musa trece și el printre „Coloanele lui Hercule”, debarcă la Algesira și traversează masivul Sierra Morrena. E însoțit de 8 000 pedestrași și 10 000 cavaleri. Dar, durează un an pînă ce supune Andaluzia și provinciile vecine. În sfîrșit, ajunge la Toledo și iață-i pe cei doi față în față. Musa palid de furie, Tarik palid de teamă. Ca să-și calmeze superiorul, Tarik îi oferă o parte din prăzile lui și chiar masa lui Solomon, pe

Trăcarea Helespontului (numele antic al strimtorii Dardanele) de către arabi pentru a ataca Constantinopolul
I-a inspirat pe pictorul german Hugo Maler Vogel
(1855-1934)

care o îndrăgise atât de mult, încât, înainte de a o dăru, i-a scos un picior păstrându-l pentru el. Dar nimic nu-l poate împăca pe vâli. Își acuză „generalul” de nesupunere, îi reproșează vehement inițiativele, îl lovește cu biciul anume pregătit și-i ia comanda trupelor. Apoi, vâliul proclamă în numele stăpînului său, califul din Damasc, anexarea Spaniei la Imperiul islamic.

Iscoadele lui al-Walid I îl informează despre cearta dintre Musa și Tarik. Printr-un ordin strict, califul îl repune în drepturi pe Tarik și ordonă ca Musa-ibn-Nosair, fiul acestuia, Abd-el-Aziz și Tarik-ibn-Ziayd să continue împreună cucerirea Spaniei. Musa refuză însă colaborarea militară cu Tarik. Fiecare va duce războiul de partea lui. Tarik coboară de-a lungul Ebrei, supune Tortosa și înaintează pe țărmul Mediteranei pînă la Murcia. Musa se războiește în Munții Galiciei, obține victorie după victorie, și visează la ziua cînd întreaga Europă i se va închina. Dar, cucerirea Spaniei e îngreunată de relațiile, tot mai înveninate, dintre cei doi co-

mandanți de oști. Din nou iscoadele dau fuga la Damasc. Califul e minios. Îi cheamă urgent pe cei doi „la raport”. Dar să-i dăm din nou cuvîntul lui Jean Descola pentru a ne relata întrevederea: „În timp ce Musa și Tarik se duc în Siria separat și pe drumuri diferite, al-Walid I moare subit. Fratele și succesorul lui, Soliman (715-717), îi primește pe cei doi rivali. Noul calif îi măsoară cu un ochi de gheață pe arab și pe berber. Acești străluciți strategii par la fel de plouați! Ca să-l îmbuneze pe Soliman, Musa îi depune la picioare masa lui Solomon. Ochiul califului scînteiază. Ce minunăție! Dar îi lipsește un picior. Unde e? Tarik suride pe sub mustăți. Cum ar putea ști unde e, dacă nu el, ci Tarik, a găsit masa legendară, exclamă cu patimă Musa. Califul și-a coborît pleoapele și numără absent mătaniile, dintr-o dată indiferent la dispută. Tarik își desface burnuzul alb și scoate piciorul care lipsea. Garda califului freamătă. Urmașul lui Mahomed a fost înșelat. Iataganele sînt trase din teacă. Musa începe să tremure. Dar Soliman, fără a înceta să-și numere mătaniile, pronunță sentința cu voce blîndă: vâliul va plăti o amendă serioasă și va rămîne o zi întreagă expus în piața publică. Apoi își va re-lua postul de comandant. Căci Islamul are nevoie de el”.

Să fi scăpat Musa așa de ieftin? În realitate, califul îi pregătește o pedeapsă cu mult mai crudă. Pîndește doar un prilej. Și prilejul i-l oferă chiar fiul lui Musa, Abd-el-Aziz. Îndrăgostit de Egilona, văduva creștină a lui Roderic, acesta se căsătorește cu ea fără să-i ceară să-și schimbe religia. Îi dăduse doar alte nume: *Omm-al-Issam* („Mama Coliereilor Prețioase”) sau *Zahra-bent-Issa* („Fata-Floare a lui Isus”). Trimișii secreți ai lui Soliman îl prind pe Abd-el-Aziz, îl acuză, în numele califului, de simpatie pentru creștinism, și îi taie capul (715). Apoi, prinzînd o etichetă cu numele „proprietarului” de ureche, acesta e adus califului. Mulțumit, Soliman îl cheamă pe Musa, deschide capacul cutiei, îi arată nefericitului părinte conținutul, și rostește doar cîteva cuvinte: „Îl recunoști tu pe fiul tău?”

Patria celor doi Seneca

Anul 750 vede înălțîndu-se de-asupra Imperiului islamic drapelul negru al dinastiei Abbasizilor în locul celui verde al Omeiazilor, pe fondul însîngerat al luptelor dintre cele două familii. De pe urma masacrelor organizate sistematic pentru exterminarea omeiazilor (se spune că nici califii răposați nu au fost omiși, oasele lor fiind dezgropate pentru a fi arse) scăpă doar Abd-er-Rahman care fuge în Spania, via Africa.

Sprijit de cei ce rămăseseră fideli familiei sale, reușește să ia puterea și să-l învingă pe Ala-ibn-Moghîr, trimis pe urmele lui de la Bagdad. Apoi expediază califului,

împreună cu actul prin care Ala era investit ca guvernator, capul lui conservat în sare și camfor și înfășurat în steagul negru al Ab-basizilor. Își alege Cordoba drept reședință (756). Frica de familia rivală îi inspiră o politică înțeleaptă față de diferitele pături ale populației supuse. Folosește, după cum e cazul, vorba, punga sau sabia pentru a-și consolida poziția. Birurile moderate și toleranța religioasă sînt principalii factori care-i apropie populația băstinașă ibero-romană, ocupată, în marea ei majoritate, cu cultivarea cerealelor, ca și țărani berberi colonizați și deveniți mici proprietari de pământ.

Prima grijă a fondatorului dinastiei hispano-arabe, ce va domni mai mult de trei secole, este să zidească o moschee demnă de un califat. Fiecare din urmașii lui ține să adauge cite ceva la splendoarea monumentului ridicat în locul unei basilici creștine (30 de ani după plecarea maurilor din Spania, Biserica catolică i-a smuls lui Carol Quintul încuviințarea de a construi o nouă catedrală pe locul moscheii. Arhitectul a încercat să salveze tot ce se putea salva din fostul templu mahomedan. Ceea ce nu l-a putut opri pe Carol Quintul să suspine privind resturile mutilate ale moscheii: „Ați construit ceva ce se putea construi oriunde în altă parte, dar ați distrus ceva ce era unic în lume!”).

Omeiazii nu preocupă nimic pentru a crea în capitala spaniolă o curte strălucită și fastuoasă menită să o eclipseze pe cea din Bagdad și pe măsura prestigiului de care se bucura Cordoba în virtutea trecutului său istoric¹.

Sub stăpînii arabi, patria celor doi celebri Seneca, tatăl și fiul, retorul și filosoful, cunoaște o mare strălucire. Cartierele îi sînt extinse, nenumărate clădiri și monumente ridicate. Pentru oamenii deșertului apa este un articol de lux. Ea curge adînc și limpede prin canale de marmură albă, între straturi de iasomie și garoafe, se înalță spre cerul andaluz, în jeturi scînteietoare din fin-tinile arteziene.

Dacă dinastia Omeiazilor din Cordoba devine cunoscută în întreaga lume, aceasta se datorește lui Abd-er-Rahman II (822-852), unul dintre cei mai bogați monarhi ai Occidentului și, mai ales, lui Abd-er-Rahman III (912-961), în timpul domniei căruia Califatul de Cordoba își atinge apogeul. Fabulos de bogat, are 22 ani cînd se urcă pe tron. Fără să fie războinic din fire e silit să ducă tot timpul războaie. Cînd împotriva dizidenților musulmani, cînd împotriva prinților creștini din nordul Spaniei. Politician abil, incheie,

cu unii ca și cu ceilalți, înțelegeri care, toate, sînt în avantajul lui. Dincolo de granițele califatului, își incunună opera militară cu o capodoperă diplomatică: alianța cu Bizanțul. „Înainte de a veni la putere — scrie Jean Descola — Andaluzia era ca un vechi mînt sfîșiat. A cîrpit cu mîinile lui această somptuoasă manta cu care se împodobește Islamul”. Ambasadori italieni, franci, greci, germani, se perindă la curtea din Cordoba. E magnific de generos, umil sau înfricoșător, după cum i-o dictează interesele. Într-o zi, vrînd să dea o lecție unor plenipotențieri, Abd-er-Rahman III ordonă să fie conduși pe sub o boltă formată din săbiile încrucișate ale unui șir dublu de oșteni. Intimidați, ei ajung într-o curte interioară, a cărei bățătură este acoperită doar cu nisip. În mijlocul ei, pe jos, stă Abd-er-Rahman III cu capul aplecat. În fața lui se află un *Coran*, o sabie și un foc. Cînd solii se apropie, le spune: „Allah ne-a îndemnat să vă cerem să-i dați ascultare — și le arată *Coranul*; dacă refuzați, o să vă silim cu aceasta — arată sabia; dacă vă omorîm o să ajungeți aici” — arată focul. Îngroziiți, trimișii acceptă toate condițiile puse de emir și se grăbesc să plece spre țările lor, fără să fi apucat să scoată vreo vorbă.

Abd-er-Rahman III cheamă la Cordoba savanți, artiști și poeți din toată lumea. Datorită bunelor relații cu Bizanțul, aduce în Spania manuscrisele medicului grec Dioscoride, ale lui Platon și Aristotel. În Bagdad, Cairo, Alexandria și Damasc mișună oame-nii lui avînd sarcina să copieze sau să cumpere, oricît de mult ar costa, operele scriitorilor antici și contemporani. Titlurile cărților aduse în Spania umplu 44 caiete. Astfel, prin filieră arabă, lucrările vechilor greci reintră în circuitul culturii europene. Și Europa nu rămîne datoare. Un singur exemplu: ca o recunoaștere a înaltei civilizații arabe, în 1539 regele Franței Francisc I (1515-1547)² creează prima catedră de limbă și literatură arabă la Collège de France.

Pînă la Abd-er-Rahman III, suveranii Cordobei se intitulează „emiri”, „sultani” sau „fii de calif”. În amurgul vieții, Abd-er-Rahman III, stăpînul necontestat al întregii Spanii musulmane, aliatul statelor creștine din nord — cele ce vor aprinde mai tîrziu flacăra reconchistei, ale cărei scînteii scăpăseră încă din 718 — își ia titlul de calif, pe care nici unul dintre principii dinastiei sale nu îndrăz-nise să îl poarte. Este 16 ianuarie 929. Istoria mai lasă califatului omeiad de Cordoba încă un secol de existență, înainte de a-l destrăma în mici formațiuni politice (*taifas*) cirmuite de autorități locale.

¹ Intemeiată de fenicieni, identificată de unii istorici cu orașul babiloniar Tarșis, Cordoba a fost cucerită în 152 î.e.n. de Claudius Marcellus și declarată capitală a coloniei romane Hispania Ulterior. În timpul Principatului (20 î.e.n.-283 e.n.), pentru o mai bună administrare, colonia a fost scindată în Lusitania — Portugalia și Estremadura și Betica (de la Boetis, numele latin al Guadalquivirului) — Andalusia, păstrînd Cordoba drept capitală.

² Magazin istoric, nr. 2/1980.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

La fel ca și în anii precedenți, odată cu sfârșitul lui 1984, pe adresa revistei noastre poștașul a adus un volum sporit de corespondență. Scrisori prin care cititorii noștri, oameni ai muncii de profesii și vîrste diferite, atît din țară cît și din străinătate, ne-au transmis urările lor de La mulți ani!, exprimîndu-și, totodată, sentimentele lor de statornică prețuire și fidelitate față de Magazin istoric, revistă ai cărei colaboratori nemijlociți sînt prin sugestiile și completările ce ni le adresează.

Tuturor le mulțumim călduros și, la rîndul nostru, le dorim multă sănătate, fericire, noi succese în activitatea pe care o desfășoară, asigurîndu-i că și în 1985 ne vom strădui să răspundem cerințelor și exigențelor lor.

DOUĂ CENACLURI DE ISTORIE

G. VAIDA, din Timișoara, ne prezintă Cenacul de istorie veche și paleolingvistică română din cadrul Universității culturale-științifice timișorene. Membrii cenacului sînt cadre didactice de specialitate, precum și oameni ai muncii din cele mai diferite domenii de activitate. Comitetul de conducere al cenacului — ne relatează corespondentul nostru — precum și majoritatea membrilor sînt abonați al revistei Magazin istoric.

Din București, ing. ALEXANDRU CHIRIAC ne trimite cîteva informații referitoare la Studiul de istorie „N. Iorga”, ce funcționează în cadrul Casei de cultură „Mihai Eminescu” a sectorului 2. Printre temele abordate în ședințele lunare din 1984 ale studioului: Cartea românească veche; 200 ani de la răscoala lui Horea; Alecu Russo — 165 ani de la naștere; Constantin Brîncoveanu; Ecaterina Teodoroiu.

ALT PRAHOVEAN

În completarea însemnării Un prahovean în Dealul Spirii (nr. 6/1984, doctor în istorie IRINA RĂDULESCU-VALASOGLU, din București, ne trimite următoarele: În anul 1898, la festivitățile ce au avut loc la București cu ocazia împlinirii a 50 ani de la revoluția din 1848, a participat și țărănul Stan Dobre Vagaon din com. Chiojdeanca, jud. Prahova. Avea 78 ani și se mai ocupa cu agricultura. În vremea revoluției pașoptiste făcuse parte din corpul pompierilor, participînd la luptele din 13 septembrie 1848.

Deci, încă un prahovean în Dealul Spirii!

5 508 SAU 5 509?

Din documentul prezentat în articolul Făcătorul de deprelate Vlad Tepeș (Magazin istoric, nr. 9/1984) — ne scrie NICOLAE POPOVICI, din comuna Ștefan cel Mare, jud. Neamț — reiese că cea dintîi mențiune documentară a Bucureștilui datează din anul 6 968 (din sistemul cronologic avînd ca punct de plecare legendara „facere a lumii”). Știînd că pentru a obține anul erei noastre trebuie să scădem din această cifră 5 508 ani, ar rezulta însă că cea dintîi mențiune a Bucureștilor datează din anul 1 460 și nu din 1 459, cum s-a precizat în articolul respectiv. E vorba de o greșea-

lă? ne întreabă corespondentul nostru.

Nu, nu este o greșală. Multă vreme, în evul mediu românesc documentele au fost date după stilul bizantin, în care începutul anului era la 1 septembrie. De aceea, pentru documentele emise între 1 septembrie și 31 decembrie, numărul ce trebuie scăzut din veale, pentru a se obține corespondența reală a anilor din cele două stiluri, respectiv între „facerea lumii” și „era noastră”, este de 5 509, și nu 5 508. Cum documentul emis de Vlad Tepeș este din 12 septembrie, aceeași regulă trebuie aplicată și în cazul de față.

NUMELE COLONELULUI

Locotenent-colonel (r) GEORGE I. LEUCIAN, din Baia Mare: Din greșala mea, în nr. 7/1984 al revistei, p. 63, prenumele colonelului Strat a apărut eronat și anume Eugen, în loc de Procopie Strat, cum este corect. Facem cvenita rectificare.

Despre același colonel Procopie Strat ne-a scris și TIBERIU REBREANU, din Cluj-Napoca, din a cărui scrisoare reproducem cîteva fragmente: Am crescut în casa lui Procopie Strat, căsătorit cu una dintre surorile mele, Maria Ludovica Brebeanu. La 17 decembrie 1918, căpitanul (pe atunci) Strat, în calitate de comandant al companiei de asalt a Regimentului 16 infanterie Suceava, a fost primul ofițer român care a intrat în orașul Beclean de pe Someș și, apoi, în Cluj, unde a fost întîmpinat de dr. Amos Frîncu, comandantul gărzii naționale române din capitala Transilvaniei. Căpitanul Procopie Strat a identificat locul execuției martirului Emil Rebreanu la Ghimeș, înlesnind astfel deshumarea și reînhumarea rămășițelor sale pămîntești.

În calitate de comandant al grupului 6 vinători de munte, colonelul Procopie Strat a vegheat la frontiera de vest a țării, din martie 1939 pînă în toamna anului 1940. Aici, cînd a primit vestea odiosului Diktat de la Viena, a refuzat să-și retragă unitățile de pe poziții. În aceeași toamnă, în semn de protest pentru intrarea trupelor hitleriste pe teritoriul României, colonelul Strat și-a dat demisia din cadrele ofițerimii active.

PLACHETA

Eleul VLAD FĂGĂRAȘANU, din București, pasionat de istorie și filate-

lie, ne solicită cîteva amănunte privind plicul filatelic pus în circulație cu prilejul celui de-al 25-lea Congres latin O.R.L.

În 30 mai și 2 iunie 1984 s-a ținut la București, sub președinția prof. dr. Dorin Hociotă, cel de-al 26-lea Congres național de O.R.L., precum și — din nou după 47 ani — cel de-al 25-lea Congres al societăților latine

de O.R.L. Cu această ocazie, au fost emise un plic filatelic precum și un timbru și o plachetă. Pe plachetă (în imagine) este reprezentată celebra lu-poalcă, cu cei doi gemeni, Romulus și Remus, legendarii fondatori ai Romei și inscripția: XXV Conventus de la Societas O.R.L. Latina. 30.V-2.VI. 1984 — București.

NU LA NOI

MARIN F. DIȚOIU, din sat. Luptători, com. Frăsinet, jud. Călărași; ION D. ANGHEL, din Galați; DUMITRU ȘTEFĂNESCU, din Timișoara, precum și alții cititori care ne solicită din lucrările prezentate în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție: volumele respective pot fi procurate prin intermediul librăriei „Cartea prin poștă”, str. Pitir Moș, nr. 5, București.

ÎN LOC DE ...

În Magazin istoric, nr. 12/1984, p. 53, rîndurile subliniate din josul coloanei din stînga se vor citi: „Nu mai sîntem în secolul XVIII, declară el, cînd Frederic plătea oameni la curtea din Viena ca să ia Silezia, nici în epoca Renasterii, cînd erau folosiți zbirii din Milano sau spadasinii din Florența. Și apoi aceștia nu erau aleși să conducă popoarele eliberate. Facem războiul cu singele și sufletele popoarelor. Iată telegramele pe care le-am primit din Franța...”

SUMARUL SUMARELOR 1984

Istoria României

Contemporană

Jurământul depus de președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în fața Marii Adunări Naționale și a întregii națiuni române
„Pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România”
Proeminență personalitate a istoriei contemporane
O aniversare de profunde rezonanțe istorice
Președintele

Ritmurile istoriei românești
P.C.R., partid al demnității, dreptății și independenței naționale
Jurnalul de operații al teatrului de război sud-est despre 23 August 1944
1940. Revolta unui întreg popor
„Puneți înapoi hotarele”

Slănic — „perla” Moldovei
70 de zile și 70 de nopți

Documente de arhivă inedite și presă americană despre 23 August 1944
1941. Sub urmărire — *Istoria literaturii române* de G. Călinescu
Corpul de comandă al oștirii române împotriva Germaniei naziste

Documente germane despre rezistența antifascistă românească
Expoziție numismatică
Însemnările antihitleriste din 1942 ale generalului C. V. Vasiliu-Râșcanu
Baile Herculane
Insurecția română salvează un general antifascist german

Între ignoranță și eroare voită. Răspuns unui publicist de la revista americană *National Geographic Magazine*
Știință — istorie — pace
Pretaja la volumul *The Romanian Armed Power Concept* de general-colonel dr. Constantin Olteanu
Faza hotărâtoare
Opt zile de august 1944
Geneza unui timbru de J. Miró dedicat României
Români în Rezistența franceză (documente inedite)
Partidul — centrul vital al națiunii noastre socialiste
Marea demonstrație din 1 Mai 1939
P.C.R. — însuflețitorul întregului popor în războiul antihitlerist
Contribuția României la victoria împotriva fascismului
Dr. Petru Groza
Popor, progres, revoluție
„Voi merge cu țara”
Înaltă afirmare a solidarității naționale
București, milenii de istorie
Terra — mama tuturor
Chintesența experienței noastre istorice
Un rol istoric în dezvoltarea contemporană a României
Voiața partidului — voiața poporului
Reporter de război: pe Tisa, în octombrie 1944

Sensurile istoriei
1939. România își apără independența (noi documente britanice)
Istoriacele opțiuni ale revoluției române din august 1944
București, iunie 1944
În slujba țelului suprem — lichidarea fascismului (III)
23 August 1944. O zi pentru istorie
Litoralul — veacuri de istorie
Ceaiul și citeva din legendele sale
Congresul XIII — etapă hotărâtoare spre noi culmi de progres și civilizație

	Nr	Pag
—	3(204)	2
—	3(204)	2
— Andrei A. Ști.	3(204)	6-9
— Popescu-Puțuri I.	1(202)	2-5
— Rădulescu Gh.	3(204)	4-5
— Ardeleanu I.	5(206)	2-3
— Ardeleanu I.	11(212)	8-10
— Bantea E.	8(209)	46-49
— Bobocescu V.	4(205)	10-11
— Bobocescu V.	8(209)	43-44
— Sultan D.	11(212)	51
— Bodea I.	8(209)	21-28
— Buduru V.	8(209)	21-28
— Ștefan M.	8(209)	21-28
— Buzatu Gh.	8(209)	41-45
— Călin L.	4(205)	16-19
— Ceaușescu Ilie	6(207)	5-13
	7(208)	9-13
	8(209)	15-20
— Chiper I.	7(208)	25-26,34
— Constantin I. F.	3(204)	15
— Cojocărescu M.	6(207)	13-14
— Crinlea E.	7(208)	56-57
— Moghior N.	1(202)	49-52,62
— Cristescu I.	2(203)	17-21
— Daragiu Gh.	6(207)	2-4
— Potirică T.P.	1(202)	49-52,62
— Diaconescu M.	2(203)	17-21
— David Gh.	6(207)	2-4
— Ghișe D.	6(207)	2-4
— Gupta B.C.	1(202)	39
— Ivașcu G.	6(207)	18-20
— Kirileanu G.T.	7(208)	27-28
— Lipatti V.	6(207)	cop. II.
— Mihalea A.	4(205)	13-15
— Mitrăn I.	8(209)	7-9
— Mușat M.	4(205)	2-7
— Mușat M.	11(212)	11-14
— Olteanu C.	10(211)	2-6
— Pas I.	12(213)	24-25
— Pascu Șt.	8(209)	10-12
— Păslaru Șt.	8(209)	48
— Platon Gh.	9(210)	4-5, 46
— Popescu-Puțuri I.	2(203)	2-4
— Popescu-Puțuri I.	4(205)	20-21
— Popescu-Puțuri I.	8(209)	3-6, 12
— Popescu-Puțuri I.	11(212)	2-6
— Popescu-Puțuri I.	12(213)	2-5
— Popescu-Puțuri I.	12(213)	12-13
— Trăcișone T.	1(202)	6-9
— Popășteanu C.	2(203)	22-27
— Popășteanu C.	9(210)	2-3, 25
— Preda E.	6(207)	15-21
— Preda E.	7(208)	29-32
— Preda E.	8(209)	34-39
— Rădulescu A.	9(210)	56-57
— Smărăndescu V.	10(211)	45
— Surpat Gh.	10(211)	7-10

	Nr.	Pag.	
Din jurnalul lui R.R. Rosetti (1943)	5(206)	10-14	
Unversitari și academicieni români împotriva războiului hitlerist	{	{	
— Ștefan M.	7(208)	17-24	
— Ștefan M.	7(208)	7-8	
— Relegan M.	5(206)	8-9	
— Ștefănescu Șt.	7(208)	14-16, 28	
— Tuțul Gh.	4(205)	8-12	
— Ursu I.	5(206)	4-7	
— Zaharia Gh.	8(209)	29-33	
„Expresia voinței întregului popor”	{	{	
Contribuția României la înfrângerea fascismului	— Zaharia Gh.	12(213)	9-13, 20
	— Zaharia Gh.	7(208)	2-4
	— Cupșa I.		
Canalul Dunăre-Marea Neagră			

Modernă

București, 24 ianuarie 1859	— Berindei D.	1(202)	15-21
De la planul Talleyrand (1805) la propunerile Desprez (1853)	— Bodea C.	2(203)	10-14
1850: Cântarea României la Paris și la Sibiu	— Bodea C.	{ 11(212)	{ 37-39
		12(213)	28-31
Iași, 5 ianuarie 1859	— Boicu L.	1(202)	10-14, 30
I.L. Caragiale ziarist	— Caranfil T.	2(203)	28-29, 54
Marele entuziasm (Iași, 1860)	— Ciutescu I.	1(202)	29
Din nou despre dr. N. Quinezu	{	{	{
	— Dimitriu N.	3(204)	38-39
	— Dimitriu S. Șt.	12(213)	41-43
	— Dumitriu-Snagov I.	5(206)	58
	— Dolghin F.	12(213)	37-40, 43
	— Iliescu G.	6(207)	33-37
	— Ionescu M.	9(210)	15-16
	— Lăcustă I.	7(208)	4
	— Lăzăreanu A.	3(204)	38
	— Măgură-Margulies P.	2(203)	41
	— Mărza I.	5(206)	25-28
	— Mureșanu C.	{ 2(203)	{ 33-41
	— Murescu C.	3(204)	27-32
	— Iordache A.	12(213)	14-17
	— Ștefan M.	12(213)	26-27, 31
	— Mușat M.	3(204)	23-26
	— Ardeleanu I.	4(205)	42-46
	— Niculae V.	5(206)	47-49
	— Palade Gh. D.	6(207)	29-32
		1(202)	31-32
Contribuția românilor de peste hotare la făurirea statului național unitar	{	{	{
Cercul de studii sociale (1884)	— Păunescu C.	7(208)	5-6
Insemnări de la sfârșit de veac	— Duțu A.	1(202)	33-36
	— Lascu Șt.	4(205)	61
	— Platon Gh.		
	— Pop A.	4(205)	60
	— Popa L.	4(205)	55-58
	— Regheană M.	3(204)	36-40, 42
	— Potra G.	7(208)	
	— Rădulescu-Zoner S.		
	— Rădulescu-Zoner Ș.	1(202)	26-30
	— Stan V.	10(211)	22-28
	— Ștefan I. M.	1(202)	10-25
	— Ștefan M.	9(210)	33-36
	— Urechia V.A.	10(211)	29-31
		11(212)	33-36
		12(213)	33-35
		12(213)	18-20
Unirea Transilvaniei cu România pentru toate veacurile	{	{	{
„Românii din Transilvania numai la Principate privesc”	— Ursu I.	1(202)	21-25
	— Ursu I.		
	— Buduru V.	12(213)	21-23
	— Voicu I.	1(202)	37-39
	— Zaharia D.	4(205)	32
Insemnările diplomatului american Ch. J. Vopicka despre lupta românilor pentru unire			
Documente inedite din 1861, privind Unirea			
Marea unire în <i>Rassegna storica del Risorgimento</i>			

Medie

Monumente la Călugăreni	— Alexa M.	3(204)	39
Documente iugoslave despre Vasile Lupu	— Anuichi S.	5(206)	22
Solii turci nu i-au jignit pe Țepeș	— Ataov T.	10(211)	50
Drumurile lui Horea la Viena	— Berindei D.	10(211)	17-21
Din toamnă până în primăvară	{	{	{
	— Buduru V.	10(211)	12-21
	— David Gh.	11(212)	15-25
	— Cerghedeian M.	9(210)	13-14
	— Chitlăia I.C.	5(206)	20-21
„Eliberarea cu orice preț”			
Marele Varlaam al Moldovei			

De la „bunul împărat” la Rex Daciae
 Făcătorul de dreptate — Vlad Tepeș
 Unitatea românilor în simboluri heraldice

1790. Albumul Hacquet despre români
 Loggia lui Rafael Sanzio și țările române
 Tudor Vladimirescu jurist
 1836. Hugo Grotius despre țările române
 Răscoala lui Horea în presa europeană
 Moldova în vremea lui Vasile Lupu
 În Anatolia pe urmele lui Vlad Tepeș
 Cronici otomane despre români
 Însemnarea jupanului Gradișlav (sec. XIV)
 La școala ideilor lui Teofil Coridaleu
 Curți și reședințe domnești itinerante
 București. Trepte în istorie
 Mircea cel Bătrîn
 Cea dintîi revoluție românească a epocii moderne
 Tipărituri germane din sec. XVI-XVIII despre români
 1784 — Un moment al viitorului
 Grigore II Ghica
 Conflict pentru o moștenire a Cantacuzinilor
 Toponimele subcarpatice *Ungureni* și semnificația lor
 * La Bitolia, un portret al lui Radu cel Mare

	Nr.	Pag.
— Constantin I. F.	11(212)	15-18
— Dache P.	9(210)	19,23
— Dogaru M.	{ 4(205) 5(206)	{ planșele II-III planșele II-III
— Dumitrescu G.	11(212)	26
— Dumitriu-Snagov I.	7(208)	41-42
— Economu R.	2(203)	30-32
— Georgescu V. Al.	9(210)	42-44,55
— Glück E.	11(212)	19-25
— Ligor Al.	5(206)	15-21
— McNally R.T.	10(211)	50-51
— Mehmet A.M.	4(205)	37-39,54
— Mircea I.R.	4(205)	24-25
— Noica C.	6(207)	47-48
— Olteanu St.	6(207)	22-24
— Panait I.P.	9(210)	17-18
— Panaitescu P.P.	3(204)	16-21
— Pascu Șt.	9(210)	8-12
— Priscaru L.	6(206)	33-34
— Teoder P.	10(211)	12-16
— Vlad M.D.	2(203)	5-9
— Voinea-Semo Ș.	3(204)	46-47
— Vrabie E.	4(205)	33-34
{ — Zaric M. — David Gh.	11(212)	29-30

Veche

Diadema princiară dacică de la Bunești
 Cultura Cucuteni
 Tezaurele geto-dacice de la Craiova și Stîncești
 Trofeul și Columna — un program iconografic unitar
 Rytounul de la Poroina
 Două monede inedite
 Tema — o localitate antică dispărută
 Chipul lui Decebal pe monumentul de la Adamclisi
 București — mărturie arheologică
 Sanctuarul de la Zargidava

— Bazarciuc V. V.	12(213)	6-8
— Petrescu-Dimbovița M.	12(213)	48
— Gramatopol M.	{ 2(203) 3(204)	{ 15-16,48 27-28 14-15
— Gramatopol M.	4(205)	22-23,25
— Iliescu G.	4(205)	46
— Mărculescu O.	9(210)	24-25
— Răileanu C.	3(204)	12-14
— Speidel P.M.	9(210)	20-22
— Turcu M.	3(204)	10-11
— Ursachi V.	3(204)	

Istorie universală

Contemporană

Overlord — capitolul secret

Congresul X.I.A.M.A.M.
 Asaltul Königsbergului (aprilie 1945)
 O vizită la generalul de Gaulle
 1944-1945. Prăbușirea Reichului era tot mai aproape
 Al XIII-lea Congres internațional al Limesului

La Hailin-Gol, acum 45 ani
 Șapte zile ale insurecției bulgare
 Conferințe internaționale de istorie (Varna-Bellagio, 1983)
 American Historical Association — 100 ani
 Majdanek
 De Gaulle-Churchill: un duel secret

Din scrisorile lui Jawaharlal Nehru către Indira Gandhi
 1942. Arde Pacificul (Midway)

Cel mai sumbru secret al Zilei Z
 Septembrie 1939. „Enigma” trece prin România
 Sigmaringen — ultimul cuib al colaboraționiștilor francezi

{ — Ambrose St. E. — Preda E.	{ 3(204) 4(205) 5(206)	{ 49-54,58 47-52 41-46, 62
— Antip C.	12(213)	32
— Băgramean I.H.	5(206)	35-40
— Bălanescu M.	9(210)	48-49
— Blank A.S.	8(209)	51-56
— Cheluța	2(203)	63
— Georgescu N.	9(210)	45-46
— Dolghin F.	9(210)	37-41
— Iliescu Cr.	1(202)	62
— Ionescu M.E.	9(210)	62
— Manea M.	2(203)	59-61
— Moldoveanu M.	9(210)	47-50
— Popișteanu C.	{ 10(211) 11(212) 12(213)	{ 41-44 47-50 51-55
— Popișteanu C.	4(205)	35-36
{ — Prange G.W. — Celac S.	{ 7(208) 8(209) 9(210)	{ 49-54 57-61 51-55
	{ 10(211) 11(212) 12(213)	{ 57-61 56-60 56-60
— Preda E.	6(207)	28
— Preda E.	9(210)	26-32
— Rouso H.	9(210)	58-62
{ — Popișteanu C.	{ 10(211)	{ 52-56

Berlinul văzut de la Ambasada Italiei (1939-1944)

Ch. Diehl, „maestrul studiilor bizantine”

Modernă

„Viva Italia!”

Miguel Hidalgo — luptător pentru independența Mexicului
Războiul de zece ani (Cuba, 1868-1878)
Buenos Aires

1825. Decembrie
1897. Un român prin America

Prințul de Canino

Stendhal — pe drumurile istoriei
1776. Benjamin Franklin la Paris
Schiller și egiptul istoriei
„Aurorul” orarului de vară
Mocambo. Refugiul negrilor brazilieni (sec. XVII)
Din istoria Puerto Ricoului
1801. Sfârșitul țărului rus Pavel I
Schliemann, un impostor?

Medie

Curți itinerante europene

Versailles: dacă oglinzile ar putea vorbi...
Istorie la Athos
Procesul lui Galilei
Erasmus din Rotterdam și contemporanii săi
Din nou despre intermnițatul din Turnul Temple
File de istorie gruzină (sec. XVI)
Japonia — ceremonia ceaiului

Viața cotidiană în Portugalia (sec. XV)

Albania medievală rezistă invaziilor

Vukovici — o renumită familie de tipografi sirbi
Teofil Coridaleu

Veche

Zhang Qian și Ban Chao deschid drum spre Europa
Pe vremea cind Roma era doar un sătuc (din istoria Africii)
Theba, vechea capitală a Egiptului antic
Arhivele imperiale din Beijing

Acad. A.L. Narocinițki:

Fiecare popor aduce o contribuție
unică istoriei mondiale

Prof. Z.V. Udaltova: Interesul pentru istoria Bizanțului în
creștere

Acad. prof. dr. Alexander Gieysztor: Educație prin istorie
Prof. dr. Antoine Fleury: Istoria contemporană ne aparține
tuturor

Dr. Claude Gaier: Eu cred în lecțiile istoriei
Acad. Emil Condurachi: Al V-lea Congres internațional de
studii sud-est europene (Belgrad, septembrie 1984)
Ilie Ceaușescu: Septembrie 1984 — importante reuniuni
internationale ale istoricilor în capitala României
Al XV-lea Congres internațional de științe istorice văzut de
australieni
Prof. Magnus Mörner: Minunatul exemplu al României
istoria românilor în Brazilia

	Nr.	Pag.
— Simoni L.	2(203)	49-54
— Constantin F.	3(204)	41-45, 48
	4(205)	55-60
— Theodorescu R.	1(202)	46-47

— Almaș D.	6(207)	38-41
— Bozgan O.	3(204)	33-37
— Buge C.	1(202)	41-44, 62
— Dolghin F.	5(206)	50-51
	6(207)	42-44
— Dolghin F.	11(212)	41-46
— Funderburk D.B.	4(205)	26-31
	5(206)	52-56
— David Gh.	4(205)	53-54
— Lipatti V.	2(203)	55-58
— Manea M.	7(208)	58-62
— Mureșanu C.	10(211)	37-40
— Rabaut A.	4(205)	40-41
— Schwartz S.B.	12(213)	44-47
— Tilincă V.	10(211)	46-49
— Troyat H.	6(207)	57-62
— A.M.Ș.	5(206)	24

— Boutier J.		
— Dewerpe A.		
— Nordman D.	6(207)	25-28
— Castellet A.	3(204)	59-62
— Diehl Ch.	1(202)	45-48
— Dumitriu A.	7(208)	43-48
— Hera Fl.	5(206)	29-32
— Manea M.	1(202)	58-61
— Matei D.	2(203)	45-48
— Murgescu C.		
— Simu O.	1(202)	53-57
— De Oliveira Marques A.H.	2(203)	42-44
— Pollo St.		
— Puto A.	11(212)	52-55, 60
— Skovran A.	11(212)	31-32
— Tzurkas C.	6(207)	49-52, 56

— Budura A.	10(211)	33-36, 44
— Daniel C.	5(206)	59-62
— Ignat P.	6(207)	53-55
—	7(208)	55

Interviurile noastre

— Dolghin F.	5(206)	57
— Dolghin F.	12(213)	36
— Popășteanu C.	1(202)	40, 57
— Popășteanu C.	8(209)	50
— Șerbănescu A.M.	6(207)	46
— Ursu I.	7(208)	35
— Ursu I.	9(210)	6-7
— Ursu I.	10(211)	61
— L. S.	3(204)	26
— I. L.	4(205)	32

CONTENTS (Romanian History) Șt. Ștefănescu History under the Sign of Great Ideas • A Brilliant Affirmation of the Prestige of Modern Romanian Science and Culture — an interview with Lu Jiaxi, Chairman of the Chinese Academy of Sciences • V. Căndea 250 Years Later: Rediscovering the History of the Ottoman Empire by Dimitrie Cantemir • G. Zaharia, I. Cușța Operation „Budapest” • I. Ursu, A. Cernatoni, A. Popa 1859: Union of the Romanian Principalities • V.A. Urechîă Memoirs from the Late Nineteenth Century (V) • The XVth ICHS: Piet Fontaine (The Netherlands) • G. David June 1587: A Momentous Event for the Unity of All Romanians • *** Royal Highness. Ancestry of the Royal Child about the Romanians' Ancestors • In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Șt. Ștefănescu L'histoire sous le signe des grandes idées novatrices • Une éclatante affirmation du prestige de la science et de la culture roumaines contemporaines: une interview avec Lu Jiaxi, président de l'Académie des Sciences de Chine • V. Căndea Après 250 ans, la redécouverte de l'Histoire de l'Empire Ottoman de Dimitrie Cantemir • G. Zaharia, I. Cușța L'opération „Budapest” • I. Ursu, A. Cernatoni, A. Popa 1859: L'Union des Principautés Roumaines • V.A. Urechîă Souvenirs de la fin du XIXe siècle (V) • Le XVe CISH: Piet Fontaine (Pays Bas) • G. David Juin 1587. Un événement important pour l'unité des Roumains • *** Royal Highness. Ancestry of the Royal Child sur les ancêtres des Roumains • À Bucarest il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Ш. Штефанеску История под знаком великих новаторских идей • Блестящее проявление престижа современной румынской науки и культуры — беседа с Лю Жякся, председателем Академии наук Китая • В. Кяндя 250 лет спустя — вторичное открытие Истории Османской империи Димитрие Кантемира • Г. Захария, И. Кушна Операция „Будапешт” • И. Урсэ, А. Чернатони, А. Попа 1859 г. — Воссоединение румынских княжеств • В.А. Уреchia Воспоминания конца XIX-го века (V) • XV-й МКИИ: Пьет Фонтейн (Голландия) • Г. Давид Июнь 1587 г. — памятное событие для единства румын • Документ Роял хайнес. Анестрэи об ае Роял Чайд (Королевское высочество. Родословие королевского отпрыска) о предках румын • В Бухаресте 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Șt. Ștefănescu Die Geschichte im Zeichen der grossen erneuernden Ideen • Glänzende Behauptung des Ansehens der zeitgenössischen rumänischen Wissenschaft und Kultur — Gespräch mit Lu Jiaxi, Vorsitzender der Akademie der Wissenschaften Chinas • V. Căndea Nach 250 Jahren, Wiederentdeckung der Geschichte des Osmanischen Reiches von Dimitrie Cantemir • Gh. Zaharia, I. Cușța Operation „Budapest” • I. Ursu, Al. Cernatoni, A. Popa 1859: Die Vereinigung der Rumänischen Fürstentümer • V.A. Urechîă Erinnerungen vom Ende des 19. Jahrhunderts (V) • Der XV. IKGW: Piet Fontaine (Holland) • Gh. David Juni 1587. Ein bedeutendes Ereignis für die Einheit der Rumänen • *** Royal Highness. Ancestry of the Royal Child über die Vorfahren der Rumänen • In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia romana) Șt. Ștefănescu La historia bajo el signo de las grandes ideas renovadoras • La brillante afirmación del prestigio de la ciencia y la cultura rumana contemporánea — intervju al Lu Jiaxi, presidente de la Academia de Ciencias de China • V. Căndea Después de 250 años, el redescubrimiento de la Historia del Imperio otomano de Dimitrie Cantemir • Gh. Zaharia, I. Cușța La operación „Budapest” • I. Ursu, Al. Cernatoni, A. Popa 1859: la Unión de los Principados Rumanos • V.A. Urechîă Recuerdos desde fines del s.XIX (V) • El XV° CICH: Piet Fontaine (Holanda) • Gh. David Junio de 1587. Un acontecimiento de resonancias para la unidad de los rumanos • *** Royal Highness. Ancestry of the Royal Child sobre los antepasados de los rumanos • En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42427

